พระราชหัตถเลขา

ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รวมครั้งที่ ๖

สมเดจพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

โปรดให้พิมพ์ในการบำเพญพระกุศลพระชนมายุสมมงคล

เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

หอสมุดแห่งชาติ
- 4 พ.ย. 2532
กรมศิลปากร

พระราชหัตถเลขา

ในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

รวมครั้งที่ ๖

สมเดจพระเจ้าบรมวงศเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์

โปรดให้พิมพ์ในการบำเพญพระกุศลพระชนมายุสมมงคล

เมื่อวันที่ ๒๘ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

เลขห้อง หนังสือหายาก

เลขหมู่ 895.916
ค 196 พ

เลขทะเบียน 16.32 ว. 13028

พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำอุทิศ

อิกสองวัน อายุข้าพเจ้าจะได้ ๖๔ ปีเต็ม เท่ากับพระชนมายุทูลกระหม่อม คือพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะเมื่อสิ้นสุดลง เปนเหตุให้ลำลึกถึงพระเดชพระคุณ ปรารภที่จะบำเพญกุศลอุทิศถวายตามมีตามได้

ขอบพระเดชพระคุณกรมพระดำรงราชานุภาพเปนอย่างยิ่ง ที่ทรงลำลึกได้ตั้งแต่ปีกลายนี้แล้วว่า ปีนี้อายุข้าพเจ้าจะได้ ๖๔ ปี คงจะทำบุญถวายพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แลคงจะต้องการหนังสือแจกญาติมิตรเปนที่ระลึก ทรงตั้งพระทัยช่วยเสาะหาเรื่องที่ควรตีพิมพ ได้สำเนาพระราชหัดถเลขาในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมา แม้ยังไม่ถึงเวลาของข้าพเจ้าก็หาโปรสประทานให้ผู้อื่นตีพิมพเสียก่อนไม่ ทรงเก็บรักษาไว้ให้แก่ข้าพเจ้าโดยจำเพาะ จนบัดนี้เวลามาถึง ข้าพเจ้าจึงกราบทูลขอพระเมตตาให้ทรงอำนวยการ แต่งเจ้าพนักงานหอพระสมุดสำหรับพระนครจัดตีพิมพขึ้นประทานแก่ข้าพเจ้า ก็ทรงพระเมตตาโปรสอำนวยการให้ทำจนสำเรจ คือหนังสือเล่มนี้

ข้าพเจ้ามีความยินดีเปนอย่างยิ่ง ที่มาสร้างสำเนาพระราชหัดถเลขาในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นได้ ในกาละที่ข้าพเจ้าบำเพญกุศลอุทิศถวาย จะได้ดำรงอยู่เปนอนุสสรณีย์ที่ระลึกถึงพระเดชพระคุณชั่วกาลนาน บันดาพระราชหัดถเลขาในพระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ย่อมเปนประโยชนแก่ผู้อ่าน พาให้ได้ความรู้ในทางสำนวน ให้ได้ความรู้ในทางโบราณคดี ลางที่ได้ความรู้ในทาง

รัฐาภิบาลด้วย ท่านผู้ใดได้อ่านหนังสือนี้ถูกใจแล้ว ขอจงอนุโมทนา
น้อมจิตอุทิศส่วนกุศลถวาย แด่พระบาทสมเดจพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทูลกระหม่อมของข้าพเจ้าด้วย ขอให้ท่านมีความสุขทุกเมื่อเทอญ

ข้านปลายเนิน คลองเตย

วันที่ ๒๖ เมษายน ๒๔๗๐

ม.จ. ยาใจ ม.จ. เจริญใจ ม.จ. ประโลมจิตร ม.จ. ดวงจิตร

สมเดจเจ้าพ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ

ม.จ. เพลารถ ม.จ. กรณิกา

สารบาร์

ฉบับที่ ๑ พระราชสาส์นาริกในแผ่นพระสพรรณบัตร พระราชทานมอย มองซิเออร์มองติงงิราชทูตฝรั่งเศสเชิญไปถวายสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ลงวันศุกรเดือน ๑๐ แรม ๕ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๓๙๙) น่า ๑

ฉบับที่ ๒ พระราชสาส์นกำกับพระสุพรรณบัตร ซึ่งมองซิเออร์มองติงงิราชทูตฝรั่งเศสเชิญไปถวายสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ลงวันเดือนปีอย่างเดียวกับฉบับที่ ๑ น่า ๓

ฉบับที่ ๓ พระราชสาส์นถึงสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ พระยาศรีพิพัฒราชทูตเชิญไปเมื่อปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓(พ.ศ. ๒๔๐๔) น่า ๑๑

บาญชีรายชื่อทูตานุทูต น่า ๑๕

ฉบับที่ ๔ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันศุกรเดือน ๖ ขึ้น ๑๐ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องให้คณะทูตไปถวายพระราชสาส์นสมเด็จพระราชินีวิกตอเรีย น่า ๑๙

ฉบับที่ ๕ พระราชหัตถเลขาถึงพระยาศรีพิพัฒแลนายสรรพวิไชย ลงวันอังคารเดือน ๗ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องพระองค์เจ้าหญิงสุขุมาลมารศรีประสูติ น่า ๒๒

ฉบับที่ ๖ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันอังคารเดือน ๗ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีระกาจุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่ององค์พระนโรดมวิวาทกับองค์วัดถา แลข่าวบ่วยไข้ น่า ๒๓

ฉบับที่ ๗ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันศุกร เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีระกาจุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) ทรงตอบรับหนังสือแลทรงกำชับเรื่องพระราชสาส์นที่พระราชทานไปลอนดอน น่า ๒๔

ฉบับที่ ๘ พระราชหัตถเลขาถึงพระยาศรีพิพัฒแลนายสรรพวิไชย ลงวันศุกร เดือน ๘ ขึ้น ๑๔ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องทรงตั้งนายปานเปนหลวงสวัสดิโกษา น่า ๒๕

ฉบับที่ ๙ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันจันทร์ เดือน ๘ อุตราษาฒขึ้น ๘ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องกรมหลวงสรรพศิลป์ปรีชาแลพระองค์เจ้าหญิงมณฑารพรัตน์สันพระชนม์ น่า ๒๖

ฉบับที่ ๑๐ พระราชหัตถเลขาถึงขุนมหาสิทธิโวหาร ลงวันจันทร์ เดือน ๘ อุตราษาฒขึ้น ๘ ค่ำ ปีระกาจุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องให้หัดการโรงพิมพ์แลซื้อเครื่องพิมพ์ น่า ๒๗

ฉบับที่ ๑๑ พระราชหัตถเลขาถึงหมื่นจักรวิจิตร ลงวันจันทร์ เดือน ๘ อุตราษาฒขึ้น ๘ ค่ำ ปีระกาจุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องให้หัดแกะน้าพิกา แลซื้อเครื่องมือ น่า ๓๐

ฉบับที่ ๑๒ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูต ลงวันจันทร์ เดือน ๘ อุตราษาฒแรม ๗ ค่ำ ปีระกาจุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องให้ทูตเจรจาเรื่องสุราต่างประเทศ น่า ๓๑

ฉบับที่ ๑๓ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูต ลงวันอังคาร เดือน ๙ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ ๒๔๐๔) ทรงขอกข่าวกรมหลวงมหิศวรินทรามเรศวร์ พระองค์เจ้าหญิงมณฑา พระองค์เจ้ามงคลเลิศสิ้นพระชนม์ แลเจ้าพระยาธรรมาถึงอนิตยกรรม น่า ๓๓

ฉบับที่ ๑๔ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน (ไม่ลงวันเดือนปี แต่ตามความที่ทรงไว้ว่าตั้งแต่เดือน ๗ ถึงเดือน ๙ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ ๒๔๐๔) เรื่ององค์วัดถาวิวาทกับองค์พระนโรดม เรื่องกรมหลวงวงษาธิราชสนิทประชวร เรื่องเจ้าพระยาศรีสุริยวงษไปตรวจทางแหลมมลาย แลเรื่องทรงสั่งให้ซื้อปืน น่า ๓๕

ฉบับที่ ๑๕ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูต ลงวันพุธ เดือน ๑๐ แรม ๑๓ ค่ำ ปีระกาจุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) เรื่องสมเด็จพระเทพศิรินทรสวรรคต แลราชการทางเมืองเขมรที่เกี่ยวด้วยฝรั่งเศส น่า ๓๘

ฉบับที่ ๑๖ พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน ลงวันศุกร เดือน ๖ ขึ้น ๖ ค่ำ ปีระกาจุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔) ทรงถามข่าวถึงหนังสือที่ทูตส่งมาทูลเกล้าถวาย แลราชการทางเมืองเขมร ข่าวไข้ข่าวตายในกรุงเทพ ฯ น่า ๔๕

ฉบับที่ ๑๗ พระราชสาส์นถึงสังฆปาปาที่ ๙ ลงวันพฤหัสบดี เดือน ๕ ขึ้น ๙ ค่ำ ไม่มีปีสังเกตตามเรื่องเห็นจะเป็นปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ ที่พระยาศรีพิพัฒไปนั้นเอง น่า ๔๙

ฉบับที่ ๑๘ พระราชสาส์นถึงสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ลงวันอังคาร
เดือน ๔ แรม ๑๔ ค่ำ ปีกุญ จุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖)
น่า ๕๕

ฉบับที่ ๑๙ พระราชสาส์นถึงสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ ลงวันศุกร
เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ ปีฉลู จุลศักราช ๑๒๒๗ (พ.ศ. ๒๔๐๘)
น่า ๖๔

ฉบับที่ ๒๐ พระราชสาส์นถึงประธานาธิบดีอเมริกา ลงวันพุธ เดือน ๗
ขึ้น ๘ ค่ำ ปีมะโรง จุลศักราช ๑๒๑๘ (พ.ศ. ๒๓๙๙) น่า ๗๔

ฉบับที่ ๒๑ พระราชสาส์นถึงประธานาธิบดีอเมริกา ลงวันพฤหัสบดี
เดือน ๑๐ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๒๑ (พ.ศ. ๒๔๐๒)
น่า ๘๔

ฉบับที่ ๒๒ พระราชสาส์นถึงประธานาธิบดีอเมริกา ลงวันพฤหัสบดี
เดือน ๔ ขึ้น ๕ ค่ำ ปีวอก จุลศักราช ๑๒๒๒ (พ.ศ. ๒๔๐๓)
น่า ๘๗

ฉบับที่ ๒๓ พระราชสาส์นถึงพระราชาธิบดีเดนมาร์ก ลงวันพฤหัสบดี
เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๒๑ (พ.ศ. ๒๔๐๒)
น่า ๙๓

ฉบับที่ ๒๔ พระราชสาส์นถึงสมเด็จพระราชาธิบดีเยอรมัน ลงวันจันทร์
เดือน ๓ แรม ๓ ค่ำ ปีระกา จุลศักราช ๑๒๒๓ (พ.ศ. ๒๔๐๔)
น่า ๙๙

ฉบับที่ ๒๕ พระราชสาส์นถึงพระราชาธิบดีฮอลันดา ลงวันศุกร เดือน ๘
บุรพาษาฒ ขึ้น ๔ ค่ำ ปีกุญ จุลศักราช ๑๒๒๕ (พ.ศ. ๒๔๐๖)
น่า ๑๐๓

ฉบับที่ ๑

พระราชสาส์นจารึกในแผ่นพระสุพรรณบัตร พระราชทานมอบมองซิเออมองติงงี่ราชทูตฝรั่งเศส เชิญไปถวายพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙

พระราชสาส์น ในสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา ขอคำนับเจริญทางพระราชไมตรีมายังสำนักสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่สาม อัมเปรอผู้เปนเจ้าเปนใหญ่ในพระราชอาณาจักรกรุงฝรั่งเศสให้ทรงทราบ ด้วยในเดือนแปดปีมะโรงนักษัตรอัฐศกปีที่ ๖ ในรัชกาลอันเปนประจุบันนี้ มองซิเออร์ซาเลศเดมองติงงี่ เปนราชทูตมาด้วยกำปั่นรบของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ด้วยหนังสือสำคัญของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เปนที่เชื่อถือมาว่ากล่าวขัดแจงสัญญาการไมตรี แลการค้าขายคืนต่อกับการซึ่งได้เปนแล้วแต่หลังครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนารายนมหาราชเจ้ากรงลพบุรีโน้น มองติงงิทูตฝรั่งเศสมาขอให้กรุงสยามให้อิศรานุภาพแก่ขุนนางบางนาย ออกไปคิดอ่านปฤกษาด้วยข้อสัญญา กรุงสยามเห็นแก่ทางพระราชไมตรีก็ได้ตั้งพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์หนึ่ง เสนาบดีสี่นายเปน ๕ ด้วยกัน

มีนามในหนังสือสัญญาแล้วนั้น ให้ไปประชุมปฤกษากับทูตของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ จัดแจงตั้งข้อสัญญาต่าง ๆ ตามที่เห็นพร้อมกันสองฝ่าย โดยประสงค์ว่าควรนั้นทุกประการ การทำหนังสือสัญญาก็เปนอันเสร็จแล้ว ได้ลงหมายลายมือแลตราตามตำแหน่งของผู้รับสั่งทั้งสองฝ่ายแล้ว จึ่งมองซิเออร์ซาเลศเดมองติงงิราชทูตได้มอบสิ่งของเครื่องมงคลราชบรรณาการหลายสิ่งแก่กรุงสยาม กรุงสยามได้รับแล้ว ได้ให้จำนวนรับเขียนให้มองติงงิราชทูตไปโดยชื่อของทุกสิ่งแล้ว ขอขอบพระคุณอุปการยินดีตอบมาด้วยความสุจริต ขอให้ทางพระราชไมตรีสองพระมหานครติดพันธ์อยู่เย็นเปนศุขไปนาน ชั่วฟ้าแลดินเทอญ แลบ้านเมืองของสยามที่ได้เปนเมืองมิไมตรีกับฝรั่งเสศ แลประเทศใหญ่อื่น ๆ ดังนี้จะเปน ศุขไป ก็ ด้วย พระเจ้า กรุงฝรั่งเสศ ทรง พระเมตา กรุณา ถึง ใน กาลเนือง ๆ ครั้งนี้กรุงสยามได้ส่งเครื่องราชบรรณาการบางสิ่ง มิยาญชีมากับพระราชสาส์นนี้ ถึงไม่สู้ดีก็เปนฝีมือช่างเมืองไทย แลเปนของเมืองไทย ขอพระองค์จงโปรดรับไว้เปนเครื่องรฦกถึงทางพระราชไมตรีเทอญ

พระราชสาส์นมาณวัน ๖ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมะโรง นักษัตรอัฐศก เปนปีที่ ๖ แห่งรัชกาลประจุบันนี้ เปนวันที่ ๑๙ แห่งเดือนเสบเตมเบอร์ ศักราชคฤสต ๑๘๕๖ เปนปีที่ ๔ ของรัชกาลประจุบันกรุงฝรั่งเสศ ฯ

ฉบับที่ ๒

พระราชสาส์นกำกับสุพรรณบัตร ซึ่งมองซิเออมองติงี ราชทูตฝรั่งเศส เชิญไปถวายพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙

พระราชสาส์น ในพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎ สุทธสมมติเทพยพงศ์วงศาดิศวรกระษัตริย์ วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราชบรมนารถบพิตร พระจอมเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม ผู้เปนใหญ่แก่ประเทศราชต่าง ๆ ใกล้เคียง คือเมืองลาว เมืองกำโพชา เมืองมลายู หลายเมือง ขอเชิญทางพระราชไมตรีคำนับมายังสมเด็จนโปเลยอนที่สาม ซึ่งเปนพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศในกาลบัดนี้ให้ทรงทราบ ด้วยเมื่อณเดือน ๘ ปีมะโรง นักษัตรอัฐศก เปนปีที่ ๖ ในรัชกาลประจุบันในสยามราชอาณาจักรนี้ มีเรือรบของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ๓ ลำ เปนเรือใบลำ ๑ เรือกลไฟสองลำ มาถึงสยามประเทศนี้ มองซิเออร์ซาเลศเดมองติงี่ เปนราชทูต ถือรับสั่งของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ได้สำแดงหนังสือสำคัญลงตราพระราชลัญจกรสำหรับกรุงฝรั่งเสศ แสดงความยังคับสังของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศตั้งตัวมองติงี่ให้เปนผู้มาเจรจาความเมือง ขอทำสัญญาทางพระราชไมตรี แลไมตรีของชนชาวสองพระราชอาณาจักรให้ถึงกัน สืบไปด้วยการค้าขายด้วยกรุงสยาม ฝ่ายกรุงสยามกับ

ผู้ใหญ่ในราชการทั้งปวง ถึงไม่เคยพบกับพวกฝรั่งเสศที่มิใช่บาดหลวง มานานแล้วก็ดี แลไม่เคยเห็นดวงตราพระราชลัญจกรสำหรับกรุงฝรั่งเสศแต่ก่อนก็ดี ก็ลงใจเห็นว่าควรจะเชื่อได้เปนแน่ไม่มีความสงไสย ด้วยมองติงงิราชทูตมากับเรือรบกรุงฝรั่งเสศมิกอมโมโดร์ กับทหารเรือหลวงกรุงฝรั่งเสศกำกับมา ไม่ได้โดยสารเรือลูกค้า มาแต่คนเดียวฤๅสองสามคน อนึ่งข่าวว่ากรุงฝรั่งเสศจะแต่งให้ราชทูตเข้ามาสืบต่อทางพระราชไมตรี ซึ่งเคยมีกับสยามราชอาณาจักรแต่ก่อนมา แต่ครั้งแผ่นดินพระยาทสมเด็จพระนารายน์มหาราชโน้น แลจะให้ทำสัญญาทางไมตรีแลทางค้าขายดังมองติงงิราชทูตว่านั้นนั้น ที่กรุงสยามก็ได้พึ่งมาแต่ข้างโน้นข้างนี้ หลายแห่งหลายครั้งมาแต่ปีหลังด้วย กรุงสยามกับผู้ใหญ่ในราชการพนักงาน ก็เชื่อถือมีความยินดีรับด้วยความนับถือเปนอันมาก จัดแจงการทั้งปวงเปนยศในราชการรับสมควรแก่พระยศของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศเปนพระราชอาณาจักรอันใหญ่ แลกำหนดในการต่าง ๆ เมื่อรับทูตนั้นก็ได้มีความพรรณาว่าแจ้งทุกประการ ในหนังสือเสนาบดีกรุงสยามไปถึงเสนาบดีกรุงฝรั่งเสศนั้นแล้ว ครั้นณวัน ๕ ๗ ๘ ค่ำ เปนวันที่ ๒๔ ในเดือนยุไลยเพลากลางวัน กรุงสยามได้พบกับมองติงงิราชทูตแลกอมโมโดร์ แลขุนนางฝรั่งเสศหลายนายในที่ประชุมใหญ่ พร้อมพระราชวงษานุวงษ์แลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายสยามชุมนุมกันณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ได้รับพระรูปพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศกับรูปพระมเหษี ซึ่งมองติงงิราชทูตนำมามอบให้ในที่ประชุมนั้น ยอกความพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศกับพระมเหษี ทรงมอบให้มองติงงิราชทูตนำ

มามอบแก่กรุงสยาม แทนแผ่นราชนามบัตร สำหรับใช้ ใน การ เย่ียมเย่ียน ด้วยได้สดับคำนี้กรุงสยามมีความยินดียิ่งนัก แล้วจึงมองติงงิราชทูตฝรั่งเสศ ได้อ่านประกาศในที่ประชุมสำแดงความยินยันว่าเปนราชทูตถือรับสั่ง พระเจ้ากรุงฝรั่งเสศให้เข้ามาเจริญทางพระราชไมตริขอทำสัญญาการไมตริ แลทางค้าขายกับกรุงสยาม คำมองติงงิอ่านเปนภาษาฝรั่งเสศ แล้วยาดหลวงฝรั่งเสศที่เปนล่ามจึงอ่านคำแปลเปนคำอังกฤษให้กรุงสยามพั่งทราบความแล้ว กรุงสยามจึงได้แปลเปนคำสยามประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์แลขุนนางในที่ประชุมนั้น ให้ทราบทั่วกันแล้ว จึงได้ปฤกษากับพระราชวงษานุวงษ์แลเสนาบดีผู้ใหญ่เปนประธานในการแผ่นดินลงเห็นพร้อมกันแต่งตั้งท่านทั้งห้า คือพระเจ้าน้องยาเธอพระองค์หนึ่งแทนพระราชตระกูลทั้งสิ้น กับเสนาบดีผู้ใหญ่สี่มีชื่อแจ้งอยู่ในหนังสือสัญญาที่ทำครั้งนี้ ท่านทั้ง ๕ นี้ให้มีอำนาจอันเต็มเพื่อจะทำสัญญากับทูตกรุงฝรั่งเสศ แทนกรุงสยามทุกประการ สำเร็จด้วยใบบังคับลงลายหัตถ์แลราชลัญจกรของกรุงสยามทั้งสอง คือพระบรมมหาราชวังแลพระบวรราชวังเสร็จแล้ว จึงท่านผู้รับสั่งกรุงสยามแลทูตถือรับสั่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ได้ประชุมกันแล้วอ่านใบบังคับรับสั่งพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย แปลกันให้รู้ว่าเปนผู้รับสั่งแท้แล้วก็ได้ปฤกษาหาฤๅกันแล้วก็ได้เขียนข้อสัญญาต่าง ๆ ลงในลำดับคำในภาษาฝรั่งเสศแลภาษาสยามสอบสวนให้ต้องกัน การทำสัญญาปฤกษาจัดแจงอยู่ ๑๕ วัน ก็สำเร็จได้ลงลายมือแลดวงตราของผู้รับสั่งทุกคนทั้งสองฝ่าย ในฉบับอักษรสยามแลฝรั่งเสศกำกับกันเขียนเปนสามฉบับ ใน

วัน ๖ ๑๕ ๆ ๙ ค่ำ ปีมะโรง นักษัตรอัฐศก เปนปีที่หกในสยามรัชกาล ประจุบันนี้ แลเปนวันที่ ๑๕ แห่งเดือนออคุสต์ ปีศักราชคฤสต์ ๑๘๕๖ เปนปีที่ ๔ ในรัชกาลของพระเจ้าฝรั่งเสศประจุบันนี้ มองซิเออร์ซาเลศเดมองติงงิราชทูต ได้มอบหนังสือสัญญาไว้ที่กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาฉบับหนึ่ง นำไปจะส่งไปเมืองปาริศกรุงฝรั่งเสศสองฉบับ เพื่อจะรับพระราชลัญจกรกรุงฝรั่งเสศแล้วจะกลับคืนฉบับหนึ่งมาส่งเปลี่ยนกับฉบับที่ไว้ในพระนครนี้ เพื่อจะรับความยินดีตามแลพระราชลัญจกรกรุงสยามนั้นต่อภายหลัง อนึ่งมองติงงิราชทูตเมื่อการทำหนังสือสัญญาเสร็จแล้ว ก็ได้จัดแจงนำสิ่งของเครื่องมงคลราชบรรณาการ คือปืนทองใหญ่เครื่องใช้พร้อมหีบปืนหันซั่นหีบเครื่องแต่งตัวอย่างดี หีบใส่แก้วครอบนกร้องรย้าเทียนแขวน แก้วสำหรับทับกระดาษ รวมแผ่นภาพต่าง ๆ สองห่อกล้องสเตอริยอทั้งแผ่นคู่สำหรับกล้องนั้น แลแผ่นพับที่เล่นพนันวิ่งม้ากับหีบใส่เครื่องใช้เล่นทอดยาท ของทั้งปวงนี้มาส่งมอบให้กรุงสยาม ว่ายังยืนว่าเปนสิ่งของเครื่องมงคลราชบรรณาการ ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศทรงยินดีมอบให้มองติงงิราชทูตนำมามอบเจริญทางพระราชไมตรีแก่กรุงสยาม กรุงสยามพิศเพ่งดูได้เห็นอักษรจาฤกในหลังหีบปืนหันซั่น แลหีบเครื่องแต่งตัวเปนอักษรฝรั่งเสศว่า(๑) .....แปลว่า ถวาย มาแต่ สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ เปนเอมเปรอทรงพระนามนโปเลยอนที่สาม แลอักษรใหญ่ N ดังนี้ ในปืนใหญ่แล NE ดังนี้ ในหีบเครื่องแก้วครอบ

---

(๑) ในต้นฉบับไม่มีอักษรฝรั่งเสศ

นกร้อง ก็ทราบว่าเปนอักษรสำคัญ พระนามพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ
ประจุบันนี้ สิ่งของทั้งปวงนั้น กรุงสยามก็ได้มีความยินดีคำนับรับไว้แล้ว
แลได้เขียนใบเสร็จรับตามจำนวนสิ่งของทุกสิ่งลงราชสัญจกร กรุงสยาม
มอบให้มองติงงีราชทูตไปเปนสำคัญแล้ว สิ่งของราชบรรณาการทั้งปวง
นี้จะเปนประโยชน์มากแก่กรุงสยาม เพื่อจะได้เก็บไว้เปนเกียรติยศ
แลเปนสำคัญที่รฦกถึงทางพระราชไมตรีสืบไป กรุงสยามขอขอบคิด
พระเดชพระคุณพระราชไมตรีมาเปนใหญ่หลวงยิ่งนัก อนึ่งกรุงสยาม
ขอสำแดงความมาให้ทราบตามที่จริงว่า อันประเทศแผ่นดินซึ่งเปนใน
พระราชอาณาจักรกรุงสยามนี้ ถึงเปนที่เกิดขึ้นแห่งของต่าง ๆ หลาย
อย่างหลายสิ่งก็ล้วนเปนสินค้าของป่า มีจำนวนที่ราษฎรจะหามาเบิดเผย
ในทางค้าขายได้ในปีหนึ่ง ๆ ก็ไม่สู้มากนัก คนชาวสยามก็มีปรกติ
จาริตความสำเหนียกตัวดีกลัวร้ายกลัว โฉดเขลาความรู้น้อยโดยมาก
แลเยี่ยงอย่างธรรมเนียมต่าง ๆ ในการบ้านเมืองซึ่งเปนพื้นตาพื้นใจคนเปน
อันมาก ในพระราชอาณาจักรนี้แลพระราชอาณาจักรอื่นใกล้เคียงก็ยังเปน
การชาวบ้านเปนชาวป่า ถึงเปนผู้ใหญ่ในแผ่นดินจะมีสติปัญญาเห็นการ
ที่ชอบที่ดีแล้ว จะคิดอ่านผันผ่าดัดแปลงให้คนทั้งปวงหันเข้าตามอย่าง
ธรรมเนียมใหม่ ๆ ซึ่งเปนการดีเคยใช้แต่ในบ้านเมืองใกล้ ๆ นั้นให้เรียบ
ร้อยในวันหนึ่งสองวันจนปีหนึ่งสองปีก็จะได้ด้วยยากนัก เพราะชาวบ้าน
ชาวเมืองทั้งปวง ก็เปนคนปะปนหลายเพศ หลายภาษา ถือสาสนาแลปลูก
จาริตต่าง ๆ กัน ใช้ตัวหนังสือก็ต่างกัน อ่านกันได้ตามแต่พวก ๆ หนังสือ
อย่างหนึ่งในภาษาหนึ่งจะอ่านให้เข้าใจตลอดกันไปก็ไม่ได้ คนที่รู้อ่านรู้ใช้

หนังสือได้นั้นก็มีน้อยกว่าคนที่ไม่รู้ใช้รู้อ่านหนังสือเลยหลายเท่า แล บัดนี้พระราชอาณาจักรกรุงสยามซึ่งเปนดังว่านี้ ก็ต้องมารับทางพระราชไมตรี แลทำสัญญาการค้าขายด้วยมหานครอันใหญ่ที่มีอำนาจในทเลถึงสามประเทศแล้ว คือฝรั่งเสศแลอังกฤษแลอเมริกันดังนี้ ฝ่ายชาวประเทศไกลที่มีอย่างธรรมเนียมดี ๆ เมื่อมาพบคบหากับชาวสยาม ที่มีปรกติธรรมดาตัวเปนดังว่ามาแล้วนั้น เกลือกจะมีความเข้าใจเห็นชอบไม่ต้องกันต่าง ๆ ไปบ้าง ฝ่ายผู้ครอบครองแผ่นดินสยามที่มีกำลังพอประมาณจะรงับความได้ ในบัดนี้แลภายหน้านั้น จะได้ครอบครองแผ่นดินอยู่เย็นเปนศุขสวัสดิ์ไม่มีความร้อนรำคานได้ ก็ด้วยพระเจ้าแผ่นดินประเทศใหญ่ ๆ ในเมืองที่มาทำสัญญาแล้วนั้น ทรงคิดแลไถ่ถามถึงด้วยพระเมตตากรุณาเนือง ๆ ในการอันควร เมื่อเหตุใด ๆ หากจะบังเกิดมี เพราะฉนั้นขอพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศจงทรงพระเมตตากรุณาปรานีแก่ผู้ครองสยามประเทศนี้ให้จงมาก แลครั้งนี้กรุงสยามเห็นแก่ทางพระราชไมตรี ได้จัดแจงสิ่งของเครื่องมงคลราชบรรณาการบางสิ่ง มิบาญชีในหางว่าวที่มากับพระราชสาส์นนี้ ถึงของไม่สู้ดีก็เปนฝีมือชาวสยามประเทศนี้ทำขึ้น แลเปนของในประเทศนี้ส่งมา ทรงยินดีมาเปนทางเปนนิมิตร เพื่อจะให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเสศทรงรฦกถึงทางพระราชไมตรีต่อไปภายหน้า ขอจงทรงพระเมตตารับไว้ เทอญ

แลมองติงงิราชทูตกรุงฝรั่งเสศ ตั้งแต่มาอยู่ทำสัญญาในพระนครนี้จนกลับไป ย่อมได้เข้ามาพบกรุงสยามเจรจาคุ้นเคยในเวลาว่าง ๆ หลายครั้ง กรุงสยามเห็นแน่ว่าเปนคนดีมีสติปัญญาอัธยาไศรยควรที่จะ

ไว้วางหฤไทย ของ พระเจ้ากรุง ฝรั่งเสศให้ เปน ราชทูตมา ทำ สัญญา การ
ใหญ่ดังนี้อยู่แท้แล้ว กรุงสยามได้ ให้ของบางสิ่งเปนรางวัลแก่มองติงงิ
ราชทูต แล้วได้อนุเคราะห์ตามใจให้เที่ยวเล่นในที่ต่าง ๆ ตามหัวเมือง
ใกล้ ๆ กรุงหลายตำบล

อนึ่งกรุงสยามกับเสนาบดีที่ปฤกษาราชการพร้อมกันมีความปราถนา
ยิ่งนัก ว่าจะแต่งราชทูตสยามที่มีบันดาศักดิ์ให้จำทูลพระราชสาส์น
แลคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการ ออกมา คำนับ เจริญ ทาง พระราชไมตรี
แก่สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศให้ ถึงกรุงปารีศ แลได้เฝ้าพระเจ้ากรุง
ฝรั่งเสศ โดยความเคารพยิ่งนัก ให้สมควรสักครั้งหนึ่งให้เหมือนกับ
การพระราชไมตรีกรุงฝรั่งเสศกับกรุงสยามที่ได้เปนแล้ว ในครั้งแผ่นดิน
พระยาทสมเด็จพระนารายน์มหาราชพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเสด็จถวัลยราช
ครองกรุงลพบุรีล่วงแล้วเกือบ ๒๐๐ ปีมาแล้วนั้น แต่บัดนี้ทางพระราช
ไมตรีก็พึงจะต่อเข้าด้วยสัญญาซึ่งทำใหม่ ชาวสยามประเทศในการ
บัดนี้ ก็ยังไม่เคยไปข้างประเทศยุโรปเลย ยังไม่ทราบสิ่งซึ่งควรแล
มิควร พระราชดำริห์พระเจ้ากรุงฝรั่งเสศจะโปรดอย่างไรยังไม่ทราบถนัด
แลอำนาจของกรุงสยามที่จะคิดส่งทูตไปทางไกลโดยทเล แล้ว ขึ้น ยกแล้ว
ลงทเลอีกให้สดวกตลอดไปได้นั้นก็ยังมีไม่พอแก่การ ถึงกระนั้นความ
ปราถนาอันกล้ายิ่งนัก เพื่อจะแต่งทูตสยามให้คุมพระราชสาส์นแลเครื่อง
มงคลราชบรรณาการ ออกมาเจริญทางพระราชไมตรีจนถึงกรุงปารีศ
นั้นไม่อาจที่จะรงับไปได้ จึงต้องขอแสดงมาให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเสศทรง

ทราบ ขอพระราชดำริห์อันควรจะโปรดประการใด ขอให้มีพระราชสาส์น
ตอบไปให้ทราบโดยเร็วจะคอยฟัง พระราชสาส์นนั้นได้มอบให้ณพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัยมไหยศวริยพิมาน ในพระราชสฐานชื่อบรมมหาราชวัง
ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานี
อันมีในประเทศบางกอกแว่นแคว้นแดนสยาม ในวันศุกรอันเป่นวัน ๕ ค่ำ
ข้างแรมของจันทรมาสชื่อภัทรบทนับเปนเดือนที่ ๑๐ แต่ต้นรดูหนาว ใน
ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก มีศักราชสยาม ๑๒๑๘ ตรงกันกับสุริยกาลสังเกต
ซึ่งรู้ทั่วพร้อมในประเทศยุโรป เปนวันที่ ๑๙ แห่งเดือนเสปเตมเบอร
ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๕๖ คิดเปนปีที่ ๖ ในรัชกาลประจุบันของ
แผ่นดินสยามนี้ ฯ

ห้องสมุดพุทธสมาคม
๓๓ จังหวัดนครราชสีมา

ฉบับที่ ๓

พระราชสาส์นถึงพระเจ้านโปเลียนที่ ๓
พระราชทานไปประเทศฝรั่งเศส เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔
พระยาศรีพิพัฒราชทูตเชิญไป

พระราชสาส์น ในสมเด็จพระปรเมนทรมหามกุฎพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา เปนใหญ่ในแผ่นดินสยาม แลเมืองใกล้เคียงต่าง ๆ คือเมืองลาวเฉียงลาวกาวกัมโพชา แลเมืองมลายูหลายเมือง ขอคำนับเจริญทางพระราชไมตรี มายังสำนักนิสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓ พระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ผู้เปนเจ้าเปนใหญ่ในพระราชอาณาจักรฝรั่ง แลกอลอนี่ประเทศของกรงฝรั่งเสศทั้งปวง ซึ่งมีพระราชไมตรีเนื่องสนิทเปนที่นับถืออย่างสูง แลด้วยราชอิศริยยศควรนับดังพระญาติอันสนิทของกรุงสยาม ให้ทราบ บัดนี้กรุงสยามกับพระราชวงษานุวงษ แลเสนาบดีซึ่งเปนประธานในราชการทั้งปวง พร้อมกันคิดถึงทางพระราชไมตรีอันสนิทซึ่งต่อติดเข้ากับกรุงฝรั่งเสศ ตั้งแต่ทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี แลการค้าขายในปีมะโรงอัฐศกศักราชสยาม ๑๒๑๘ คฤสตศักราช ๑๘๕๖ แล้วมานั้น เพราะได้เห็นผลแห่งการทำสัญญา เปนความเจริญต่าง ๆ แก่บ้านเมือง มีขึ้นเปนประจักษ์โดยเร็ว อนึ่งได้เห็นความดีของกงสล แลผู้ว่าการแทนกงสลของสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ซึ่งผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาอยู่นั้นปฏิบัติเปนที่ชอบใจแก่ชนชาวฝรั่งเสศ ซึ่งไปมาแลอยู่ในกรุงเทพมหานครนี้ แลประพฤติดีถูกต้องทุกอย่างตามข้อสัญญา แลเปนสามัคคีสโมสรรวมความคิดกับผู้ครองฝ่ายสยามโดยสุจริต เมื่อมีเหตุสิ่งใดก็ได้ปฤกษากันตัดสิน

การให้ตกลงโดยยุติธรรมมิได้มีความเข้าใจผิดกัน ด้วยเหตุนี้กรุงสยาม
แลผู้ซึ่งเปนประธานในราชการ จึงมีความยินดีด้วยทางพระราชไมตรี
กับกงสุลฝรั่งเสศยิ่งนัก เมื่อเวลาแล้วของหนังสือสัญญานั้น กรุงสยาม
ได้มีพระราชสาส์นเปนประถมถึงกรงฝรั่งเสศฉบับหนึ่ง ให้มองซิเออร์
ซาเลศเดมองติงงิเชิญออกไป แลได้มีความในระยะหนึ่งข้างปลาย
พระราชสาส์นนั้นสำแดงว่า กรุงสยามมีความปราถนาจะใคร่ส่ง
ทูตตานูทูตฝ่ายสยามจำทูลพระราชสาส์น แลคุมเครื่องมงคลราช
บรรณาการออกไปเจริญทางพระราชไมตรี ให้ถึงฉเพาะพระภักตร์
สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศสักครั้งหนึ่ง เหมือนดังการซึ่งเปนแล้วแต่
หลัง ครั้งเวลารัชกาลสมเด็จพระนารายน์มหาราชเปนพระเจ้ากรุงสยาม
แลสมเด็จพระเจ้าลวิศที่ ๑๓ เปนพระเจ้ากรงฝรั่งเสศนั้น แลบัดนี้เพราะ
ล่วงกาลมานานแล้ว วงษ์พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองฝ่าย ก็ยักย้ายผลัด
เปลี่ยนไป ขนบธรรมเนียมเมืองฝรั่งเสศบัดนี้จะเปนอย่างไรก็ยังไม่ทราบ
จึงขอหาฤๅไปตามแต่สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศจะโปรด อนึ่งอำนาจผู้
ครองฝ่ายสยามก็ยังน้อยอยู่ เหมือนกันกับเมื่อครั้งแผ่นดินสมเด็จพระ
นารายน์มหาราช ไม่อาจส่งทูตไปทางไกลถึงเมืองฝรั่งเสศได้โดยลำพัง
ด้วยพาหนะเปนของชาวสยาม ถ้าผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศมีความอนุเคราะห์
จัดเรือทะเลมารับทตานทูตไปดังครั้งก่อนนั้นจึงจะส่งไปได้ เมื่อได้มี
พระราชสาส์นแสดงความปราถนาหาฤๅออกไปดังนี้แล้ว สมเด็จพระ
เจ้ากรุงฝรั่งเสศได้มีพระราชสาส์นลงวันที่ ๕ เดือนดิเซมเบอคฤสตศัก
ราช ๑๘๕๗ ตอบเข้ามา พระราชสาส์นนั้นมาถึงกรุงเทพมหานครในเดือน

จิตร์เปนเดือนที่ ๕ แต่ต้นฤดูหนาวมาในปีมะเมียยังเปนนพศก ศักราช สยาม ๑๒๑๙ ตรงกันกับเดือนมาศ ในคฤสตศักราช ๑๘๕๗ มองซิเออร์ เฮอร์ติเอผู้ว่าการแทนกงสุลฝรั่งเสศ อยู่ในกรงเทพมหานครในเวลานั้น ได้รับพระราชสาส์นมาไว้ในที่ตั้งกงสุล แล้วแจ้งความแก่กรุงสยามให้ทราบก่อน กรุงสยามได้แต่งกระบวนแห่ไปรับ แลนัดประชุมผู้เปนประธานในราชการแผ่นดินคอยรับ โดยอย่างสูงสมควรแก่พระราชสาส์นซึ่งมาแต่พระเจ้าแผ่นดินใหญ่ แลกรุงสยามได้รับพระราชสาส์นแต่มือของมองซิเออร์เฮอร์ติเอ ผู้ว่าการแทนกงสุลนั้นในที่ประชุม แล้วเปิดออกให้ล่ามแปล ได้ใจความสำแดงพระราชไมตรี แลท่วงทีพจน์วิลาศอ่อนหวานมากที่สุด ก็มีความยินดียิ่งนัก ขอขอบพระเดชพระคุณแก่สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ เพราะความในพระราชสาส์นนั้นก่อนแล้ว แลมีความในข้างปลายในพระราชสาส์นนั้นว่า ทูตานุทูตฝ่ายสยามซึ่งกรุงสยามจะส่งออกไปยังท้องพระโรงหลวงกรุงฝรั่งเสศ กรุงฝรั่งเสศจะยินดีรับทุกเมื่อทุกทาง อนึ่งมองซิเออร์เฮอร์ติเอ ผู้ว่าการแทนกงสุลฝรั่งเสศในเวลานั้น ก็ได้แจ้งความยินยันเปนแน่ว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศจะให้เรือรบมารับทูตานุทูตฝ่ายสยามกับพระราชสาส์นไปจากกรงเทพมหานครนี้ไม่ช้า กรงสยามมีความยินดีได้จัดเครื่องมงคลราชบรรณาการ แลตั้งแต่งทูตานุทูตเตรียมไว้ ครั้นภายหลังกรุงสยามได้ทราบแต่ทางที่สดับต่าง ๆ ว่ากรุงฝรั่งเสศมีราชการศึกมาเปนหลายทิศหลายทางกรุงฝรั่งเสศไม่มีเวลาว่างซึ่งจะได้รับทูตไปแต่ต่างประเทศ การจึงได้รอช้ามาถึงสามปี ด้วยเหตุนี้กรุงสยามจะได้มีความ

โทมนัศ เพราะที่ต้องรออยู่ช้านั้นก็หามิได้ ยังดีกรุงสยามมีความยินดีด้วยได้ช่องได้คราวที่จะส่งทูตไป เพราะมีเรือรบกลไฟของสมเด็จพระเจ้ากรงฝรังเสศ ชื่อยิโรนเต กัปตันชื่อออโตยอน เปนโปศตกัปตันกองทัพเรือฝรั่งเสศ ได้เข้ามาถึงปากน้ำเจ้าพระยา มองซิเออร์ไวสเกานต์ลือโดวิศแกศเตลนออิศเกาวร์ ได้พาตัวกัปตันมาหากรุงสยามแจ้งความว่า เรือรบกลไฟลำนี้ได้มาโดยรับสั่งบังคับของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ให้มารับทูตานุทูตสยามไปโดยตามความประสงค์ ซึ่งหาฤๅออกไปแล้วแต่ครั้งก่อน กรุงสยามได้ทรายดังนี้มีความยินดียิ่งนัก จึงได้แต่งตั้งให้พระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดีเปนราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถเปนอุปทูต พระณรงค์วิชิตเปนตรีทูต นายสรรพวิไชยหนึ่ง หลวงอินทรมนตรีหนึ่ง ขุนมหาสิทธิโวหารหนึ่ง หมื่นจักรวิจิตร์หนึ่ง สี่นายเปนผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ พร้อมกับชนชาวสยามอื่นเปนผู้ไปกับทูต ๒๐ คน รวมเปน ๒๗ คน ให้ทูตพวกนี้จำทูลพระราชสาส์น แลคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการซึ่งมีบาญชีรายชื่อสิ่งของแจ้งมาในหางว่าวอันมีมากับพระราชสาส์นฉบับยาว ซึ่งกำกับไปด้วยนั้นแล้ว ได้มอบให้ทูตพร้อมไปกับด้วยพระราชสาส์น แลเครื่องมงคลราชบรรณาการเปนส่วนในพระบวรราชวัง ขอส่งไปคำนับแสดงความยินดีเจริญทางพระราชไมตรี แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศในครั้งนี้ขอพระเมตตากรุณาของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศได้ โปรดแก่ทูตานุทูตพวกนี้ให้ได้เฝ้าถวายพระราชสาส์นแลเครื่องมงคลราชบรรณาการของกรุงสยาม แลพึงรับสั่งของพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ในสฐานแลเวลาอันควรตามแต่

จะโปรด อนึ่งขอให้ได้ไต่ถามหาฤๅแลฟังการที่ควรจะได้ฟัง แต่เสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศฝ่ายฝรั่งเสศ แลขอให้ได้รู้จักการงานที่ควรจะรู้มาเปนประโยชน์แก่กรุงสยามบ้าง แลขอให้ได้รับอนุเคราะห์แลสั่งสอนโดยสมควร เพื่อจะได้ประพฤติให้ถูกต้องตามอย่างธรรมเนียมทูตานุทูตเมืองอื่น ซึ่งได้เคยไปเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศแต่ก่อน เพราะทูตานุทูตชาวสยามเปนชนแปลกไปแต่ไกลไม่สู้เข้าใจการอย่างในยุโรปเลย

อนึ่งกรุงสยามมีความปราถนา แลไว้ใจว่าเมื่อทางพระราชไมตรีกรุงสยามกับกรุงฝรั่งเสศ ได้เปนอันต่อติดสนิทเข้าจนถึงทูตานุทูตฝ่ายสยามได้เฝ้ากรงฝรั่งเสศแล้วครั้งนี้ ถ้าความต้องการจะมีราชเลขาของกรุงสยามแสดงความอื่น ซึ่งไม่เปนการบ้านเมืองเรื่องสลักสำคัญเปนแต่ความสำลับเล็กน้อยโดยฉันทางพระราชไมตรีอันสนิทชิดชอบมอยให้ทูตไปถวายในครั้งนี้ก็ดี จะมอยให้กงสุลฝรั่งเสศส่งไปในครั้งอื่นก็ดี ถ้าการจะใช้ราชเลขาดังนี้ ไม่ผิดแก่กฎหมายฝ่ายฝรั่งเสศแล้ว เห็นกรุงฝรั่งเสศจะทรงรับแลตอบโดยฉันทางพระราชไมตรี ความที่กรุงสยามมุ่งหมายดังนี้ ถ้าผิดกฎหมายไปขอรับประทานโทษเสีย แล้วจงโปรดมาให้ทรายตามอย่างที่ควรนั้น เทอญ

บาญชีรายชอทูตานุทูต

บาญชี จดหมายรายชื่อแลยรรดาศักดิ แลตำแหน่งในราชการแลชาติตระกูลของพวกทูตานุทูต จำทูลพระราชสาส์นกรุงปาริศ ใน

ครั้งนี้ราชทูต คือพระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดี เปนจางวางพระคลังภายสินค้า อายุ ๔๓ ปี เปนบุตรที่สองของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติรเนตร์นารถราชสุริยวงษ์ ที่ล่วงแล้ว ซึ่งเปนเสนาบดีผู้ใหญ่สำเร็จราชการแผ่นดินที่สอง แลซึ่งได้เปนผู้หนึ่งในพวกผู้รับสั่งไปปฤกษาทำสัญญากับเซอร์ยอนโบวริง ซึ่งเปนผู้รับสั่งมาแต่เมืองอังกฤษในปีเถาะสัปตศกศักราชสยาม ๑๒๑๗ เปนคฤสตศักราช ๑๘๕๕ แลกับมองติงงีผู้รับสั่งฝ่ายฝรั่งเสศ ในปีมโรงอัฐศกนั้นศักราชสยาม ๑๒๑๘ เปนคฤสตศักราช ๑๘๕๖ แลตระกูลสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติรเนตร์นารถราชสุริยวงษ์นั้น ก็เปนญาติอันสนิทกับพระเจ้ากรุงสยามถึง ๓ แผ่นดินมาแล้ว เพราะเจ้าคุณมารดาของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาพิไชยญาติ นรเนตร์นารถราชสุริยวงษ์ เปนกนิฐภคินีของสมเด็จพระอมรินทรามาตย์ ซึ่งเปนพระบรมราชอัคเทพี ในพระบาทสมเด็จพระปรโมรุราชามหาจักรกริบรมนารถ ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามเปนปฐมแรกตั้งพระวงษ์นี้ แลเปนพระบรมราชเปตามไหยิกาของพระเจ้ากรุงสยามประจุบันนี้

อุปทูตคือเจ้าหมื่นไวยวรนารถ หัวหมื่นมหาดเล็กเวรสิทธิ์เปนเวรที่สอง อายุ ๓๓ เปนหลานผู้ใหญ่ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยรวงษ์วรุตมพงษนายก สยามดิลกโลกานุปาลนนารถที่ล่วงแล้ว ซึ่งเปนเสนาบดีผู้ใหญ่เอกอุสำเร็จราชการแผ่นดินมานาน ได้เคยเปนผู้หนึ่งในผู้รับสั่งไปเจรจาทำหนังสือสัญญากับอิศตกุมปนีอังกฤษ ในปีจออัฐศกศักราชสยาม ๑๑๘๘ เปนคฤสตศักราช ๑๘๒๖ แลกับผู้ครองแผ่นดินฝ่ายยุไนติศ

เตศอเมริกา ในปีมะเมียฉศกศักราชสยาม ๑๑๙๖ เปนคฤสตศักราช ๑๘๓๔ ในแผ่นดินที่ล่วงแล้ว แลได้เปนผู้หนึ่งในผู้ถือรับสั่งไปเจรจาทำหนังสือสัญญาใหม่กับอังกฤษ เมื่อปีเถาะสัปตศกศักราชสยาม ๑๒๑๗ เปนคฤสตศักราช ๑๘๕๖ ครั้งหนึ่ง ได้มีนามปรากฏอยู่ในหนังสือสัญญาแลอุปทูตนั้นเปนบุตรที่หนึ่ง ของเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์มนัตพงษพิสุทธิมหาบุรุษย์รัตโนดม สมุหพระกระลาโหม ผู้สำเร็จราชการฝ่ายทหารแลบังคับบัญชาหัวเมืองปากใต้ตลอดถึงเมืองมลายู ซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพมหานคร แลเปนผู้หนึ่งในพวกรับสั่งไปปฤกษาทำสัญญากับเซอร์ยอนโบวริงซึ่งเปนผู้รับสั่งมาแต่เมืองอังกฤษ ในปีเถาะสัปตศกศักราชสยาม ๑๒๑๗ เปนคฤสตศักราช ๑๘๕๖ แลกับมองติงผู้รับสั่งฝ่ายฝรั่งเสศ ในปีมะโรงอัฐศก ศักราชสยาม ๑๒๑๘ เปนคฤสตศักราช ๑๘๕๖ แลเมืองอื่น ๆ ในปีเปนลำดับมาในแผ่นดินประจุบันนี้

ตริทูต คือ พระณรงค์วิชิตเจ้ากรมตำรวจนอกขวา ในพระบวรราชวัง อายุ ๒๕ เปนบุตรที่ ๙ ของสมเด็จเจ้าพระยาบรมมหาประยุรวงษ์วรุตมพงษนายก สยามดิลกโลกานุปาลนนารถที่ล่วงแล้ว เปนน้องต่างมารดา ของเจ้าพระยาศรีสุริยวงษสมันตพงษพิสุทธิ มหาบุรุษย์รัตโนดม แลเจ้าพระยาพระคลังเสนาบดีผู้ใหญ่ว่าการต่างประเทศ ซึ่งได้มีหนังสือไปถึงเสนาบดีว่าการต่างประเทศฝ่ายฝรั่งเสศไปกับทูตในครั้งนั้น แลเปนญาติเรียงพี่น้องกับพระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดีราชทูตเพราะ

ท่านบิดาของพระณรงค์วิชิต เปนพี่ชายร่วมบิดามารดา ของบิดาพระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดีราชทูต

เจ้าพนักงานผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการ ผู้ใหญ่ ๒ นาย คือ นายสรรพวิไชยนายยามนายมหาดเล็กเวรเดช อายุ ๒๘ เปนน้องร่วมบิดามารดากับพระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดีราชทูต ๑ หลวงอินทรมนตรีเจ้ากรมสรรพากรนอก อายุ ๔๖ หนึ่ง ผู้น้อย ๒ นาย คือขุนมหาสิทธิโวหารปลัดกรมพระอาลักษณ์ อายุ ๔๒ หนึ่ง หมื่นจักรวิจิตรกรมแสงใน อายุ ๓๕ ปีหนึ่ง

แต่ชนสยามซึ่งเปนญาติของทูตานุทูต ไปกับทูตานุทูตทั้งสามนั้น คือนายสมบัญบัตร์พระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดีราชทูต ๑ นายหวาดเปนบุตร์พระยาอภัยสงครามผู้อาว์ของเจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต ๑ นายชายบุตร์เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต ๑ กับชนสยามผู้น้อยแลไพร่เปนล่ามเปนเสมียน แลคนใช้อื่นอีกสิบเจ็ดคน รวมเปนชนชาวสยาม ๒๗ คน

อนึ่งเพราะครั้งนี้ ไม่มีล่ามฝรั่งเสศมาด้วยเลย ไวสเกานตลือโดวิก แกศเตลนออิศเกาวร์ ผู้ว่าการแทนกงสุลฝรั่งเสศ ได้ขอแต่บิจฉบปาลเลกอกซ์สำหรับเมืองมันลอศ ยอมให้บาดหลวงลูวิศซึ่งเปนฝรั่งเสศ เข้ามาอยู่ในกรงเทพมหานครนานกว่า ๑๕ ปี เมื่อครั้งมองติงงิเข้ามาทำสัญญานั้นก็ได้เคยใช้ให้เปนล่ามนั้นมาด้วยกับทูตด้วยอีกคนหนึ่ง

ฉบับที่ ๔

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดีราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต พระณรงค์วิชิตตรีทูต นายสรรพวิไชยหลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร ผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการให้ทราบว่า หนังสือยอกที่ลงวัน ๓๗๕ ค่ำ แลวัน ๔๗๕ ค่ำ สองฉบับกับจดหมายเหตุที่หนึ่งนั้น ได้เข้าไปถึงกรุงเทพ ฯ วัน ๓๗๖ ค่ำ ได้อ่านแล้วด้วยความยินดี มิศเตอร์แกศติลนอยุตรกงสุลฝรั่งเสศ มีหนังสือพ้องเข้าไปน้อย ๆ ว่า ไปครั้งนี้เกิดความเข้าใจผิดกันกับพวกทูตานุทูตความเล็กน้อยข้างไหนควรจะต้องติเตียนไม่รู้เลย ซึ่งว่าดังนั้นคือกล่าวว่าได้นัดหมายกันแล้ว ว่าจะไปจัดแจงที่ให้อยู่แล้วจะจัดให้รถมารับ ครั้นตัวมิศเตอร์แกศติลนอขึ้นยกไปแล้ว ทูตรีบขึ้นยกไปเสียก่อนผิดนัดไปความไม่อะไรนักดอก อย่าวิตกไปเลย

ที่กรุงเทพมหานครราชการฤๅเหตุการณ์อะไรก็ไม่มี ญาติพี่น้องอยู่เย็นเปนสุขด้วยกันหมด ครั้งนี้ได้ส่งพระราชสาส์นที่สำหรับจะไปถึงกวีนวิกตอเรียมาฉบับหนึ่ง กับทั้งสำเนาและคำสำหรับอ่านกราบทูลเมื่อถวายพระราชสาส์น เมื่อได้พระราชสาส์นฉบับนี้แล้ว จึงรวมเข้ากับสิ่งของ ๓ สิ่ง คือรูปถ่าย ๒ รูป กับผ้ายอัดแลตัวอย่างเงินเหรียญนั้น แล้วจงเอาหนังสือเข้าพระยาพระคลังฉบับที่ ๒ วางแก่เลอรดผู้ว่าการต่างประเทศในเมืองฝรั่งเสศเถิด จงพึ่งเขาดูถ้าเขายอมรับจะพา

ส่งไปก็เปนดี จงคุมพระราชสาส์นและสิ่งของนั้นไปจนได้เผ้ากวิน
วิกตอเริยแล้ว จึ่งเอาคำสำหรับอ่านนั้นอ่านกราบทูลฉลองแล้วถวายพระ
ราชสาส์นเถิด ถ้าเลอรดผู้ว่าการต่างประเทศในเมืองฝรั่งเสศเขาไม่
ยอมส่งไป ก็จงมีหนังสือของพวกทูตไปถึงเลอรดผู้ว่าการต่างประเทศ
ในเมืองอังกฤษว่า พระเจ้ากรุงสยามได้มอยพระราชสาส์นกับสิ่งของ
เล็กน้อยให้ทูตานุทูตพวกนี้ไปเผ้ากวินวิกตอเริยพระเจ้ากรุงบริตตาเนียแล้ว
ถวาย แต่ผู้ครองผ่ายฝรั่งเสศไม่ยอมส่งทูตไป การจะควรฉันใด
สุดแต่ผู้ครองผ่ายอังกฤษจะโปรด เมื่อมีหนังสือไปดังนี้เขาตอยมาว่า
กระไรจงทำตาม คือเขาจะให้พวกอังกฤษมารับตัวทูตก็จงลาฝรั่งเสศ
ไปกับเขา ฤๅเขาจะรับไปแต่น้อยตัวก็จงแบ่งกันไป

ฤๅเขาจะให้มีผู้รับใช้มารับแต่พระราชสาส์นกับสิ่งของไป ก็จง
มอยพระราชสาส์นกับสิ่งของให้เขาไปเถิด ฤๅอย่างหนึ่งถ้าผู้ครองผ่าย
อังกฤษไม่ยอมมารับไป ผู้ปกครองผ่ายฝรั่งเสศจะรับแต่พระราชสาส์นกับ
สิ่งของไปส่งเมืองอังกฤษก็ให้เขาไปเถิด คิดอ่านราชการพอให้เปนเสร็จ
แล้วลง ราชสาส์นที่ไปถึงเมืองฝรั่งเสศก็ดีไปถึงโปรตุเกตก็ดี เขียนใน
เวลาจวนจะไปนัก เสมียนที่เขียนก็เปนแต่คนโปรตุเกตไม่สู้ถ้วนถี่ใน
ภาษาอังกฤษนัก ถ้ามีผิดบ้างพลั้งบ้างเขาจะต่อว่าก็จงแก้ไขว่า พระราช
สาส์นนั้น ข้าพเจ้าร่างเองในกระดานชนวนให้เสมียนเขียนคัดขึ้น แต่
เสมียนเปนคนโปรตุเกตเห็นจะพลั้งบ้างพลาดบ้างฤๅอย่างไร ภายหลัง
ข้าพเจ้าจึงจะฝากโดยีเกตฉบับหนึ่ง จะสอบทานเสียให้เรียบร้อยดีก่อน
จึ่งจะส่งไป อนึ่งที่กวินวิกตอเริยนั้น ถ้าเขาต่อว่าว่าทำไมจึงไม่มีพระราช

สาส์นแผ่นทองไปตามธรรมเนียมไทย ก็จงว่าแก้ไขตอบแก่เขาว่า พระราชสาส์นฉบับนี้ ข้าพเจ้าคิดอ่านทำขึ้นเมื่อจวนวันทูตจะไป ทำพระราชสาส์นแผ่นทองไม่ทันขอโทษเสียเถิด อนึ่งหนังสือที่หลวงอินทรมนตรีแลขุนมหาสิทธิโวหารฝากเขามาว่าด้วยเรื่องที่ไปพูดกับพระพิเทศพานิชนั้นได้ทราบแล้ว การที่พระพิเทศพานิชพูดดังนั้น ถ้าเปนความจริงก็ควรเปนที่ยินดีอยู่แล้ว อนึ่งได้ข่าวมาว่าเมื่อก่อนทูตไปถึงเมืองสิงคโปร์วันหนึ่ง พระยาตรังกานูไปถึงเมืองสิงคโปร์ เข้าเมืองสิงคโปร์มารับพระยาตรังกานูขึ้นไปบนเมือง การนี้ทูตทราบฤๅหาไม่ ไม่ทราบดอกกระมังจึงไม่ได้บอกเข้ามา ฤๅถ้าทราบแต่ไม่ได้บอก เพราะเข้าใจว่ามีในหนังสือพิมพ์ ถ้าดังนี้จะใคร่ทราบว่า พระยาตรังกานูมาหาทูตฤๅไม่ ด้วยเห็นพระยาตรังกานเปนเมืองขึ้นฝ่ายไทย ควรจะต้องมาหาทูต แต่ถ้าว่าไว้ใจยาก เพราะพระยาตรังกานูมักคิดอ่านแลประพฤติการเชื่อน ๆ อยู่

จดหมายมาณวัน ๖๗๖ ค่ำ ปีระกา ตรีศก ศักราช ๑๒๒๓

ฉบับที่ ๕

พระราชหัตถเลขาถึงพระยาศรีพิพัฒเลนายสรรพวิไชย

จดหมายมายัง พระยาศรีพิพัฒราชทูต แลนายสรรพวิไชย ให้ทราบ สำลีคลอดบุตรหญิงณวัน ๖ ๗ ค่ำ เวลาเที่ยงแล้ว แต่แรกออกมาไม่ร้องไม่ลืมตา ต้องแก้ไขอยู่นานจึงได้อายน้ำ แล้วไม่กินนมไป ๑๒ ชั่วโมง แต่บัดนี้เปนปรกติแล้ว หญิงนั้นข้าพเจ้าให้ชื่อสุขุมาลมารศรี สำลีกับบุตรหญิงทั้งสอง บัดนี้ก็อยู่ดีเปนปรกติ เมื่อคลอดแลทำขวัญนั้น พระยาวรพงษพิพัฒนมาดูแลจัดการ

จดหมายมาณวัน ๑๒ ๗ ค่ำ (ปีระกาตรีศก)

ฉบับที่ ๖

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยาศรีพิพัฒราชทต เจ้าหมื่นไวยวรนารถ พระณรงค์วิชิตตรีทูต หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร ผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการ ให้ทราบ หนังสือบอกกับจดหมายเหตุที่สองที่ส่งไปแต่คาลลิเกาะสิงหพันั้น ได้รับเมื่อณวัน ๕ ๗ ๗ ค่ำแล้ว ทั้งหนังสือถึงที่อื่น ๆ ก็ได้พร้อมกัน หนังสือนายสรรพวิไชย ว่าด้วยให้ส่งหนังสือ ๓ ฉบับที่เมืองสิงคโปร์ก็ได้รับแล้ว ความราชการที่กรุงก็ไม่มีเหตุอันใด มีแต่ที่เมืองอุดงมีไชย องค์พระนโรดมพรหมบริรักษ์มหาอุปราช วิวาทกับองค์วัดถา องค์ศิริวงษน้องชาย จนรบกันขึ้นถึงยิงปืนกันอยู่เวลาหนึ่ง น้องชายสองคนหนีมา บัดนี้เข้ามาอยู่เมืองนครเสียมราบแล้ว น้องชายสองคนนั้น ถูกยุคนสอพลอตั้งซ่องสุมผู้คนขึ้นไม่มากนักเพียง ๓๐๐ ร้อยเศษ อุปราชให้ไปว่ากล่าวก็ไม่มาอ่อนน้อม จึงให้ไปล้อมขู่กำจัดเสีย ถ้าเขาจะทำจริงสองคนนั้นคงตายที่ไหนจะมาได้ เขาก็ยอกข้อราชการตามเหตุที่เป่นนั้นเข้ามาแล้ว เจ้านายขุนนางทั้งปวงก็อยู่ดีอยู่หมด แต่กรมหลวงสรรพศิลปปริชาป่วยเปนไข้หนักลง ตั้งแต่แรมเดือน ๗ มาอาการมาก บัดนี้ไม่พูดได้ ๖—๗ วันแล้ว พระยาเพชรพิไชยก็ป่วยเปนโรคมารทลุน ทั้งสองไข้นั้นเห็นจะไม่หาย การศพพระยาสุรเสนาจะได้ทำในวัน ๑ ๒ ๗ ค่ำ จะได้เผาศพ

จดหมายมาณวัน ๑๒ ๓ ๗ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ เปนวันที่.... ในรัชกาลประจุบันนี้

ฉบับที่ ๗

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมาถึง พระยาศรีพิพัฒราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต พระณรงควิชิตตรีทูต นายสรรพวิไชย หลวงอินทรมนตรีขุนมหาสิทธิโวหาร ผู้กำกับเครื่องมงคลราชบรรณาการ ให้ทราบหนังสือยอกกับจดหมายเหตุที่ ๓ ที่ส่งมาแต่เมืองเอเดนนั้น ได้มาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวัน ๓๗๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก เมื่อมีหนังสือยอกมาถึงคราวไรก็ได้เขียนตอบไปทุกที พระราชสาส์นที่จะไปถึงกวินวิกตอเรีย ก็ได้ตกแต่งใส่หีบส่งตามไปแล้ว แต่หนังสือทั้งปวงนั้นเห็นจะไปกับเรือเมล์จะไปถึงก่อนพวกท่านทั้งปวงไปถึงเปนแน่ แลมีความไว้ใจว่าท่านทั้งปวงไปถึงแล้ว ก็คงจะได้รับอ่านทุกฉบับ ราชการที่กรุงเทพฯ จะมีเหตุการณ์อันใดเปนสลักสำคัญก็หาไม่ มีแต่ข่าวไข้ข่าวตายข้างได้ยอกมาในฉบับหนังสือเครื่องดำนั้นแล้ว การก็ไม่เกี่ยวข้องในครอยครัว บุตรภรรยาแลญาติอันสนิทของท่านทั้งหลายทั้งปวงดอก พวกนั้นอยู่เย็นเปนศุขดีอยู่หมด ข้าพเจ้าได้ให้ทนายเรือนแลโขลนไปเยี่ยมเยียนอยู่มิได้ขาด

จดหมายมาณวัน ๖๗๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓

ฉบับที่ ๙

พระราชหัตถเลขาถึงพระยาศรีพิพัฒราชทูต แลนายสรรพวิไชย

จดหมายถึง พระยาศรีพิพัฒราชทูต แลนายสรรพวิไชย ให้ทราบว่า บุตรหญิงของข้าพเจ้าที่เปนหลานของท่านทั้งสองคน คือบุษยงเบิกขาน แลสุขมาลมารศรี กับทั้งสำลีมารดาอยู่ดีกินดีเปนศุขสบายอยู่ ไม่ได้ป่วยไข้อะไร ที่หลวงสวัสดิโกษาปลัดกรมพระคลังสินค้านั้นว่างอยู่ ข้าพเจ้าเห็นว่านายปานบุตรพระรัตนโกษาคล่องดีอยู่ในการทำบาญชี แลทำรายงานผูกบัญชีเห็นได้ความถ้วนถี่ดี การที่พระคลังสินค้าขัดสน พระยาศรีพิพัฒก็ไม่อยู่ หามีใครช่วยพระรัตนโกษาไม่ ข้าพเจ้าได้ตั้งนายปานออกไปให้เปนหลวงสวัสดิโกษาแล้ว ในเรื่องภาษีที่ขึ้นพระคลังสินค้า ท่านผู้หญิงสายร้องขาดภาษีพันกล่าวโทษกรมวงษา เจ้าพระยาวิวงษ์ แลพระยาศรีพิพัฒ ความนั้นก็ได้ปฤกษากับกรมวิศณุนารถนิภาธร กับเจ้าพระยาศรีสุริยวงษ์ตัดสินให้เปนเสร็จไปแล้ว อย่าให้ต้องเล่ายืดยาวเปลืองกระดาษแลเวลาที่จะเขียนไปเลย

จดหมายมาณวัน ๑๕ ๖๗๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓

ฉบับที่ ๙

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมาถึง พระยาศรีพิพัฒราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต พระณรงควิชิตตรีทูต นายสรรพวิไชย หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร ผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการ ให้ทราบว่า อาการกรมหลวงสรรพศิลปปรีชาป่วยมาแต่เขาแก้วอย่างไรนั้น ท่านทั้งปวงก็ย่อมทราบอยู่แล้ว หมอรักษาก็ว่าค่อยคลายแต่ยังมาในวังไม่ได้ มักให้ร้องไห้บ้าง ซึมไปบ้าง มาเมื่อเดือนหกข้างแรมกลับเปนไข้พิศม์ลง หมอรักษาแก้ไข้พิศม์ก็ค่อยคลายขึ้นแล้ว ภายหลังก็กลับซดหนักไป ตั้งแต่วัน ๕ ๒๗ ค่ำมานิ่งไปพูดไม่ได้เลย อาหารก็ได้น้ำอาหารต้มบ้าง จนถึงวัน ๑๐ ๒๘ ค่ำสิ้นพระชนม์แล้ว บัดนี้ศพยังไว้อยู่

อนึ่งบุตรหญิงของโหมด ชื่อมณฑารพรัตน อายุได้ ๓ ขวบ ๒ เดือน วิการเปนง่อยมาแต่กำเนิด เปนตานโจรด้วย หมอรักษาก็ไม่หาย อยู่มาเมื่อเดือน ๗ แรม ๒ ค่ำ ป่วยหนักลงด้วยโรคตานโจร หมอแก้ไขก็ไม่คลาย ครั้นวัน ๑๗ ๙ ค่ำก็สิ้นพระชนมายุเสียแล้ว ได้ไว้ศพที่ตกต้นสนริมกำแพงด้านริมน้ำ กำหนดการจะได้ปลงศพทั้งสองนั้นงานเดียวกันที่วัดบวรนิเวศ ต่อเดือน ๘ เพราะยังทำเมรุแลโรงการอยู่แลให้ช่องให้เจ้าภาพในการศพกรมหลวงสรรพศิลปปรีชา รอรั้งจัดแจงเครื่องทำบุญในการศพนั้นด้วย

จดหมายมาณวัน ๒๗ ๘ ค่ำปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓

ฉบับที่ ๑๐

พระราชหัตถเลขาถึงขุนมหาสิทธิโวหาร

จดหมายมาถึง ขุนมหาสิทธิโวหาร ว่าซึ่งจัดให้ขุนมหาสิทธิออกไปครั้งนี้ ด้วยประสงค์จะให้เจริญความรู้ในการทำหนังสือพิมพ์ เพื่อจะให้ไปดูเหนการเหนงานในการซึ่งเปนต้น ๆ อ่อน ๆ เบา ๆ พอไทยจะทำได้นั้น ถ้าการไปถึงจักรพื้นจักรไฟก็เปนการโตใหญ่สูงกว่ากำลังเมืองไทย แลต้องการในเมืองไทยนี้ไป อย่าตื่นพื้นตื่นไฟไป เพราะในเมืองไทยนี้หนังสือคนอ่านก็ได้น้อย ก. ข. นโม. ก็ไม่เปนรศเรื่องอะไรเท่าไรนัก ซึ่งให้ไปทั้งนี้ คือจะให้สังเกตการซึ่งเปนร้านๆ สิ่งไรที่ยากมาแต่ก่อนจะให้ง่ายเข้า สิ่งไรที่ไม่สู้ดีมาแต่ก่อนจะให้ดีขึ้น อันนั้นก็คือเมื่อทำตัวเหลกตัวทองแดงซึ่งเปนแยบหล่อ ทำอย่างไรจะเที่ยงจะงามดี หนังสือจะไม่เลอะเทอะนักแลจะแล้วได้เรวได้ง่ายต่อไปเล่า คือการหล่อตัวดีบุกแต่งตัวดีบุก อย่างไรจะเที่ยงดีจะง่ายจะเรวเข้าไม่หนักแรง จะมีเครื่องมือแปลกประหลาดไปอย่างไรบ้างให้คิดอ่านรำเรียนมาหามา แต่ถ้าถึงกลพื้นกลไฟไปนักอย่าตื่นไปอย่าออไปนัก คิดแบ่งเอาแต่พอสมควรกับการในเมืองไทย

อนึ่งสำคัญที่อย่างธรรมเนียมแยบแผนใช้คนที่จะเรียงพิมพ์เกยพิมพ์นี้แล เขาใช้คนลูกจ้างทำการอย่างไรที่ควรจะเลียนเอามาเปนอย่าง ให้สังเกตเปรียบเทียบคิดอ่านในการที่จะใช้คนทำงานให้ดีได้กว่าแต่ก่อน

อย่างไร จะเรียงได้เร็วจะเกบได้ไม่ยุ่ง ด้วยการเกบพิมพ์เรียงพิมพ์คง
ต้องใช้ด้วยมือคนตาคน ต้องเอาใจใส่แต่ในการธรรมเนียมซึ่งจะมา
เอาอย่างใช้คนนั้น อีกนัยหนึ่งเหมือนหนังสือพิมพ์ที่จะต้องการประกาศ
ไปนาน ๆ เปนกฎหมายจะต้องตีแล้วตีอีกนั้น ได้ยินว่าเขามีแบบสำหรับ
หล่อถ่ายเปนยี้กไว้ แต่พิมพ์ที่เรียงแล้วเพื่อจะไม่ต้องเรียงบ่อย ๆ ก็
เครื่องเช่นนี้ของเรายังหามีไม่ จงเอาใจใส่หาเครื่องมือมา ฤๅตัวบุกที่จะ
หล่อนั้นจะเอาตัวบุกเมืองนใช้ก็จะยาก ก็ให้ขัดซอตัวบุกสำหรับหล่อพิมพ์เข้า
มา ได้ยินว่าพิมพ์ยี้กเช่นนี้เขาถ่ายถอนลงในดินขาวเช่นบนตุกตา ที่
อังกฤษเรียกว่าเกลฤๅฉอก ก็ของเช่นนั้นจะหาที่ในกรุงเหนจะไม่ได้ ให้
หาเข้ามาพอใช้เปนตัวอย่าง แล้วจึงหาสั่งอินใช้ที่นี่ แต่ให้รู้แห่งที่สั่งไว้
ถ้าหาที่นี่ไม่ได้จะได้สั่งให้ขัดซือ ฤๅควรใช้หมึกแลสิ่งใดที่แปลก ๆ
ก็ให้เข้าใจมา

อนึ่งพิมพ์ลิสอกแกรพี่ ที่ใช้ตีด้วยศิลานั้น เปนของเอาเรวได้
เขียนรูปภาพก็ได้ ที่นี่เครื่องมือก็มีอยู่ แต่สัพยาที่ใช้เก่าไปหมดไป
สนใจหาเข้ามาแลหัดทำให้คล่องให้ดี เมื่อต้องการจะใช้การเรว เมื่อ
ทุนรอนจะต้องจ่ายลง ในการขัดซือเครื่องเหล่านี้ไม่พอ ก็ให้คิดอ่าน
กับทูตขอยืมผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสฤๅอังกฤษให้ออกเงินให้ก่อน จึงค่อย
คิดใช้แก่กงสุลของเขาที่อยู่ที่กรุงก็ได้ดอก

ออกไปครั้งนี้อย่าไปตีนอื่น ๆ ต่าง ๆ ทำให้เสียงานเสียการที่
ประสงค์ไป ให้ได้ประโยชน์ที่ประสงค์มา ทำให้การโรงพิมพ์ของเรา
ดีขึ้นกว่าแต่ก่อนบ้าง เพราะการอื่น ๆ เหมือนอย่างเครื่องกลไฟแล

หอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ร.๙ นครราชสีมา

อะไร ๆ ที่ประหลาด ๆ ท่านทั้งปวงท่านขวนขวายซื้นได้ดี ๆ ในเมืองนเปน
อันมาก แต่การพิมพ์นั้นไม่มีใครเอาใจใส่ การก็ใช้เปนประโยชน์มาก
ทั้งราชสาตรพุทธสาตร คิดเอาราชการของเจ้าของนายให้เปนเกียรติยศ
เปนคุณแก่การแผ่นดิน แลการสาสนาไว้บ้างเถิด

จดหมายมาณวัน ๒๙๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓

ฉบับที่ ๑๑

พระราชหัตถเลขาถึงหมื่นจักรวิจิตร

จดหมายมา ถึงหมื่นจักรวิจิตร ว่าซึ่งให้ออกไปด้วยครั้งนี้เพราะประสงค์จะให้ไปเรียนแก้นาฬิกาให้ดี ขุนทิพมงคลออกไปครั้งก่อนก็ได้เครื่องมือแลเครื่องอาไหล่เข้ามามาก แต่ผู้มือทำนั้นอ่อนแอนัก นาฬิกาที่เสียแก้ขึ้นได้ก็ไม่เดินไปได้นาน อยุด ๆ ภัก ๆ ไปแทยทุกวัน เชื่อไม่ได้ แล้วก็เกียจคร้านนักใช้ยาก ทำการไม่ใคร่แล้ว ครั้งนี้จงอุส่าห์สังเกตสังการ่ำเรียนมาให้ทำได้ดี ๆ กว่าขุนทิพมงคลให้ได้ เมื่อจะลงทุนข้างครูสอนฤๅจักซื้อเครื่องมือ ถ้าเงินทุนในทูตไม่พอ ก็จงหยิบยืมแต่ผู้ครองผ่ายฝรั่งเสศฤๅอังกฤษ ให้ออกเงินให้ก่อนจึงค่อยคิดใช้แก่กงสุลของเขาที่อยู่ที่กรุงก็ได้ดอก

อนึ่งจงหาหลอดแก้วที่ขังน้ำมันเปนระดับ เขืองข้างย่อมข้างมาให้หลาย ๆ อัน เพื่อจะใส่แทนในเครื่องมือที่มีอยู่แล้วหลอดแก้วแตกเสีย เครื่องนาฬิกาแดดอย่างใหม่ ๆ ที่ประหลาดควรจะเชื่อได้ ใช้ได้จะหามาข้างก็ตาม

จดหมายมาณวัน ๒๗๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓

ฉบับที่ ๑๒

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูต

จดหมายมายัง พระยาศรีพิพัฒราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต พระณรงควิชิตตรีทูต ให้ทราบว่า พระพิเทศพานิชสยามวิชิตภักดี เขาบอกว่า ได้ฟังข่าวแต่หนังสือพิมพ์ ว่าพวกทูตถึงเมืองปารีศแล้ว แต่คอยหนังสือพวกทูตยังหาได้ไม่ ถ้าได้เมื่อใดจึงจะบอกเข้ามาครั้งหลัง

ที่กรุงเทพ ฯ ท่านเสนาบดีทั้งปวง ได้ปฤกษากัน ต่อว่าแก่กงสุลต่างประเทศ ด้วยเรื่องคนต่างประเทศเอาสราเข้ามาขาย การหาตกลงกันไม่ จึ่งได้คิดกันแต่งหนังสือมาถึงท่านทั้งปวงที่เปนทูต ขอให้ท่านทั้งปวงช่วยต่อว่าให้ ความนั้นข้าพเจ้าได้เรียงให้ท่านกรมท่าแต่งเปนหนังสือประทับตราบัวแก้ว ให้มาถึงท่านทั้งปวง ด้วยเข้าใจว่าหนังสือกรมท่าเปนการตามพนักงานของเสนาบดี ที่เรียกว่าคอเวอนแมน จะได้เอาออกชี้แจงให้บาดหลวงลูวิศผู้ล่าม ฤๅหมื่นจรเจนทเลแปลให้เขาฟัง จะทำเปนภาษาฝรั่งเสศ ฤๅภาษาอังกฤษไปด้วยทีเดียวก็ไม่ทันในคราวนี้ จะรอช้าไปก็กลัวจะเสียเวลา จึ่งให้มาแต่ฉบับไทยก่อน ต่อภายหลังจึ่งจะคิดแปลเปนอังกฤษฤๅฝรั่งเสศส่งตามมา ถ้าท่านทั้งปวงได้อยู่ในกรุงลอนดอนนานวัน ก็เหนจะไม่เสียเวลา ถึงได้แต่หนังสือไทยก็คิดว่าไปก่อนเถิด

ครอบครัวบุตรภรรยาของท่านทั้งปวงที่อยู่ในกรุงเทพ ฯ อยู่ดีอยู่หมด คุณศิริสุริยวงษ์ กรมหมื่นวิศณุนารถ ออกเรือไปจากกรุงเทพ ฯ แต่วัน ๔ ๑๐ ๘ ค่ำ แล้ว

จดหมายมาณวัน ๒ ๆ ๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓
๗

ฉบับที่ ๑๓

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูต

จดหมายมาถึง พระยาศรีพิพัฒราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต พระณรงควิชิตตรีทูต ว่าข่าวความไข้ความตายของชนที่เปนประธานออกหน้าค่าชื่อในกรุงเทพ ฯ ก็เปนการสำคัญอยู่ ในเจ้านายแลขุนนางซึ่งมียศใหญ่ ๆ อยู่นั้นก็เปนอันมาก แต่ลางองค์ลางท่านดอกเปนผู้สำคัญในราชการ ก็ความไข้ความตายของเจ้านายลางองค์แลขุนนางลางท่าน ซงเปนประมาณในราชการนั้นก็ดี ฤๅลางองค์ลางท่าน ที่เปนญาติพี่น้องใกล้ชิดกับตัวท่าน ฤๅภรรยาของท่านก็ดี ควรจะให้ท่านทั้งปวงที่ไปอยู่ที่ห่างหูห่างตานั้นทราบ เกลือกว่าท่านทั้งปวงจะมีประสงค์ เพื่อจะคิดจะพูดประการใด ๆ ถึงเจ้านายองค์นั้น ขุนนางนั้น ๆ ก็จะได้ไม่หลงไปคิดแลพูดถึงคนป่วยเสียคนแล้วฤๅตายเสียแล้ว อันนี้เปนประโยชน์ในการที่บอกข่าวไข้ข่าวตาย แต่ครั้นจะบอกแต่ข่าวไข้ข่าวตายของผู้ที่เปนสำคัญดังว่าแล้วนั้น ข่าวไข้ข่าวตายของท่านผู้อื่นที่มียศบันดาศักดิ์เสมอกันแต่ที่ไม่เปนสลักสำคัญแก่ท่านทั้งปวงจะงดเสียไม่บอก ที่เขารู้ไปก็จะคิดน้อยใจว่าเลือกนับถือแต่ที่ชอบกัน จึงเล่าชื่อฤๅชาตายไปให้ทูตฟังข่าว ถ้าไม่นับถือชอบพอแล้วไม่เสียดาย จึงเพิกเฉยเสียไม่บอก ปรับทุกข์มาแก่พวกทูต บอกให้พวกทูตรู้ เพราะฉนั้นจงต้องบอกเพื่อเจ้อไป ถ้าไม่ชอบใจพึงขอโทษเสียเถิด

ภายหลังตั้งแต่บอกข่าวตายกรมหลวงสรรพศิลปปริชา แลหญิง มณฑารพรัตนไปแล้วนั้น ครั้นณวัน ๔ ๗ ๘ ค่ำ กรมหลวงมหิศวรินราม เรศวร สิ้นพระชนม์ลงด้วยพระโรคเดิม ครั้นณวัน ๖ ๕ ๘ ค่ำ เจ้าพระยา ธรรมาธิกรณนิตยกรรม เพราะป่วยเปนโรคลงโลหิตมา ๙ วันก่อน แต่นั้นไป ครั้นวัน ๕ ๑๑ ๘ ค่ำ พระองค์เจ้าหญิงมณฑาในพระบาทสมเด็จ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก สิ้นพระชนม์ลงประชวรพระโรคหืด แลพระ โรคชรา ครั้นวัน ๑ ๕ ๙ ค่ำ พระองค์เจ้ามงคลเลิศในกรมหมื่นมาตยา พิทักษ์ เปนโรคบ่วงใหญ่ลงอยู่ได้ ๙ ชั่วโมงก็ถึงชีพตักษัย บัดนี้พระศพ กรมหลวงมหิศวรินทรามเรศวร แลศพพระองค์เจ้ามงคลเลิศยังอยู่ แต่ศพหมื่นนั้นปลงแล้ว อนึ่งมีใบบอกมาแต่เมืองนครศรีธรรมราชว่า ท่าน ผู้หญิงอินก็ป่วยเปนไข้มาเดือนเศษ ถึงแก่กรรมลง ในวัน ๓ ๒ ๘ ค่ำ

จดหมายมาณวัน ๓ ๗ ๘ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓ เปนวัน ที่ ๓๗๖๕ ในรัชกาลประจุบันนี้ ๑๓

ฉบับที่ ๑๔

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยาศรีพิพัฒราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต พระณรงควิชิตตรีทูต นายสรรพวิไชย หลวงอินทรมนตรี ขุนมหาสิทธิโวหาร ผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการ ให้ทราบว่า หนังสือบอกหลายฉบับ กับจดหมายเหตุที่ ๔ ซึ่งได้ส่งเข้าไปกรุงเทพฯ เมื่อท่านทั้งปวงแรกถึงเมืองหลวงปารีศนั้น ได้มาถึงกรุงเทพฯ เมื่อวัน ๗ ๗ ๙ ค่ำ ฉบับที่ถึงข้าพเจ้าได้อ่านทราบความทุกประการแล้ว ฉบับอื่นก็ได้แจกไปแล้ว

ในกรุงเทพฯ นี้ตั้งแต่แรมเดือน ๗ มาจนแรมเดือน ๙ นี้ ราชการอื่นซึ่งเปนการสำคัญอันใดก็ไม่มี มีแต่ราชการทางเมืองเขมรการนั้นกำเริบมากมายใหญ่โตไป องค์วัดถาองค์ศิริวงษกับนักมารดา แลครอบครัวบุตรภรรยาแลข่าวไพร่ ยกหนีเข้ามาอยู่ณเมืองศรีโสภณ ในเมืองพระตะบองเข้ามาแล้ว จะเข้ามากรุงเทพฯ ในแรม ๆ แต่ที่เมืองอุดงมีไชยนั้น พวกขององค์วัดถาเกลี้ยกล่อมพระยาพระเขมรตามหัวเมืองนั้น ๆ เข้าพวกได้ ๑๓—๑๔ หัวเมือง ชักชวนผู้คนเปนอันมากได้ ๘๐๐๐ เสศ ยกไปล้อมเมืองอุดงมีไชย ทำการต่อสู้องค์พระนโรดมราช ๆ จะต้านทานพวกนั้นมิได้ จึงพาครอบครัวบุตรภรรยาญาติพี่น้อง แลพระยาพระเขมรผู้ใหญ่หลายนาย กับทั้งข่าวไพร่เปนคน ๗๐๐ เสศ หนีออกจากเมืองอุดง

มีไชย เข้ามาพึ่งอยู่ณเมืองพระตะบองแล้ว เจ้าแลพระยาพระเขมรทั้งสอง พวกนี้ต่างคนต่างว่ากล่าวโทษกัน แลว่ากล่าวอ่อนน้อมเข้ามา ขอให้กรุงเทพฯ เปนที่พึ่ง ทั้งสองข้างไม่ได้ไปหาที่พึ่งอื่น ทั้งสองฝ่ายไม่ได้ขัดแข็งกระด้างกระเดื่องอันใดต่อกรุงเทพมหานคร

แลราชการครั้งนี้ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม จะคิดอย่างไรทำอะไรอย่างไรได้มีแจ้งอยู่ในหนังสือพิมพ์คำประกาศ ซึ่งได้ส่งออกมาให้ดูในครั้งนี้นั้นด้วยแล้ว ให้อ่านดูเถิดอย่าให้ต้องเขียนเล่าความมามากไปเลย ที่ในกรุงปาริศนั้น เมื่อผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศจะพูดจาไต่ถามประการใดบ้าง ก็จงบอกเล่าให้เขาฟังตามในหนังสือพิมพ์คำประกาศนั้นเถิด หนังสือคำประกาศได้ตีพิมพ์ก่อนองค์พระนโรดมราชหนีเข้ามาตั้งอยู่ณเมืองพระตะบอง

เมื่อวัน ๗ ๑๑ ๘ ค่ำเวลาเช้า กรมหลวงวงษาธิราชสนิท ไปอาบน้ำลมขัดล้มลงเคลิ้มสติไป คนหามมาที่นอนแต่พื้นขึ้นแล้วขัดอิกชักปากเบี้ยวบิดไป จำระซ้ายทั้งมือเท้ายกไม่ได้เลย พูดไม่ชัด ลมเดินอ่อนไป ข้าพเจ้าไปเยี่ยมเห็นข้าพเจ้าก็ร้องไห้ แล้วพูดเอาใจว่าไม่เปนไรคงจะหายดอก แต่ไม่ยอมให้ใครรักษา เธอใช้ยาของเธอเอง สติอารมณ์นั้นยังดีอยู่ ครั้นเธอรักษาตัวมาหลายวัน อาการก็ค่อยคลายขึ้น ต่อมาจนบัดนี้อาการก็ค่อยคลายขึ้นมากแล้ว เปนแต่ยังมาในวังยังไม่ได้ด้วยเดินยังไม่ถนัด มือซ้ายก็หยิบยกอะไรหนักไม่ได้

คุณศรีสุริยวงษ กับกรมหมื่นวิศณุนารถนิภาธร แลชายคัคณางคยุคลลงเรือกลไฟไปเที่ยวเยี่ยมเยือนหัวเมืองปากใต้ฝั่งทะเลตวันตกถึงเมือง

กลันตันแลเมืองตรังกานู เมืองสิงคโปร์เมืองมลากา เมืองเกาะหมาก
แลข้ามขึ้นเมืองไทย เดินบกมาลงเรือที่เมืองสงขลา ขัดขึ้นท่านกลับ
มาถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว แต่ในวัน ๖ ๗ ๘ ค่ำ กรมหมื่นวิศณนารถนิภาธร
กลับถึงกรุงเทพ ฯ แล้ว ในวัน ๑ ๑๑ ๙ ค่ำแล้ว พวกที่ไปทั้งสิ้นก็สบายดี
อยู่ไม่มีเหตุเภทไภยไข้เจ็บอันใดเลย เจ้าหมื่นไวยวรนารถเอาใจใส่
เสาะหาซื้อขึ้นอย่างหนึ่งเรียกว่าอามสตรอง ซึ่งเปนขึ้นใหญ่บัญจุข้างท้าย
มาให้ข้าพเจ้าเล่นเอง เปนขึ้นทองเหลืองย่อม ๆ กระสุนตั้งแต่นิ้วหนึ่ง
ขนไปสองนิ้วลงมาสักบอกหนึ่งว่าเขาใช้อย่างไร แต่ก่อนนี้ไปเขาได้สั่ง
รบเนอกอมปนีให้เขาพามาให้ เขาก็ได้หามาให้ข้าพเจ้าเปนขึ้นนิดๆ
แดมปาเตนบอกหนึ่งแล้ว ขึ้นนั้นข้าพเจ้ายิงเล่นเองก็ได้ ไม่น่ากลัว
เหมือนขึ้นบัญจข้างปากแลจุดชนวนไปว่นวาย เพราะในขึ้นนั้นไฟข้างหลัง
ไม่เหนเลย ในลำกล้องขึ้นกระสุนกว้างนิ้วหนึ่งยาว ๓ นิ้ว กระสุนแตก
อย่างยาโกยก็มีมาด้วย ขึ้นนี้ยิงได้เรว ๑๕ เสกนียิงได้นัดหนึ่ง ขึ้น
อามสตรองถ้าเล็ก ๆ ไม่มี ก็จะคิดสั่งให้เขาทำขึ้นเปนดังของเล่นเช่นขึ้น
ที่ห้างปุรเนอกมีปนีที่สั่งนั้นเถิด ขึ้นนอกนั้นรางก็เปนทองเหลืองหล่อหนัก
สองหาบทั้งบอกเปนงามนัก ราคา ๑๐๐๐ เหรียญเล็ก

ที่บ้านเรือนแลบุตรภรรยาครอบครัวของท่านทั้งปวงก็อยู่สบายดีอยู่
ด้วยกันทั้งสิ้น แต่บ้านพระยาศรีพิพัฒราชทูตก็มีความง่อง ๆ แง่ง ๆ
อย่บ้าง ข้าพเจ้าได้ช่วยขวนขวายว่ากล่าวรำงับเสียการก็เปนสงบแล้วอย่า
ให้ล่ามาเลย เหนท่านผู้หญิงจะบอกมาแล้วกระมัง ที่บ้านหลวงอินทร
มนตรี ก็มีเหตุความดี มีแจ้งอยู่ในหนังสือฉบับเล็ก ที่สลักหลังให้
เฉภาะมาถึงหลวงอินทรมนตรีนั้นแล้ว

ฉบับที่ ๑๕

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูต

จดหมายมายัง พระยาศรีพิพัฒราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปทูต พระนรงควิชิต ให้ทราบ อาการแม่เพอยด้วยมีความเสียใจที่พระองค์เจ้ามงคลเลิศถึงชีพตักษัยนั้น ดูเปนอันซุดไปให้จับไข้เนือง ๆ ติดกันไป หลายวันจึงสงบไปบ้าง แต่ก็ไม่สู้กระไรนักดอก เมื่อพ้นเวลาจับแล้วก็ลุกนั่งเดินไปมาได้อยู่ เปนแต่ให้หาหมอมาเปลี่ยนตัวหมอไปบ้างเปลี่ยนยาไปบ้าง ครั้นเห็นว่าไม่ชอบโรคแล้วก็เปลี่ยนต่อไป ครั้นมาเมื่อวัน ๕ ๗ ๑๐ ค่ำเวลา ๔ โมงเช้ากินเข้าแล้วไอเปนโลหิตออกมา ออกทางปากด้วยทางจมูกด้วย มากกว่าเปนครั้งก่อน หมอได้แก้ไขอาการก็สงบ แต่โลหิตยังออกอยู่ทุกคราวไอเล็ก ๆ น้อย เมื่อโลหิตออกอยู่อาการจับไข้ก็หาเปนไม่ เมื่อไอคราวแรกโลหิตออกมานั้น มีตัวสัตว์ออกมากับโลหิตตัวหนึ่งเปนสัตว์ประหลาดไม่เคยเห็น ตัวเปนปล้อง ๆ คล้ายหนอนมีหางเปนสามแฉกปากก็เปนง่าม ครั้นมาเมื่อวัน ๑๔ ๗ ๑๐ ค่ำ ไอโลหิตก็จางเปนสีเหลือง ๆ อาการที่ครั้นที่จับมีมาครั้นเวลากลางคืนดึกก็กลับสบายไปไอห่าง ๆ นอนหลับสนิทแต่เวลา ๑๐ ทุ่มมาจนสามโมงเช้าตื่นขึ้น ยอกว่าอาการวันนั้นสบายกว่าทุกวัน เรียกเอาอาหารมากิน กินเข้าได้ค่อนถ้วยฝาขนาดใหญ่ ยอกว่าสบายเรียกเอาลูกคนแรกมาป้อนขนมด้วงนั่งเล่นอยู่ด้วย ครั้นเวลา ๔ โมงเช้ามีเสศก็ไอขึ้นมา มีโลหิตออกอาการกำเริบมากจึงให้พาลูกไปเสีย

กลัวจะเห็นโลหิต แล้วให้เรียกหมอมาแก้ หมอเข้ามาจะวางยาก็ร้องบอกว่า โลหิตแดกดันแน่นน่าอกแลลำคอยิ่งนัก จะจิบยากลืนไม่ได้แล้ว พอว่าเท่านั้นก็ทลึ่งโลหิตพลุ่งออกทางปากทางจมูกไม่อยุด เปนโลหิตค่นประมาณสองถ้วยกระบอก พอโลหิตสงบชีวิตรก็ดับทีเดียว ชีพจรไม่เดินเลย จักษุสองข้างก็หลับสนิทเอง เหมือนคนนอนหลับไม่ต้องเอามือช่วยให้หลับอย่างคนตายตามธรรมเนียม ปากก็เผยอยู่หน่อยหนึ่งไม่ปรากฏเปนอ้า แต่โลหิตนั้นยังเดินทางปากเสมออยู่น้อย ๆ ไม่อยุด เมื่อสิ้นแล้วสิโลหิตนั้นก็ดำไป เมื่อเวลาเปนชิ้นมานั้น ข้าพเจ้ากับชายใหญ่มาปฏิบัติพระสงฆ์อยู่ที่นั่งสุทไธสวรรย ท้าววรจันทร์วิ่งมาบอกข้าพเจ้าก็ไป เมื่อข้าพเจ้าไปถึงนั้นหมอก็ยังนวดแก้กันอยู่ ข้าพเจ้าไปจับชีพจรดเห็นว่าอยดสนิทแล้วจึงได้เลิกแก้กัน ศพก็ได้อาบน้ำเข้าโกฏในวันนั้น ข้าพเจ้าให้ยกไปตั้งไว้ที่กรมกำแพงด้านตวันตก พระมหาปราสาท ซึ่งทำไว้เปนที่ไว้ศพเจ้านาย เปนแต่ตกแต่งให้ดีขึ้นกว่าแต่เดิม ครั้นจะเอาขึ้นไว้บนพระมหาปราสาท ที่นั้นก็จะทำพิธีตรุศสารทแลจะโกนจุกยิ่งเยาวลักษณในปีนี้ ก็จะกีดขวางไป ไหน ๆ ก็ตายแล้ว คิดไว้ว่าการศพจะทำต่อถึงกาลรดูแล้ง เมรุเดียวกันกับกรมหลวงมหิศวรินทรามเรศวร

แม่เพอยนี้ถึงในกรุงเทพ ฯ ท่านทั้งปวงรู้ว่าเปนแต่เจ้าเล็กนายน้อยก็ดี ในเมืองที่มาทำสัญญาไมตรี แลลูกค้าพานิชต่างประเทศเปนอันมาก เขานับถือว่าเปนคนโตคนใหญ่ ตั้งแต่วันสิ้นชีวิตรลงแล้วกงสุลต่างประเทศบันดาที่มีธง เขาก็ลดธงครึ่งเสาให้สามวัน เรือ

กำบั่นทิ้งทอดอยู่ในแม่น้ำทุกลำ กงสุลเขาก็ป่าวร้องให้ลดธงแลไขว้เชือก สำแดงความให้รู้ว่าเศร้าโศกสามวัน

ก็หนังสือนี้จะมาถึงท่านทั้งปวงเมื่อใดที่ตำบลใดก็ยังไม่ทราบ ถ้าได้หนังสือนี้แล้วควรจะยกธงกึ่งเสาเปนคำนับสามวันฤาเจ็ดวันอย่างไร ก็ขงคิดเปนเกียรติยศแก่ข้าพเจ้าด้วย ฤาอย่างหนึ่งเมื่อข่าวว่ามารดากวินวิกตอเรียสิ้นชีพแล้วเข้ามาถึงกรุงเทพฯ พวกกงสุลอังกฤษเขายกธงกึ่งเสาสิบสี่วัน แล้วเขาแต่งเครื่องดำด้วยสิบสี่วัน แต่รายนี้จะทำแต่สามวันฤาเจ็ดวันก็ควรอยู่แล้ว พวกทูตถ้ามีเครื่องดำแต่งจะแต่งเครื่องดำด้วยก็ตาม พอให้เปนเกียรติยศ แต่ถ้าจะสำแดงการอย่างนี้ขงประกาศการให้ปรากฏก่อน อย่าให้กิติศัพท์ฤาผิดกลายเปนตัวข้าพเจ้าเองไปได้ เพราะคนในประเทศเปนอันมาก แลคนนอกประเทศบางคนบางพวก มันนั่งเร่งนอนเร้าข้าพเจ้าอยู่ท่านก็จะรู้อยู่แล้ว

ข้าพเจ้าได้รับหนังสือของท่านทั้งปวงที่เปนภายหลังนั้น ก็เพิ่งเมื่อแรกไปถึงเมืองปาริศยังไม่ได้เข้าเฝ้า ข่าวที่ว่าเข้าเฝ้าแล้วนั้น เปนแต่ได้เห็นในหนังสือพิมพ์บ้าง มีผู้ขอกเล่าบ้างยังหาได้หนังสือมาแต่ท่านทั้งปวงไม่ ท่านทั้งปวงจะไปเมืองอังกฤษเมื่อไร จะกลับจากเมืองปาริศเมื่อไร จะได้แวะที่เมืองโรมหรือไม่ การทั้งปวงจะอย่างไรข้าพเจ้าก็ยังไม่ได้พึ่งจากท่านทั้งปวงเลย ยังประมาณการไม่ถูก ได้ยินแต่คุณศรีสุริยวงษท่านว่าท่านทั้งปวงจะกลับคืนในเดือนเสบเตมเบอร์ คือปลายเดือนเก้าต่อเดือนสิบนี้ ถ้าการเปนอย่างนี้จริงเห็นปานนี้ ท่านก็จะกลับมาอยู่แล้วกระมัง ข้าพเจ้าก็หาไว้ใจเปนแน่ไม่ วิตกอยู่ว่า

ถ้าหนังสือยอกข่าวนี้จะให้ไปแต่ฉบับเดียว โดยเรือกลไฟรับส่งหนังสือ
ก็กลัวจะแคล้วกับท่านเสีย จึงได้ให้เขียนเปนสองฉบับส่งออกมาให้
พระยาพิเทศพานิชสยามพิชิตภักดิ ฝากไปถึงท่านกับเรือเมล์ฉบับหนึ่ง
ยึดไว้คอยท่าท่านทั้งปวงที่เมืองสิงคโปร์ฉบับหนึ่ง ด้วยกลัวจะคลาด
แคล้วกัน

ราชการเมืองเขมรนั้น ได้จัดให้เจ้าพระยามุขมนตรี กับพระยา
สิงหราชฤทธิไกรแม่ทัพนายกองเปนคน ๑๐๐๐ เสศ ยกออกไปทางเมือง
พระตะบองแล้ว ได้ให้พระยาฤทธิไกรเกรียงหาร คุมเรือกันโยตออก
ไปทางเมืองกำปอตด้วยแล้ว นักองควัดถากับนักองคศิริวงษกับนัก
มารดาแลยายบัดนี้เข้ามาอยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้แล้ว แต่องคพระนโรดม
อุปราช กับสมเด็จเจ้าฟ้าทละหะ พระยาพระเขมรแลครอบครัว
มาด้วยกันนั้น ยังค้างอยู่ที่เมืองพระตะบอง แลมีใบบอกองค์พระ
หริราชดไนไกรแก้วฟ้าเข้ามาว่า ที่เมืองอุดงมีไชยนั้น เมื่อองค์พระ
นโรดมอุปราชยกครอบครัวหนีมาแล้ว มีเขมรหัวเมืองยกเข้ามาล้อม
เมืองอุดงมีไชย มากทุกทิศทุกทางเปนคนถึง ๙๐๐๐ เสศ ครั้น
ล้อมไว้แล้วจึงใช้คนให้เข้ามาหาองคพระหริราชดไนไกรแก้วฟ้า แล้ว
ยืนยันว่าพวกกองทัพยกมาครั้งนี้ จะคิดคดประทุษร้ายแก่เจ้านายหา
มิได้ มาทั้งนี้จะขอแต่พระยาพระเขมรผู้ใหญ่ ๗ นาย ในเมืองอุดงมีไชย
คือสมเด็จเจ้าฟ้าทละหะ พระยากระลาโหมแลอื่น ๆ ผู้คิดการบ้านเมืองทำ
ให้ราษฎรได้ความเดือดร้อนต่าง ๆ แต่ก่อนนั้นไปฆ่าเสีย องคพระหริราช

ดไนไกรแก้วฟ้า จึ่งได้ให้กลับออกไปบอกพวกนั้นว่า พระยา
พระเขมร ๗ นายนั้น หนีตามองคพระนโรดมอุปราชเข้ามาเสียเมือง
พระตะบองแล้ว ยังอยู่แต่พระยาเขมรพวกอื่น ซึ่งมิได้เปนที่ชิงชัง
แก่คนทั้งปวง พวกกองทัพจึ่งว่าถ้าดังนั้น พวกนายทัพนายกองทั้ง
ปวงซึ่งยกมา จะขอเข้าไปในเมืองอุดงมีไชยเยี่ยมศพองคสมเด็จพระ
หิรักษธิบดี แลเผาองคพระหิราชดไนไกรแก้วฟ้า โดยเคารพเปน
การสามัคคี องค์พระหิราชดไนไกรแก้วฟ้า กับพระยาพระเขมรใน
เมืองก็ยอม พวกนั้นครั้นเข้าไปถึงที่ไว้ศพ แลได้พบองคพระหิราช
ดไนไกรแก้วฟ้า แลพระยาพระเขมรในเมืองแล้ว องคพระหิราช
ดไนไกรแก้วฟ้ากับพระยาพระเขมรในเมืองก็ได้เกลี้ยกล่อมพวกกองทัพ
ให้รังยสงบ คอยฟังบังคับกรุงเทพฯ แลได้พร้อมกันถือน้ำทำสัตย์
ต่อน่าศพพระองคสมเด็จพระหิรักษธิบดี ว่าไม่ประทุษร้ายต่อเจ้านายแล
แผ่นดิน ทำทั้งนี้เปนแต่ด้วยโกรธแค้นแก่สมเด็จเจ้าฟ้าทละหะ พระยา
พระเขมร ๗ นายนั้นเท่านั้น บัดนี้กรุงเทพฯ ได้ให้เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์กับ
นายจ่ายวดออกไปเมืองพระตะบอง ไต่ถามองคพระนโรดมอุปราชดู
ก็เมื่อการที่เมืองอุดงมีไชยเปนดังนี้ องค์พระนโรดมอุปราชจะคิดอ่าน
ประการใด

อนึ่งได้มีท้องตราไปถึงเจ้าพระยามุขมนตรี พระยาสิงหราช
ฤทธิไกร ว่าให้ยกลงไปฟังการถึงเมืองอุดงมีไชยด้วยแล้ว องคพระ
นโรดมอุปราชนั้น เมื่อเขมรพวกองควัดถาคิดอ่านต่อสู้นั้น ได้ยิน
ข่าวฦๅว่าแต่งคนให้ไปหาแม่ทัพฝรั่งเสดที่เมืองญวนขอให้มาช่วย แม่

ทัพฝรั่งเสศว่าเปนการเขมรรบกันเอง ฝรั่งเสศจะเอาธุระช่วยไม่ได้ องคพระนโรดมสิ้นที่พึ่งแล้ว จึ่งคิดหนีเข้ามาพึ่งข้างฝ่ายกรุงเทพฯ ต่อภายหลัง

อนึ่งมิศเตอร์ไวสกอนลือโดวิกแกศตินอ ผู้ว่าแทนกงสุลฝรั่งเสศแจ้งความว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมีรับสั่งมาให้ยิดาของกงสุลนั้นไปทำสัญญากับเมืองเขมร ด้วยเขตรแดนจะต่อกันทางเมืองญวนแลการไมตรีแลการค้าขาย กงสุลฝรั่งเสศจะได้เข้ามาที่กรุงเทพฯ แล้วจะให้ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายกรุงเทพฯ นี้ พาไปขอทำสัญญาที่เมืองเขมร แล้วมิศเตอร์ไวสกอนลือโดวิกแกศตินอ จดหมายมาถึงข้าพเจ้าขอว่าให้ข้าพเจ้าแต่งเรือกลไฟของไทยลำหนึ่ง พาตัวมิศเตอร์ไวสกอนลือโดวิกแกศตินอไปเมืองเขมร จะไปดูการงานต่างๆ ล่วงน่าไว้ก่อน แลว่าพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศได้มีคุณแก่ข้าพเจ้า ด้วยให้เรือรบมารับทูตไป เหมือนกับให้ยืมเรือเปนเรือทูตไทย ควรที่ให้ข้าพเจ้าทำคุณตอบ ข้าพเจ้าได้ตอบไปว่า ที่เมืองเขมรเดียวนี้กำลังวุ่นนัก เจ้าเขมรเก่าก็ตายแล้วยังอยู่แต่ศพ เจ้าอุปราชก็หนีจากเมืองเข้ามาพึ่งหัวเมืองของไทยอยู่ เมืองหลวงของเมืองเขมรนั้นยังมีสัตรูก็ล้อมไว้ ครั้นจะพาไปตามใจจะถูกโจรผู้ร้ายแย่งชิง ฤๅเปนอันตรายใดๆ ก็ไม่ทราบ ถ้ามีเหตุข้าพเจ้าผู้พาไปจะเปนที่ดำริห์ติเตียนด้วย แลการที่กงสุลจะไปทำสัญญานั้น ถ้าบ้านเมืองเขมรยังเปนดังนี้อยู่ จะไปทำสัญญากับใครได้ ผู้ครองฝ่ายไทยจะรับจัดแจงการบ้านเมืองเขมรให้เรียบร้อยเสียก่อน แล้วจึ่งจะว่ากล่าวให้ได้ทำสัญญากับผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศต่อ

ภายหลัง ยอกมาให้ทราบไว้ทุกประการ ถ้าผู้ครองแผ่นดินฝ่ายฝรั่งเสศ
เขาจะว่าอย่างไรบ้าง คิดอ่านโต้ตอบกับเขาให้ดีเถิด อย่าให้เสีย
ราชการไป

จดหมายมาณวัน ๔ ฯ ๑๐ ๑๓ ค่ำ ปีระกาตรีศก ศักราช ๑๒๒๓

ฉบับที่ ๑๖

พระราชหัตถเลขาถึงคณะทูตานุทูตรวมกัน

จดหมายมายัง พระยาศริพิพัฒราชทูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถ อุปทูต พระณรงควิชิตตริทูต หลวงอินทรมนตริ ขุนมหาสิทธิโวหาร ผู้กำกับเครื่องราชบรรณาการไปเมืองฝรั่งเสศ ให้ทราบว่า ตั้งแต่ท่านทั้งปวงไปจากกรุงเทพ ฯ แล้วมีหนังสือฝากมาถึงข้าพเจ้า แลถึงในพระบวรราชวัง แลถึงเวรกรมท่าแลท่านเสนายดี แต่ที่ต่าง ๆ ที่ไปถึงนั้น ตั้งแต่สิงคโปร์ไปจนฉบับที่เขียนฝากมาแต่เมืองปาริศ เมื่อแรกไปถึงยังไม่ได้เข้าเผ้านั้น แลหนังสือฉบับนั้น ได้มาถึงข้าพเจ้าได้รับเมื่อต้นเดือน ๘ อุตราสาทข้างขึ้นเปนที่สุด ตั้งแต่นั้นมาข้าพเจ้าไม่ได้รับหนังสือของท่านทั้งปวงเลย เปนแต่ได้อ่านแต่หนังสือพิมพ์บ้าง ฉบับที่เล่าความด้วยเรื่องรับทูตแลเข้าเผ้าอย่างนั้น ๆ แลได้ฟังแต่พวกกงสุลฝรั่งเสศที่กรุงบ้างยาดหลวงบ้าง บอกข่าวต่าง ๆ จนถึงว่าไม่ได้ไปเมืองลอนดอน ไปแต่เจ้าหมื่นไวยวรนารถเสียเงินของตัวไปเที่ยวเล่นเองไม่ได้เผ้า ภายหลังก็ได้ทราบว่าท่านทั้งปวง เขียนหนังสือฝากมายังบุตรภรรยาญาติของตัวอยู่เนือง ๆ จะใคร่ทราบข่าวต่าง ๆ ของท่าน ข้าพเจ้าต้องเที่ยวสืบถามเอาที่บ้านคุณศริสุริยวงษ หนังสือของท่านไม่มีถึงข้าพเจ้าสามเดือนเสศแล้ว ตั้งแต่เดือน ๙ มาจนถึงขึ้นเดือน ๑๒ นี้ การที่ข้าพเจ้าไม่ได้หนังสือฝากนี้จะเปนเหตุไฉนข้าพเจ้าคิดดูก็เห็นว่า ซึ่ง

ท่านทั้งปวงจะละเลยเสียไม่เขียนบอกข้าพเจ้านั้น ก็ใช่ที่ใช่ถาน เพราะแต่ก่อนเมื่อยังไม่ถึงเมืองปารีศนั้นสิเขียนได้ยาว ๆ การไม่สลักสำคัญนักก็เขียนเพ้อเจ้อต่าง ๆ มาได้ ก็เมื่อแรกถึงก็รีบเขียนบอกมาได้ตั้งแต่นั้นมาจะไม่ได้เขียนฝากเลยนั้น ก็เหนผิดทีนัก ชรอยจะไปไว้ใจผิดฝากแก่ใครที่เขาลักหนังสือไว้เสียหมด ไม่ฝากดอกกระมัง ส่วนหนังสือถึงครอบครัวบุตรภรรยาสิฝากมาได้เนือง ๆ ได้ยินว่าหนังสือทำพวกนั้นฝากมาส่งที่ห้างพระภายิสมบัติบริบูรณ ซึ่งตั้งอยู่ณเมืองสิงคโปร์หาได้ส่งที่พระพิเทศพานิชเช่นหนังสือที่เคยส่งมาไม่ เหตุนี้เปนเหตุอย่างไรใครในกรุงนี้เขียนหนังสือฝากยุยงออกไปว่ากระไรฤๅ ฤๅได้ข่าวคนไปพูดไปบอกผิด ๆ อย่างไร ข้าพเจ้าสงไสยว่าจะฝากแก่ขุนนางฝรั่งเสศแต่ขุนนางฝรั่งเสศจะเดินทางผิดจากที่เคยไปกระมัง ฤๅคนผู้รับมาจะพาผิดไปอย่างไรก็ไม่รู้ ข้าพเจ้าคอยมาก็นานแล้ว ครั้นี้ต่อว่ามาก็คะเนเหนว่าจะแคล้วเสียไม่พบ จึงต้องเขียนหนังสือเปนสองสบับ มอบไว้รับที่สิงคโปร์ฉบับหนึ่ง ถ้ารู้แล้วผิว่าได้เขียนหนังสือส่งมาถึงข้าพเจ้าภายหลังแต่ฉบับที่เขียนฝากมาเมื่อแรกถึงเมืองปารีศนั้นมีแล้ว จงรู้เถิดว่าไม่ได้ถึงข้าพเจ้าแต่สักฉบับหนึ่งเลย พระพิเทศพานิชเขาก็บอกมาว่าเขาคอยทุกคราวเรือกลไฟเดินข่าวที่เรียกว่าเรือเมล์ แต่ไม่ได้หนังสือของท่านทั้งปวงเลย เพราะฉนั้นจึงสิบว่าหนังสือนั้นไปตกอยู่ที่ไหน ฤๅความคิดของท่านเกิดขึ้นใหม่ว่า ต่อเมื่อกลับมาถึงกรุงเทพ ๆ แล้วจึงเล่าเอาด้วยปากทีเดียว จะเขียนฝากก็ไม่มีเวลาจะเขียน ถ้าคิดอย่างนี้เมื่อฝากถึงครอบครัวบุตรภรรยาทำไมจึงมีเวลาเขียน ท่านทั้งปวงได้

เปนทูตไปครั้งนี้ได้ไปเพราะบุตรภรรยาฤๅ ข้าพเจ้าเหนจะมีเหตุเปนข้อขัดฤๅสำคัญผิดเปนแน่ จึงไม่มีหนังสือฝากมาถึงข้าพเจ้าเลยสามเดือนเสศมาแล้ว

ราชการที่กรุงบัดนี้ ก็มีแต่เรื่องทางเมืองเขมรจะเขียนยอกมาก็ยืดยาว เหนท่านทั้งปวงก็จะได้ฟังไปแต่ท่านอื่นที่เขียนฝากไปแต่กรุงเทพนี้บ้างแล้ว ท่านทั้งปวงก็จวนจะมาถึงอยู่แล้ว ใจความว่านักองควัดถากับองคศิริวงษวิวาทกันกับองคพระนโรดมพรหมบริรักษามหาอุปราช วิวาทรบกันขึ้นแล้วภากันหนีมา บัดนี้สองนักองคนั้นก็มาอยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้แล้ว ฝ่ายเมืองเขมรเกิดรบพุ่งกันมากไปต่อมาจนถึงบัดนี้ องคพระนโรดมพรหมบริรักษามหาอุปราช กับพระยาพระเขมรผู้ใหญ่หลายนาย ก็พากันหนีเข้ามาอยู่เมืองพระตะบองแล้ว ฝ่ายที่กรุงเทพ ฯ ได้แต่งให้เจ้าพระยามุขมนตรี พระยาสิงหราชฤทธิไกรยกทัพลงไปเมืองเขมรรงบัการนั้น ได้ยินว่ายาทหลวงฝรั่งเสศที่เมืองอุดงมีไชย ไปขอกำปั่นรบฝรั่งเสศมาต่อว่า ว่าพวกเขมรที่ทำลุกลามขึ้นนั้น แย่งเอาของยาทหลวงแลญวนเข้าริดไปจะให้ชำระคืนให้ แลกงสุลฝรั่งเสศก็มาที่กรุงเทพ ฯ จะขอไปทำสัญญากับเมืองเขมร เมืองเขมรก็ยังวุ่นวายอยู่ ยังไม่ได้เฝาศพองคพระหริรักษารามมหาอิศราธิบดี แลตั้งเจ้าเมืองเขมรใหม่ สัญญาก็ยังทำไม่ได้ ที่กรุงเทพขึ้นเปนเคราะห์ร้ายมีแต่การไข้การตายไม่ใคร่มีความสบาย เมื่อเดือน ๙—๑๐ ฝนก็แล้งมากแต่น้ำขึ้นมาก น้ำกรุงเก่ามากกว่าขึ้นหลังศอกเสศ เปนเหตุอย่างไรไม่รู้เลย เข้าในนางามดีทุกตำบล แต่เข้าหนักนาสวนจมน้ำเสียบ้าง

วังน่าท่านประชวรตั้งแต่เดือนเก้าขึ้น ๓ ค่ำมาจนบัดนี้ ท่านไม่เสดจออกเลย ไม่เสดจไปไหนเลยทีเดียว

กรมวงษาธิราชสนิท เจ็บเปนโรคลมที่ควรเหนว่าอามพาต แต่เดียวนี้เธอว่าค่อยยังชั่วแล้ว ในวังลางวันก็มาได้บ้าง แต่ต้องพยุงเมื่อขึ้นบันใด เมื่อถือน้ำก็เข้ามาได้ แต่พูดจาเพื่อน ๆ อยู่บ้าง

พระยาเพ็ชรพิไชยก็ป่วยเปนโรคมารทลุนอาการหนักอยู่ เกษรบุตรสมเดจองค์ใหญ่ป่วยไอเปนโลหิต เหนจะไม่หายเปนแน่ ยายแก้วมารดานั้นตายเสียแล้วแต่เดือน ๘ แม่เพยเมียข้าพเจ้ารากโลหิตออกมามากตายเสียแล้วแต่ณวัน ๒ เดือน ๑๐ ขึ้น ๕ ค่ำ พระองคเจ้ามงคลเลิศพิชายแม่เพยนั้น ก็ลงรากตายก่อนแต่เดือน ๘ ขึ้น ๕ ค่ำ เจ้าพ่าอิศราพงษป่วยเปนผีกาล ๘ วันตายเสียแล้วเมื่อวัน ๓ ฯ ๑๑ ค่ำ นางแพเมียข้าพเจ้าซึ่งเปนมารดายิ่งเยาวลักษณ คลอดบุตรในวัน ๓๐ ๗ ๑๒ ค่ำ รกไม่ออกตัวนางแพตายเสียแล้ว แต่บุตรที่ออกใหม่นั้นยังอยู่ จดหมายมาณวัน ๖ ๗ ๑๒ ค่ำ ปีระกาตรีศก ๑๒๒๓

หนังสือหายาก 895.916 ก196พ น.32 ม.13028

ฉบับที่ ๑๗

พระราชสาสนถึงสังตปาปาที่ ๙

(เห็นจะพระราชทานไปกับพระยาศรีพิพัฒ)

พระราชสาส์นสมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ ฯลฯ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม ผู้เปนใหญ่ในแผ่นดิน ซึ่งด้วยอำนาจทิพยมหิทธิฤทธานุภาพของต้นเหตุใหญ่ ซึ่งเปนประธานแก่สิ่งทั้งปวงในโลก แลชนในโลกที่ถือลัทธิต่าง ๆ ย่อมสำคัญรู้จักเข้าใจโดยนามแลอาการต่าง ๆ ตามที่ได้ส้องเสพย์แลศึกษานั้น มาอวยพรประคับประคองทำนุบำรุงให้ได้เปนเจ้าเปนใหญ่มีอำนาจในแผ่นดินที่ควรจะเรียกว่าสยามทั้งปากใต้ฝ่ายเหนือแลเมืองขึ้นอื่น ๆ ใกล้เคียง คือลาวเฉียงลาวแกวข่ากระเหรี่ยงแลเมืองกำโพชาแลเมืองมาลายูหลายเมืองแลอื่น ๆ ครอบครองแผ่นดินอยู่เย็นเปนศุข ในรัชกาลอันเปนที่ ๔ ในพระบรมราชวงษนี้ ขอเจริญทางพระราชไมตรีคำนับมาถึงความบริสุทธของท่านนั้น ปรากฎนามว่าซางตูศปาปาปีเยียดที่ ๙ ผู้บิดาศักดิบริสุทธของโลกที่ถือสาสนาโรมันกาธอลิกคฤสตางทั้งปวง ซึ่งได้ดำรงอยู่เย็นเปนศุขในนครโรมแผ่นดินอิตาลีให้ทราบ ว่าเพราะเหตุเมื่อกรุงสยามยังไม่ได้บรมราชาภิเศกเปนพระเจ้าแผ่นดินนั้น ได้รู้จักรักใคร่ชอบภอคุ้นเคยกับบาทหลวงยวงบาบติศซึ่งได้ที่ตั้งแต่งมาแต่สางตูศปาปากเรกอรีที่ ๑๖ ให้เปนบิชฉบสำหรับเมือง

แมลอศ ว่าที่แทนอปอศตอลออยู่ในกรุงเทพมหานครนี้ เพื่อเปนประธาน
ะอนุเคราะห์สั่งสอนแลทำนุบำรุงสาศนาโรมันกาธอลิกคฤสตางในแผ่นดิน
สยามนี้นั้นมานาน ครั้นเมื่อกรงสยามได้บรมราชาภิเศกเปนเจ้าแผ่นดิน
แล้ว ก็ได้ยอมให้บาทหลวงยวงบาบติศบิจฉบเมืองแมลอศนั้นไปสู่มาหา
อยู่เนืองมิได้ขาด ครั้นล่วงมาแต่เวลาที่กรุงสยามได้ตั้งอยู่ในราชสมบัติ
นั้นได้ ปีเสศ เปนปีที่สอง บาทหลวงยวงบาบติศบิจฉบเมืองแมลอศนั้น
เข้ามาลากรุงสยาม ว่าจะไปเยี่ยมเยียนเมืองฝรั่งเสศซึ่งเปนชาติภูมิ
แล้วว่าถ้าได้ช่องโอกาศจะแวะไป เผ้ายังคมบาทท่านผู้บิดาบริสุทธณเมือง
โรมด้วย กรุงสยามได้ทรายดังนี้จึงได้รำพึงคิดว่า พระเจ้าแผ่นดิน
กรุงสยามทุก ๆ พระองค์สืบมานาน หาได้เปนสัตรูแก่สาศนาต่าง ๆ
ของชนที่อยู่ในพระราชอาณาจักรนี้ไม่เลย ถึงสาศนาชนต่าง ๆ จะถือ
ไม่ถูกต้องกันกับพระพุทธสาสนาซึ่งเปนของดำรงสำหรับพระนครเปนที่เชื่อ
ของพระเจ้าแผ่นดินทุกพระองค์นั้นก็ดี ก็ย่อมทำนุบำรุงให้คนทั้งปวงที่
เชื่ออยู่ในสาศนานั้น ๆ ได้ทำตามความเชื่อแลสั่งสอนผู้อื่นไปตามความรู้
ว่าโดยวิเสศไม่ได้เปนสัตรูแก่สาศนาคฤสตาง เหมือนอย่างเจ้าแผ่นดิน
จีน เจ้าแผ่นดินญวนแลอื่น ๆ กฎหมายอย่างธรรมเนียมดังนี้ กรุง
สยามเหนว่าเปนกฎหมายอันดี เปนที่เย็นอกของชนในพระราชอาณาจักร
ทั้งสิ้น เพราะทางความศุขในปรโลกย์เหนได้ด้วยยาก การต้องหย่อน
ให้ชนทั้งปวงแสวงหาทางความศุขในปรโลกย์ ตามความเชื่อของตน
ทุกคนจึงจะชอบ แลกรุงสยามรฦกความตามที่ได้ ฟังมาว่าครั้งแผ่นดิน
สมเดจพระนารายน์มหาราช พระเจ้ากรุงศริอยุธยา ก่อนแต่กรุงสยาม

บัดนี้ขึ้นไป ๑๐ แผ่นดิน นับกาลมาเกือบ ๒๐๐ ปีแล้ว สางตูศปาปาณ
เมืองโรม ซึ่งเปนประธานแก่โลกโรมันกาธอลิกคฤสตางในเวลานั้นได้
ถวายสมณสาสนถวายพระพรเข้ามาว่า ฝากสาศนาโรมันกาธอลิก
กฤสตางรักขาวรณคุตความระวังรักษาแก่พวกถือสาศนาคฤสตางบันดา
อยู่ในพระราชอาณาจักรแผ่นดินสยาม สมเดจพระนารายน์มหาราชได้
ทรงรับสมณสาสนฉบับนั้นเปนพระเกียรติยศปรากฎอยู่ครั้งหนึ่ง เพราะฉนั้น
กรุงสยามจึ่งได้ถามหาฤๅยาทหลวงยวงยาบติศบิจฉบนั้นว่าถ้าได้ไปเผ้า
บังคมยาทท่านผู้บิดาบริสุทธแล้ว จะว่ากล่าวชักโยงท่านผู้บิดาบริสุทธ
ให้รู้จักกรุงสยาม เหมือนกับสางตูศปาปา พร้อมเวลาแผ่นดินสมเดจ
พระนารายน์มหาราชได้รู้จักพระเดชพระคุณสมเดจพระนารายน์มหาราช
ในครั้งนั้น จะได้ฤๅมิได้ ยาทหลวงยวงยาบติศบิจฉบรับว่าได้ แล้วว่า
ถ้ากรุงสยามจะให้รับราชหัตถเลขาของกรุงสยาม ไปถึงท่านผู้บิดา
บริสุทธก็จะยินดีรับไปยื่นถวายท่านบิดาบริสุทธได้ แต่เวลานั้นยาทหลวง
ยวงยาบติศบิจฉบริบจะไปในวันนั้นไม่รอช้า เร่งกรุงสยามว่าถ้าจะให้
ราชหัตถเลขาไปถวายท่านผู้บิดาบริสุทธแล้ว ก็ให้เขียนให้ในขณะนั้น
ทีเดียว จะช้าเวลาไม่ได้ เพราะฉนั้นกรุงสยามจึงได้เขียนราชหัตถเลขา
เปนภาษาอังกฤษ สำแดงความคำนับไปถึงท่านผู้บิดาบริสุทธแล้วลงตรา
ของกรุงสยาม แล้วเข้าผนึกส่งให้ไปในขณะนั้น ครั้นล่วงไปได้ปีเสศ
ยาทหลวงยวงยาบติศบิจฉบได้ฝากสมณสาสนของท่านผู้บิดาบริสุทธมา
แต่กรุงปาริศแผ่นดินฝรั่งเสศฉบับหนึ่ง ลงวันที่ ๒๐ เดือนดิเสมเบอร
คฤสตศักราช ๑๘๕๒ ฉบับหนึ่งแล้ว ภายหลังเมื่อยาทหลวงยวงยาบติศ

ขิจฉยกลับมาถึงกรุงเทพมหานครนี้ ได้ยินสมณสาสนของท่านผู้ขิดา
ขริสุทธเปนหนังสือคู่เหมือนกันกับฉบับก่อนอีกครั้งหนึ่ง สมณสาสน
ทั้งสองฉบับนั้นเขียนในภาษาลาติงมีคำแปลเปนภาษาอังกฤษกำกับมา
ด้วยเหมือนกัน ได้อ่านทราบความแล้วก็มีความยินดียิ่งนัก อนึ่ง
ขาทหลวงยวงยาบติศขิจฉยได้นำฉากกรอบไม้ขีดทองมีลายประดับด้วย
กรวดแก้วสีต่าง ๆ เรียบเรียงเปนรูปติกวัดโบราณเรียบร้อยสนิทสนม
หนักหนา มาส่งให้กรุงสยามแล้วก็ยินยันความว่า ฉากนั้นท่านผู้
ขิดาขริสุทธได้มอบฝากมาเปนบรรณาการ แสดงความยินดีถึงกรุง
สยาม ๆ ได้รับได้ด้วยความยินดีและความเชื่อแต่ขิจฉยนั้นแล้ว ได้
พิเคราะห์ดูผู้มือทำฉากนั้นโดยเลอียด ก็เหนว่าเปนของซึ่งผู้นั้นทำด้วย
อสาหความเพียรพยายามยิ่งนัก กรุงสยามได้นำเอาฉากนั้นออกให้
พระราชวงษานุวงษและข้าราชการทั้งปวงดู ก็พร้อมกันชมว่าของนั้น
เปนของทำด้วยอุสาหพยายาม ความยินดีความเพียรยิ่งนักเปนของดีจริง
กรุงสยามได้ติดฉากไว้ ในที่อยู่เปนที่ผู้ไปมาได้เหนอยู่เนือง ๆ ใครเปน
คนแปลกหน้าไปมา ก็ชี้ชวนให้ชมดู แล้วบอกว่าฉากนั้นเปนเครื่อง
สมณบรรณาการมาท่านผู้ขิดาขริสุทธยินดีมาถึงกรุงสยาม การนั้นก็
เปนความเจริญเปนเกียรติยศแก่กรุงสยามอยู่เนือง ๆ จนกาลบัดนี้ เพราะ
ฉนั้นกรุงสยามขอแสดงความชื่นชมยินดีขอบคุณมาถึงท่านผู้ขริสุทธด้วย
ความเมตตาอาริยไมตริอันสนิทมาถึงกรุงสยามด้วยความในสมณสาสน
นั้นก็ดี ด้วยเครื่องสมณบรรณาการนั้นก็ดี ความจริงนี้จงได้ทราบแด่
ญาณของท่านผู้ขริสุทธ เทอญ

ในกาลครั้งนี้กรุงสยามได้ช่องโอกาศอันดี เครื่องส่งทูตานุทูตที่มีบันดาศักดิ์ล้วนเปนขุนนางอยู่ในน้ำเนื้อเชื้อวงษของกรุงสยาม โดยฝ่ายราชนิกูลสืบมาแต่สมเดจพระบรมไอยกาธิราชของกรุงสยามนั้นไปยังแผ่นดินยุโรป เพราะสมเดจพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศเมื่อได้มีพระราชไมตรีอันสนิทติดพันธ์เข้ากับกรุงสยามแล้ว ก็ได้มีความนัดหมายถึงกัน เพื่อจะส่งแลรับทูตฝ่ายสยาม ให้ได้ไปจำทูลพระราชสาสนเจริญทางพระราชไมตรีถึงที่เฉภาะภักตร์สมเดจพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศนั้นเปนความประสงค์ครั้นตกลงกันแล้วจึงได้ส่งเรือรบมารับทูตสยามในครั้งนี้ กรุงสยามจึงได้รภกถึงความไมตรีซึ่งบังเกิดมีกับท่านผู้บริสุทธแต่ก่อนนั้น แล้วได้มีความปราถนาจะใคร่ให้ทูตานุทูตนั้นได้ไปถึงที่เฉภาะหัดถ์ คำนับแก่ท่านผู้บริสุทธแทนกรุงสยามด้วย จึงได้เรียบเรียงพระราชสาสนฉบับนี้มาถึงท่านผู้บริสุทธ เพื่อจะให้ทราบญาณของท่านผู้บริสุทธว่ากรุงสยามยังมีความนับถือ แลรภกถึงท่านผู้บริสุทธอยู่เนืองๆ มิได้ขาด โอวาทซึ่งท่านบริสุทธให้ไปเพื่อจะให้ประพฤติดีแก่ประชาชนที่ประพฤติการด้วยถือสาสนาแลความเชื่อแลเลี้ยงชีวิตรไม่มีโทษไม่ควรจะทำให้โกรธนั้นก็ดี ให้เผื่อแผ่อารีย์รู้รอบรักษาชนบันดาที่นับถือสาสนาโรมันกาธอลิกอยู่นั้นก็ดี กรุงสยามได้ประพฤติตามด้วยดีอยู่ทุกประการ เปนเครื่องสำแดงความทำให้บริสุทธ (ความตกขาดไป) คือกันไตรสำหรับตัดผมคร่ำทองเล่มหนึ่ง ขันล้างหน้ามีพานรองกับถาดรองน้ำล้างหน้าสำรับหนึ่ง ทำด้วยเงินกาไหล่ทองถมด้วยน้ำยาดำ เปนฝีมือชาวสยามทำ กับราชสาทิสฉายาลักษณของกรุงสยามแผ่นหนึ่ง เพื่อจะให้ท่านผู้บริสุทธได้เห็นแลรู้จัก ของ

ทั้งปวงนี้ได้มอบมาในมือทูตกับพระราชสาสนด้วยแล้ว แต่ทูตพวกนั้น จะได้ไปถึงที่ณเภาะภักตร์ท่านผู้บริสุทธ ฤาจะไม่ได้ไปถึง กรุงสยาม ยังไว้วางใจเปนแน่ไม่ได้ การประสงค์ของกรงสยามนั้นไซ้ สดแต่ผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศจะบังคับ เพราะผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศให้เรือรบมารับทูตานุทูตไป ทูตานุทูตต้องอยู่ในอำนาจผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศกว่าจะได้กลับคืนมายังบางกอก เปนแต่หวังเชื่อได้เปนแท้ว่า พระราชสาส์นแลเครื่องราชยบรรณาการนั้นคงจะได้ไปถึงท่านผู้บริสุทธโดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งเปนแท้ เพราะทราบว่าผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศก็ถือสาสนาโรมันกาธอลิกอยู่โดยมาก โดยความเลื่อมใสในท่านผู้บริสุทธ ก็คงจะอนุเคราะห์ให้ราชสาสนแลเครื่องบรรณาการถึงท่านผู้บริสุทธด้วยความยินดี

อนึ่งกรงสยามขอยืนยันความจริงใจมาว่า เมื่อท่านผู้บริสุทธได้มีอิศริยยศอย่างสูงโดยทางธรรม มหาชนเปนอันมากได้ยกย่องให้เปนผู้ใหญ่เปนที่เคารพนับถือนบนอบของมหาชนเปนอันมาก แม้นเปนถึงพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ ๆ ในยุโรปหลายบ้านหลายเมืองนั้นแล้ว ท่านผู้บริสุทธมีน้ำใจเมตตาอาริยแก่ชนทั้งปวงในโลกไม่ว่าใคร จะเชื่อสาศนาคฤสตางก็ดี ไม่เชื่อก็ดี ท่านมีเมตตาอาริเผื่อแผ่ไปหมดดังนี้นั้น กรุงสยามเห็นว่าเปนความชอบความดี สมควรสฐานที่เปนผู้ใหญ่ที่ยิ่งอยู่แล้ว พระราชสาสนมาณวัน ๕ ๗ ๕ ค่ำ ปี

ฉบับที่ ๑๙

พระราชสาสนถึงสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓

พระราชทานไปยังประเทศฝรั่งเสศ

ณ ๙ เมียกุญ พ.ศ. ๒๔๐๖

พระราชสาสนในสมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาเปนใหญ่ในแผ่นดินสยาม แลเมืองขึ้นใกล้เคียงต่าง ๆ คือ บ้านเมืองคนภาษาชาวเมืองลาวเฉียงลาวกาวกำโพชา แลเมืองมลายูหลายเมืองอยู่ในอาณาจักร ขอคำนับเจริญทางพระราชไมตรีมายังสำนักนี้สมเดจพระเจ้านโปเลยอนที่ ๓ พระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ผู้เปนเจ้าเปนใหญ่ในพระราชอาณาจักรฝรั่งเสศ แลกอลอนี่ประเทศของกรุงฝรั่งเสศทั้งปวง ซึ่งมีพระราชไมตรีเนื่องสนิทเปนที่นับถืออย่างสูง แลด้วยราชอิศริยยศควรนับดังพระญาติอันสนิทของกรุงสยามให้ทราบ

ว่าพระยาศรีพิพัฒรัตนราชโกษาธิบดีราชฑูต เจ้าหมื่นไวยวรนารถอุปฑูต พระณรงค์วิชิตตรีฑูตกับพวกฑูตสยาม ซึ่งเชิญพระราชสาสนแลคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการกรุงสยามไปเผ้าเข้ากรุงฝรั่งเสศ ได้พึ่งพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศ ส่งให้กลับมาโดยศุขสวัสดิ์ถึงเทพมหานคร ในเดือนยุศยมาศ เปนเดือนที่ ๒ แห่งรดูหนาว ในปีระกาตรีศกศักราชสยาม ๑๒๒๓ ว่าตามคติกาลอย่างยุโรป เปนเดือนยันนุวารี ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๖๒ พวกฑูตนั้นมาถึงแล้ว ก็ได้แจ้งความเล่าถึง

ที่ได้ไปแลได้เฝ้ากรุงฝรั่งเสศ แลยินยันพรรณาพระเดชพระคุณของกรุงฝรั่งเศส แลบุญคุณของเสนาบดีแลขุนนางพนักงานตำแหน่งนั้น ๆ ในพระราชอาณาจักรฝรั่งเสศ ซึ่งได้ทำการอนเคราะห์รับรองโดยอาการอันดีหาที่ติเตียนมิได้ แลพรรณาสมบัติบ้านเมืองแลการพิเสศประหลาดต่าง ๆ ที่มีในแผ่นดินฝรั่งเสศที่พวกทูตนั้นได้พบได้เห็น แลพระเดชานุภาพแลกฎหมายอย่างธรรมเนียมอันดีเปนเทียงธรรมเนียมเรียบร้อยของกรุงฝรั่งเสศ ให้เราพระเจ้ากรุงสยามแลพระราชวงษานุวงษแลเสนาบดีแลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายสยามฟัง ด้วยความชื่นชมยินดีอัศจรรย์พิศวงเปนที่ยิ่ง แล้วแจ้งความว่ากรุงฝรั่งเสศได้มีพระราชสาสนตอบมอบให้พวกทูตสยามเชิญมา แต่เพราะรู้ธรรมเนียมฝ่ายสยาม พระราชสาสนที่มาแต่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินใหญ่เมืองอื่น ต้องรับโดยเคารพย์ด้วยการแห่อย่างสูงสมควร จึงได้รอพระราชสาสนไว้ในเรือกลไฟที่มากรุงสยามได้ทรายดังนี้แล้ว จึงได้แต่งกระบวนเรือกระบวนกลไฟรับแห่พระราชสาสนนั้นมาโดยอย่างสูงสมควรแก่พระยศของกรุงฝรั่งเสศ แล้วได้รับโดยเคารพย์ แล้วเบิดออกอ่านทรายความทุกประการด้วยความยินดีเปนที่ยิ่ง พระราชสาสนนั้นลงกำหนดว่าเขียนที่วังบยารีศ วันที่ ๒๒ ของเดือนเสบเตมเบอร์ คฤสตศักราช ๑๘๖๑ ตรงกับวัน ๑ ๓/๑๐ ค่ำเดือนภัทรบท เปนที่ ๑๐ นับต้นรดหนาว ในบรกาตริศก ศักราชสยาม ๑๒๒๓ เครื่องราชบรรณาการบางสิ่งซึ่งกรุงฝรั่งเสศทรงยินดีมาถึงกรุงสยาม ก็ได้เคารพย์รับด้วยความชอบหฤทัยแลยินดีเปนอันมาก กรุงสยามขอแสดงความยินดีชื่นชมขอบคิดถึงพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศ ด้วย

ความพระเมตตากรุณาไมตรีอารีรักแก่กรุงสยาม โดยความที่พรรณา
ในพระราชสาสนนั้นก็ดี ด้วยการที่ทรงพระเมตตานับถือรับทูตฝ่ายสยาม
โดยยศอันดีนั้นก็ดี โดยน้ำใจซื่อสัตย์สุจริตจริงก็ดี กรุงสยามมี
ความหวังเปนแน่ว่าทางพระราชไมตรีนี้ จะมีความวัฒนาการถาวรสืบ
กาลนาน แผ่นดินสยามเปนพระราชอาณาจักรอันน้อย ตั้งอยู่ใกล้
ฝั่งทเลเปนที่ไกลจากแผ่นดินยุโรป จะอยู่เยนเปนศุขสืบไปก็เพราะ
ความไมตรีอารีรักของกรุงฝรั่งเสศ ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่มีบุญญา
นุภาพมาก พระราชไมตรีที่มีถึงกันในครั้งนี้ ก็จะเปนที่ฦาชาปรากฎ
เปนยศอย่างใหญ่แก่กรุงสยาม เหนความทรายทั่วไปแก่นานาประเทศ
ทั่วทกทิศ ครั้นภายหลังมาเมื่อมองซิเออกอนติแชศติโนกลับคืนไป
เมืองฝรั่งเสศ มองซิเออซาโนนเข้ามาถึงกรุงเทพมหานครนี้ เมื่อ
เดือนมาฆะเปนที่ ๓ แห่งรตูหนาว ในปีขอจัตวาศก ศักราชสยาม ๑๒๒๔
ตรงกันกับเดือนเฝปรุวาริ คฤสตศักราช ๑๘๖๒ มองซิเออซาโนนได้
สำแดงหนังสือสำคัญที่กรุงฝรั่งเสศ ตั้งให้มองซิเออซาโนนนั้นเปนกงสุล
อยู่แทนผู้ครองฝ่ายฝรั่งเสศในกรุงเทพมหานครนี้ แก่เจ้าพนักงานว่า
การต่างประเทศ ครั้นผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามเชื่อถือเปนแน่ยอมให้
ว่าการกงสุลแล้ว จึงได้ขอแก่เจ้าพนักงานฝ่ายสยามให้นัดชุมนุมใหญ่
ในที่ว่าราชการกรุงสยาม ในวันเสาร ขึ้น ๒ ค่ำ ของเดือนเจตรเปนที่ ๕
นับแต่ต้นรตูหนาวในปีนั้น ตรงกันกับวันที่ ๒๑ ของเดือนมารช ในปีมี
คฤสตศักราช ๑๘๖๒ แล้วมองซิเออซาโนนได้มายังประชุมนั้น แล้ว

ได้ยินแปทอง ๑ แปเงิน ๑ แปทองแดง ๑ ขนาดใหญ่มีรูปภาพกดพิมพ์ข้างหนึ่งเปนพระภักตร์ของกรุงฝรั่งเสศ ข้างหนึ่งเปนรูปภาพสำแดงที่เหนรปทตานทตฝ่ายสยามเข้าเฝ้ากรงฝรั่งเสศ ให้ต่อราชหัตถ์ของกรงสยามอ้างพระนามกรุงฝรั่งเสศ ว่ากรุงฝรั่งเสศมีรับสั่งมอยทรงยินดีมาถึงกรุงสยาม เพื่อจะให้เปนเกียรติยศที่รฦกถึงทางพระราชไมตรีสืบไปภายน่า เพราะธรรมเนียมฝรั่งเสศ เมื่อเวลาได้รับทูตต่างเมืองซึ่งไปเจริญทางพระราชไมตรีดังนี้แล้ว ก็ย่อมสร้างเปนทองเงินทองแดงอย่างนี้ขึ้นไว้เปนเกียรติยศสำหรับแผ่นดินสืบไปภายน่า กรุงสยามได้รับด้วยความยินดี แล้วได้เขียนหนังสือรับแปทั้งสามนั้น ให้แก่มองซิเออซาโนนไปเปนสำคัญ กรงสยามไว้ใจว่าหนังสือรับนั้นมองซิเออซาโนนจะได้ส่งไปยังกรุงฝรั่งเสศแล้ว ก็ซึ่งว่าเปนอย่างธรรมเนียมฝรั่งเสศดังนี้นั้น กรุงสยามก็เหนจริงเพราะเปนทองแดงแปหนึ่ง ของเก่าแต่ครั้งสมเดจพระเจ้าลูวิศที่ ๑๔ ได้รับทูตสยามแต่ครั้งแผ่นดินสมเดจพระนารายน์มหาราช ๑๗๘ ปีล่วงมาแล้วถึงบัดนี้นั้น ยังมีอยู่ในมือกรุงสยามแปหนึ่ง ได้มาเทียบดูก็เหนอาการคล้ายคลึงกัน แต่ครั้งทูตฝ่ายสยามทำความเคารพย์แก่สมเดจพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ อย่างเช่นจีนเคยไปทำที่เมืองปักิ่ง ไม่ทำตามอย่างปรกติของไทย ก็ครั้งนั้นสมเดจพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศพระองค์นั้นจะชอบพระไทยอย่างนั้นกระมัง แปทองแปเงินแปทองแดงอย่างนั้นเหมือนกัน อิกสำรับหนึ่งมองซิเออซาโนนได้นำไปถวายแก่สมเดจพระเจ้าน้องยาเธอของสยาม ณพระยวรราชวังได้รับโดยความเคารพแก่กรุงฝรั่งเสศโดยอย่างเช่นว่าแล้วเหมือนกันด้วย

แล้ว ก็ครั้นกรุงฝรั่งเสศโปรดให้ทูตฝ่ายสยาม ทำความคำนับตามอย่างปรกติอย่างไทย กรุงสยามได้ทรายแล้วก็มีความยินดี ถ้าให้ทำอย่างจีน การก็ปรากฏว่าจีนเปนทูตของเมืองจีนเมืองญวนไปมิใช่ของกรุงสยาม

มองซิเออซาโนนกงสุลนั้นเรียบร้อยดีนักหนา มีกิริยาเปนที่ชอบใจแก่ผู้ครองฝ่ายสยาม แต่กรุงสยามเสียใจนักหนาเพราะมองซิเออซาโนนอยู่ไปไม่ได้นาน แลเมื่อมองซิเออซาโนนยังอยู่นั้น มีเรือกลไฟของกรุงฝรั่งเสศชื่อครานนาดา เข้ามาแต่เมืองไซ่ง่อน กอลอเนนเรยุนเปนนายใหญ่เข้ามากับขุนนางฝรั่งเสศหลายนาย กงสุลซาโนนได้มาแจ้งความแก่เจ้าพนักงานฝ่ายสยามว่า กรงฝรั่งเสศได้มีรับสั่งบังคับให้อัดมิราลปนาคแม่ทัพฝรั่งเสศที่เมืองไซ่งอนเปนทูตคุมเครื่องยศสำหรับนาม ในลำดับยศแครนกรอศแลแครนออพีเซอร์ ซึ่งกรุงฝรั่งเสศได้ทรงตั้งมาแต่ก่อน เพื่อจะมอบให้แก่กรุงสยามแลพระเจ้าน้องยาเธอของกรุงสยาม ตามพระราชปฏิญญาของกรุงฝรั่งเสศที่มีในพระราชสาสนซึ่งทูตสยามเชิญมาแต่ก่อนนั้น แต่อัดมิราลปนาคมิราชการมากต้องรออยู่นานจนถึงกาลเวลาเมื่อกรุงฝรั่งเสศรับสั่งให้หาให้กลับไปกรุงปาริศโดยเรว ครั้นจะเข้ามาตามความรับสั่งก่อนก็กลัวจะช้าเสียเวลาไป จึ่งได้บังคับใช้ให้กอลอเนนเรยุนเปนทูตแทนตัวเชิญเครื่องยศสองสำรับนั้นเข้ามามอบให้แด่กรุงสยามแลพระเจ้าน้องยาเธอของกรุงสยาม เจ้าพนักงานได้ทราบความแล้ว ก็มาแจ้งความแก่กรุงสยามให้ทราบ แล้วพร้อมกันจัดแต่งกระบวนไปรับเครื่องราชอิศยยศเปนของทรงยินดีมาแต่

กรุงฝรั่งเสศกับทั้งตัวทูต แลผู้ติดตามทูตพร้อมกันแล้วได้นัดประชุม
ใหญ่ในที่พระที่นั่งอนันตสมาคม เปนที่ว่าราชการแผ่นดินของกรุงสยาม
ในวันอาทิตย์แรม ๘ ค่ำ ในเดือนวิสาขเปนเดือนที่ ๖ นับแต่ต้นรดหนาว
มา ในปีกุญเบญจศก ศักราชสยาม ๑๒๒๕ ตรงกันกับวันที่ ๑๐ ของ
เดือนเม ในปีคฤสตศักราช ๑๘๐๓ แล้วได้สั่งให้เจ้าพนักงานยิงปืนสลุด
รับเครื่องราชอิศริยยศ ซึ่งทูตฝรั่งเสศเชิญมานั้น ๒๑ นัด เมื่อเวลา
ถึงท่าแล้วได้แห่มายังที่ประชุมนั้น กอลอเนนเรยุนได้เชิญเครื่องประดับ
ราชอิศริยยศนั้นวางบนพานทองสองชั้น เข้ามาส่งให้กรุงสยามอ้างออก
พระนามของกรุงฝรั่งเสศ แล้วเปิดเผยออก ถือเอาเครื่องประดับนั้น
แต่งเข้าในกายกรงสยามตามอย่างธรรมเนียมฝรั่งเสศ ในที่เฉภาะน่า
ประชุมใหญ่เปนเกียรติยศอันยิ่ง กรุงสยามได้รับแล้วด้วยความยินดี
ก็ได้เขียนใบรับเปนสำคัญส่งให้กอลอเนนเรยุนในเวลานั้นแล้ว กรุงสยาม
ไว้ใจว่ากอลอเนนเรยุนจะส่งหนังสือนั้นมาให้กรุงฝรั่งเสศได้ทรายแต่ก่อนนี้
แล้ว ในวันนั้นเมื่อเสรจการมอยเครื่องบรรณาการแล้ว ก็ได้แต่งโต๊ะ
เลี้ยงพวกทูตานุทูต มีประโคมดนตรีมโหรีเปนคำนับแก่กรุงฝรั่งเสศ
การทั้งปวงแจ้งอยู่แก่กอลอเนนเรยุน แลพวกขุนนางฝรั่งเสศซึ่งไปเหน
การนั้นแล้ว ครั้นถึงวันพฒแรม ๑๑ ค่ำในเดือนนั้นตรงกันกับวันที่ ๑๓
ของเดือนเมในปีนั้น กอลอเนนเรยุนกับพวกขุนนางฝรั่งเสศที่มาด้วยได้
ไปยังพระบวรราชวังแล้วมอบเครื่องประดับสำรับยศ ซึ่งกรุงฝรั่งเสศ
ทรงยินดีมาโดยเฉภาะพระเจ้าน้องยาเธอของกรุงสยาม ซึ่งกรุงฝรั่งเสศ
ขนานนามมาว่าแครนออพีเซอร์นั้น ให้รับโดยคำนับด้วยการเคารพย์

นับถือคล้ายกับอย่างที่ได้รับในพระบรมมหาราชวังนั้นนั้น แล้วกอลอเนน
เรยุนกับพวกขุนนางฝรั่งเสศซึ่งมาด้วยกันก็ลากลับไป
กรงสยามกับพระราชวงษานวงษและเสนาบดี มีความชื่นชมยินดี
มาก ด้วยได้รับเครื่องยศแต่กรุงฝรั่งเสศเปนแอมเปเรอพระเจ้าแผ่นดิน
ใหญ่ขอแสดงความปฏิญญาความเตมใจยินดี คิดขอบพระเดชพระคุณ
กรุงฝรั่งเสศเปนอันมากมาให้กรุงฝรั่งเสศทราบ บัดนี้กรุงสยามมีความ
ประสงค์จะใคร่ทำความที่กรุงสยามคิดถึงพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศนี้
นั้นให้ปรากฎแจ้งชัด จึงได้คิดให้ช่างทองชาวสยามทำรูปดวงดาว
ฤาดอกไม้ด้วยทองคำประดับด้วยเพชร์ เปนใจกลางมีพลอยต่างสี
ต่างกำเนิดล้อมอยู่ทั้งแปดด้าน แล้วมีเพชร์เปนอันมากประดับเปนบริวาร
แวดล้อมดังรัศมี อีกกับดวงดาวทองคำลงยาราชาวดีมีที่ห่วงห้อยเปน
รูปสำคัญนามของกรุงสยามจัดลงในหีบเดียวกัน อนึ่งกรุงสยามได้ให้
ช่างทำรูปภาพสาทิศฉายาลักษณของกรุงสยาม ได้ถ่ายเมื่อเวลาประดับ
ด้วยเครื่องราชอิศริยยศ ซึ่งกรุงฝรั่งเสศทรงยินดีมานั้นแผ่นดินหนึ่งด้วย
แล้วก็มีน้ำใจขอส่งมาถวายกรุงฝรั่งเสศให้ทรงรับไว้ เพื่อจะเปนสำคัญ
ให้ทราบความจงรักภักดีของกรุงสยาม แลเครื่องประดับที่ส่งมานี้ เปน
ฝีมือช่างทองชาวสยามทำแต่ตามกำลังความอาจหาญ แลเครื่องฝีมือ
ชาวสยามจะทำได้ ลวดลายที่ทำขึ้นนั้นก็ทำขึ้นโดยความคิดความมานะ
ของกรุงสยามในครั้งนี้ จะมีกฎหมายอย่างธรรมเนียมมาแต่เดิมก็หา
มิได้ ก็เมื่อของถึงกรุงฝรั่งเสศแล้ว กรุงฝรั่งเสศจะโปรดใช้อย่างไรจะควร
ก็สุดแต่พระราชดำริห์กรุงฝรั่งเสศนั้นเถิด กรุงสยามเปนแต่เจ้าแผ่นดิน

เมืองน้อยเมืองไกล ไม่เข้าใจอย่างธรรมเนียมในข้างยุโรปเลย เมื่อผิดชอบเหลือเกินประการใด กรุงฝรั่งเสศจงโปรดอย่าได้ถือโทษเลย

แลอย่างธรรมเนียมซึ่งจะตั้งแบบแผนเครื่องประดับอย่างนี้ ในบุคคลที่มียศเพียงใด ๆ ควรที่กรุงสยามจะจัดให้เพียงอย่างไร ก็สุดแต่กรุงฝรั่งเสศจะโปรดแนะนำมาให้ทราบการที่ควรนั้นเถิด

อนึ่งซึ่งกรุงฝรั่งเสศแลเสนาบดียอมยกมองซิเออดิเครแหน ซึ่งเปนเจ้าของกรุงฝรั่งเสศให้กรุงสยามตั้งเปนกงสุล รับนามในภาษาสังสกฤตว่าพระสยามธุรานุรักษ เปนนามตามยศอย่างสยาม แล้วโปรดประกาศให้ชนทั้งปวงเรียกตามนามนั้น กรุงสยามได้ทราบแล้วก็มีความยินดีเปนที่ยิ่ง มองซิเออดิเครแหนพระสยามธุรานุรักษนั้น ถึงไม่พบกับกรุงสยามในที่เฉภาะหน้า ก็เปนผู้ซึ่งมองติงงิราชทูตของกรุงฝรั่งเสศ ซึ่งเปนผู้คุ้นเคยกับกรุงสยาม เมื่อเวลามาทำสัญญานั้น ได้ชักโยงมาให้รู้จักคุ้นเคยกับทูตานุทูตของกรุงสยาม ซึ่งได้ไปเฝ้ากรุงฝรั่งเสศถึงกรุงปารีศเมื่อภายหลังนั้นแล้ว มองซิเออดิเครแหนพระสยามธุรานุรักษเมื่อเปนกงสุลฝ่ายสยามแล้ว ก็ได้มีหนังสือไปมากับกรุงสยามข้างกับเสนาบดีข้างโดยทางธุระของกงสุล ถ้อยคำที่มีมาในหนังสือก็เปนที่ชอบใจ ควรให้เหนเปนที่ไว้ใจว่ารอบรู้กฎหมายอย่างธรรมเนียมที่ควร สมควรที่จะเปนกงสุลอยู่แล้ว ขอพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศจงโปรดแก่มองซิเออดิเครแหนพระสยามธุรานุรักษกงสุลของกรุงสยามจงมาก กรุงสยามไว้ใจว่ายศของกรุงสยามจะยั่งยืนมั่นคงดำรงเปนปรกติอยู่ได้ ก็เพราะกรุงฝรั่งเสศทรงพระเมตตาปรานีอนุเคราะห

กรุงสยามขออาราธนาสิ่งซึ่งใหญ่เปนประธานในสกลโลกย์ ๏งอนุเคราะห
รักษาสมเดจพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศให้ได้ดำรงในความศุขความเจริญ แล
ติดต่อไปพร้อมยาวไปของชนมชีพแลราชสมบัติทั่วทั้งสกลอาณาจักร แล
ขอให้ทรงพระราชไมตรีทั้ง ๒ พระนคร ติดพันธ์อยู่เยนเปนศุขสืบไป
ภายน่าชั่วฟ้าแลแดนดิน เทอญ

พระราชสาส์นนี้ได้ส่งไปแต่พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระราช
สฐานชื่อพระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทร
มหินทรายุทธยาบรมราชธานี อันมีในประเทศบางกอกแว่นแควันแผ่นดิน
สยาม ในวันอังคาร เปนดิถีที่ ๑๔ ค่างแรมของจันทรมาศชื่อผคุณ เปน
เดือนที่ ๔ นับแต่ต้นรดูหนาว ในปีกุญเบญจศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๕
ตรงกันกับกำหนดสุริยคติกาลฝ่ายยุโรป เปนวันที่ ๕ ของเดือนเอปริล
ในปีคฤสตศักราช ๑๘๖๔ เปนปีที่ ๑๔ ฤๅวันที่ ๔๗๑๐ ในรัชกาลประจุบันนี้ ฯ

ฉบับที่ ๑๙

พระราชสาสนถึงสมเด็จพระเจ้านโปเลียนที่ ๓
พระราชทานไปยังประเทศฝรั่งเสศ
เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๐๘

สมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา เปนมหาราชธานีใหญ่ ในพระราชอาณาจักร์ฝ่ายสยาม คือแผ่นดินสยามเหนือใต้แลดินแดนต่าง ๆ อยู่เคียงอยู่ใกล้เปนที่อาไศรยอยู่ของชนชาวประเทศมิเพศภาษาต่าง ๆ คือ ลาวเฉียงลาวกาวแลกัมโพชามลายูแลกะเหรี่ยงในทิศนั้น ๆ เกือบรอบคอบ แลซึ่งรับราชนามตามตำแหน่งยศ สมเดจพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศประดิษฐานว่าแครนกรอศดำรงลำดับสิงหราชคือยศแต่พระเจ้าราชาธิราชนั้น ขอคำนับเจริญทางพระราชไมตรี อ่อนน้อมนับถือมายังสำนักนิสมเดจพระเจ้าราชาธิราช ผู้รุ่งเรืองด้วยราชฤทธิอิศริยยศอย่างสูงสุด แลเปนผู้ทรงพระเมตตา คือ สมเดจพระเจ้าเอมเปเรอกรุงฝรั่งเสศ ซึ่งทรงพระนามว่านโปเลยอนเปนที่สามในพระนามเสมอกัน เปนพระเจ้าแผ่นดินเอกราชใหญ่ในชนชาวฝรั่งเสศแลกอลอนินานาประเทศ ซึ่งเปนเมืองขึ้นอ่อนน้อมอยู่ในอำนาจตั้งอยู่ในทิศถิ่นที่ต่าง ๆ นั้น ๆ แลซึ่งมิพระราชไมตรีเนื่องสนิทชิดชมเปนที่นับถืออย่างสูง แต่โดยราชอิศริยยศควรนับถือดังพระบรมญาติ

อันสนิทของกรุงสยามให้ทราบ ขอความอ่อนน้อมของกรุงสยาม จงเปน
ที่ชอบพระราชหฤๅไทยของกรุงฝรั่งเสศ เทอญ กอมแมนดันออยาเรศ
ซึ่งได้รับยศ กรงฝรั่งเสศทรงแต่งตั้งให้เปนกงสล สำหรับพระราช
อาณาจักร์แอมเปเรอราชาธิราชกรุงฝรั่งเสศ เพื่อจะให้เข้ามาอยู่รักษาที่
ตั้งกงสุลฝรั่งเสศ แลรับราชการทำนุบำรุงทางพระราชไมตรี แลผล
ประโยชน์ของคนชั้นในพระราชอาณาจักร์ฝรั่งเศส ในกรุงเทพมหานคร
ราชธานีฝ่ายสยามนี้ ได้มาด้วยเรือรบของกรุงฝรั่งเสศ ถึงกรุงเทพ
มหานคร วันอาทิตย์ ขึ้นสามค่ำ เดือนจิตรมาศ เปนที่ ๕ แต่ต้นรดู
หนาว ในปีชวดนักษัตรยังเปนเบญจศก ศักราชสยามยังไม่ขึ้น คงเปน
๑๒๒๕ ตรงกันกับวันที่ ๙ ของเดือนเอเปริล ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๖๔
ครั้นมาถึงแล้วก็ได้มาสำแดงหนังสือสำคัญตราตั้งแต่กรุงฝรั่งเสศ โปรด
ให้กอมแมนดันออยาเรศนั้น เปนกงสุลฝ่ายฝรั่งเสศ สำหรับกรุงเทพ
มหานครนี้ แล้วได้แจ้งความยืนยันว่า กรุงฝรั่งเสศโปรดให้เปนผู้เชิญ
พระราชสาสนมาสองฉบับๆ หนึ่งถึงผู้เปนใหญ่ที่ยิ่งในกรุงสยาม อีก
ฉบับหนึ่งถึงผู้เปนใหญ่ที่สองในแผ่นดินสยาม โดยเนื้อความในทาง
พระราชไมตรีแล้วนั้น ผู้ครองแผ่นดินสยามได้จัดการรับสมควรแก่ราช
อิศริยยศทั้งสองฝ่าย ตามเยียงอย่างซึ่งเคยมาแต่ก่อน ผู้ครองแผ่นดิน
ฝ่ายสยามได้ทราบความดังนี้แล้วก็มีความยินดี จึงได้พร้อมกันกำหนด
วันนัดประชุมพระราชวงษานุวงษ แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยฝ่ายสยาม
แล้วจัดกระบวนแห่ทางบกทางเรือ ไปรับพระราชสาสน์ของกรุงฝรั่งเสศ

แลตัวกอมแมนดันออยาเรศผู้เปนผู้เชิญพระราชสาสนมา เมื่อถึงท่าที่จอดทะขิ้นแห่ยนยก ก็ได้ยิงปืนใหญ่เคารพย์กรุงฝรั่งเสศ ๒๑ นัด ยิงรับกอมแมนดันออยาเรศผู้เชิญพระราชสาสน ๗ นัด แล้วได้แห่ไปถึงที่ประชุมใหญ่ในสฐานที่ว่าราชการชื่ออนันตสมาคม กอมแมนดันออยาเรศได้เชิญพระราชสาสนยื่นให้ในราชหัตถของกรุงสยาม โดยอ้างพระนามกรุงฝรั่งเสศ แลให้กรุงสยามได้รับพระราชสาสนนั้น ในที่ประชุมเฉภาะหน้าพระราชวงษานุวงษ แลผู้ว่าราชการเปนประธานในแผ่นดินสยาม ในวันศุกร ขึ้นเก้าค่ำ ของเดือนจิตรมาศ เปนที่ ๕ แต่ต้นรดูหนาวในปีชวดนักษัตรเปนฉศกแล้ว เพราะศักราชสยามขึ้นเปลี่ยนใหม่ได้สามวัน ก่อนแต่วันนั้นไป คือ วันเปนที่ ๑๒ ของเดือนเอปริล ในยมิคฤสตศักราช ๑๘๖๔ แล้วนั้น

ครั้นมาเมื่อวันจันทร์ ขึ้นสิบสองค่ำ ของเดือนจิตรมาศเปนที่ ๕ แต่ต้นรดูหนาวในปีนั้น ตรงกันกับวันที่ ๑๙ ของเดือนเอปริล ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๖๔ ก็ได้มีการแห่แลประชุมรับพระราชสาสน แลผู้เชิญพระราชสาสนเปนส่วนในพระบวรราชวัง เปนที่ตั้งอยู่ของพระเจ้าน้องยาเธอของกรุงสยามอีก การแห่การรับก็คล้ายกับการมีแล้วในพระบรมมหาราชวังในวันก่อน พระราชสาสนของกรงฝรั่งเสศฉบับนั้น เขียนที่ราชาธิราชนิเวศวังชื่อตุวิเลอเรศในวันที่ ๑๒ ของเดือนยันุวาริ ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๖๔ มีพระราชลัญจกรแลพระราชหัตถสัญญาณเลขาเปนสำคัญอย่างเคยสังเกตแน่

ความในพระราชสาสน ได้ให้ล่ามแปลสอบสวนได้ความถูกต้องเปนแน่แล้ว กรุงสยามได้อ่านทรายความทุกประการแล้วด้วยยินดี กรุงสยามขอแสดงความชื่นชม คิดขอบพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศ เพราะความในพระราชสาสนสำแดงความเมตตาปรานี แลราชไมตรีถึงกรุงสยาม โดยความที่มีในพระราชสาสนนั้น กอมแมนดันออยาเรศเปนบุรุษหนุ่มมีกำลังกายแลกำลังปัญญา แลความรู้อุสาหได้เล่าเรียนศึกษามา สมควรที่จะได้ทำราชการฉลองพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศในกงสุลสำหรับกรุงเทพมหานครนี้อยู่แล้ว ตั้งแต่มาถึงก็อุสาหส้องเสพยคยหารู้จักคุ้นเคยกับผู้ที่เปนประธานในราชการนั้น ๆ จนถึงกับตรุณทารกในราชตระกลนี้ ก็คันเคยชอบพอกันกับมองซิเอออออยาเรศกงสุลไม่ช้าวันเวลาเลย เพราะมองซิเอออออยาเรศกงสุลริบร้อนศึกษาอ่านเขียนแลเรียนพูดภาษาสยาม รู้ได้มากเร็วทีเดียว

ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม ก็ได้มีความเคารพนบนัยอมให้มองซิเออออยาเรศเปนกงสุลของกรุงฝรั่งเสศ ในกรุงเทพมหานครนี้ตั้งแต่แรกมา มองซิเออออยาเรศไปมาหากรุงสยามอยู่เนื่อง ๆ ในเวลาอันควร ได้สั่งสนทนาในการต่าง ๆ ข้าง กรุงสยามเหนว่ากอมแมนดันออยาเรศผู้นี้เปนผู้ฉลาดมากในกฎหมายเอนเตอรนาแชนนาลอ แลขนบธรรมเนียมแลกระบวนราชการข้านเมืองต่าง ๆ มาก เมื่อว่าถึงเปนผู้บันทัดฐานครองแผ่นดินฝ่ายสยามนี้ กรุงสยามมีความโทรมนัศเพื่อจะรับสารภาพว่าเพราะแต่ก่อนมามีความรู้น้อยนัก ด้วยไม่ได้ไปเที่ยวไปเหนไปฟังการงานในบ้านอื่นเมืองไกลเท่าไรนัก ผู้ไปมาแต่เมืองอื่นได้รู้จัก ก็เปน

ลูกค้าวานิชชนต่ำ ๆ มาเล่าขารการต่าง ๆ เกิน ๆ ไปข้างแลถุ้งเถิยง ไม่ต้องกัน การที่เปนดังนี้ก็เพราะชาวสยามกับชาวยุโรปยังเปนผู้แปลกหน้ากันนัก จะพึ่งเอาเปนแน่ไม่ได้ ชาวแผ่นดินสยามก็ยังโง่เขลามิวิชาการความรู้น้อย เมื่อได้ฟังการอันลเอียดฤๅประหลาดแปลกหูกับการที่เคยมาแต่ก่อนก็ไม่ใคร่จะเข้าใจ เหมือนเปนชาวป่าตั้งอยู่ใกล้บ้านไม่ควรนับว่าเปนชาวบ้านแท้ ก็ในการเรว ๆ คิดแต่หลังมาไม่ถึงสิบปี พึ่งได้พบกับชาวยุโรปซึ่งมีขนบธรรมเนียมบ้านเมืองเรียบร้อยดี แลเปนไปด้วยเหตุผล ความรู้ของผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามจึงค่อยเจริญดีขึ้นกว่าแต่ก่อนสักน้อย ถึงกระนั้นยังรู้ยังรำพึงการไปไม่ทั่วถึงในสิ่งที่ควรจะว่าจะทำ การทกสิ่งทกอย่างในเมืองของสยามเองก็ดี ในการอันปฏิพัทธด้วยการต่างประเทศที่เปนไมตรีก็ดี จะไม่ให้มีเข้าใจผิดพลั้งพลาดคลาดเคลื่อนไปจากเหตุที่ควรบ้างนั้น จะระวังก็ยังเปนอันยาก เพราะฉนั้นกรุงสยามขออ้อนวอนต่อกรุงฝรั่งเสศมา การใด ๆ ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามเข้าใจผิดพลั้งพลาด ทำให้คลาดเคลื่อนอย่างไรไปบ้าง ขอพระเมตตากรุณางดโทษโปรดตักเตือนให้ทราบความตามเหตุผล จะได้คิดยักย้ายผ่อนปรนแก้ไขเสียใหม่ ให้เปนไปแต่ในการที่ควรเหนชอบด้วยกัน โดยเหตุเปนผลประโยชน์เปนคุณแก่ชนทั้งปวง

ครั้นมาภายหลัง พระเจ้าน้องยาเธอของกรุงสยาม เปนผู้ใหญ่ที่สองของกรุงสยาม ได้มียศในที่ได้รับพระราชสาสนของกรุงฝรั่งเสศในครั้งนี้แล้ว มีความชื่นชมยินดีมากนัก ได้จัดเครื่องมงคลราชบรรณาการเปนเครื่องหัตถาลังการสามสำรับ แล้วได้เขียนราชสาสน

แสดงการยินดีที่ได้รับแปทอง ๑ เงิน ๑ ทองแดง ๑ เปนของกรุงฝรั่งเสศ ทรงยินดีมาถึงครั้งหนึ่ง แลได้รับลำดับอันรุ่งเรืองของสิงหราชคือยศในพระราชอาณาจักรแอมเปเรอฝรั่งเสศในชั้นที่ว่าแครนออพีเซอ แลเครื่องประดับสำหรับยศนั้นครั้งหนึ่ง แล้วได้มอบราชสาสนแลบรรณาการนั้นให้มองซิเอออออยาเรศรับส่งไปแล้วก่อนบัดนี้ไม่นาน

ครั้นเมื่อเดือนมิคสิรมาศ เปนเดือนที่หนึ่งของรดูหนาวในปีชวดนักษัตรฉศก ศักราชสยาม ๑๒๒๖ ตรงกันกับเดือนดิเสมเบอร์ ในปีมิคฤศตศักราช ๑๘๖๕ มองซิเอออออยาเรศกงสุลของกรุงฝรั่งเสศมาแจ้งความแก่เจ้าพนักงารว่าการต่างประเทศ ให้แจ้งความต่อผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม ว่ากรุงฝรั่งเสศได้มีพระราชสาสนถึงกรุงสยาม มอบมาให้กงสลออยาเรศเชิญมาส่งอีกฉบับหนึ่ง ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยามได้มีความยินดีพร้อมกันนัดประชุม แลจัดการแห่รับพระราชสาสนของกรุงฝรั่งเสศ โดยเคารพย์อย่างครั้งเช่นว่ามาแล้วในข้างต้น มองซิเอออออยาเรศได้เชิญพระราชสาสนของกรุงฝรั่งเสศส่งให้กรุงสยามต่อหน้าประชุมใหญ่ ออกพระนามกรุงฝรั่งเสศเปนที่อ้าง กรุงสยามได้มียศรับพระราชสาสน์นั้น ในวันพฤหัศแรมสองค่ำของเดือนจันทรมาศชื่อมฤคสิรเปนเดือนต้นรดูหนาวในปีชวดฉอศก ศักราชสยาม ๑๒๒๖ ตรงกับสุริยคติกาลวันที่ ๑๕ ของเดือนดิเสมเบอร์ ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๖๕ แล้วได้ให้ล่ามแปลอ่านทรายความทุกประการ พระราชสาสนนั้นเขียนที่ราชาธิราชนิเวศวังเสนต์โขลด ในวันที่ ๑๓ ของเดือนออกตอเบอร์ ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๖๕ ความในพระราชสาสนนั้น เปนอันตอบแก่

ราชสาสนของกรุงสยาม ฉบับที่ลงวันอังคาร แรม ๑๔ ค่ำของเดือนผคุณ เปนที่ ๔ นับแต่ต้นรดูหนาวมา ในปีกุญเบญจศก ศักราชสยาม ๑๒๒๕ ตรงกันกับวันที่ ๕ ของเดือนเอปริล ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๔ นั้น กรุงสยามเมื่อได้พังความในพระราชสาสนฉบับนี้ ก็มีความชื่นชมยินดียิ่งนัก ด้วยได้ฟังพระราชปฏิญญา ว่าจะโปรดรักษาทางพระราชไมตรีในระว่างฝรั่งเสศกับสยามนี้ ไม่ให้มีความเปลี่ยนแปลงไปเลย แลว่าถึงเครื่องประดับที่กรุงสยามส่งไปกับพระราชสาสนครั้งก่อนนั้น กรุงสยามเปนเจ้าแผ่นดินเมืองน้อยไม่อาจจะขอให้กรุงฝรั่งเสศทรงรับเปนเครื่องประดับสำหรับราชอิศริยยศได้ ซึ่งส่งไปนั้นเปนแต่ตามความหาฤๅ ว่าควรจะโปรดอย่างไรก็สุดแต่จะโปรด แลซึ่งกรุงฝรั่งเสศโปรดทรงรับให้เปนเครื่องประดับสำหรับราชอิศริยยศ ดังกล่าวมาในพระราชสาสนนั้น กรุงสยามมีความชื่นชมยินดีเปนที่สุด คิดขอบพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศเปนอันมาก

ครั้นมาเมื่อปลายเดือนจันทรมาศชื่อจิตรเปนที่ ๕ แต่ต้นรดูหนาว ในปีฉลูศัปตศก ศักราชสยาม ๑๒๒๗ ตรงกันกับเดือนเอปริล ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๕ กอมแมนดันออยาเรศกงสุลของกรุงฝรั่งเสศมาแจ้งความแก่เจ้าพนักงานว่าการต่างประเทศฝ่ายสยาม ว่ากรุงฝรั่งเสศทรงพระเมตตาดำริห์จะให้เปนยศยิ่งใหญ่แก่ผู้เปนบันทัดฐานในแผ่นดินสยามทั้งสอง ซึ่งแต่ก่อนได้ลำดับอันรุ่งเรืองของสิงหราชอิศยศตามพระราชอาณาจักรแผ่นดินแอมเปเรอ เปนแครนกรอศแลแครนออพีเซอ มีเครื่องสำหรับยศได้รับแต่ก่อนแล้วนั้น มีสลักสำคัญสัญญาบัฏว่า

ดิโปลมา มีพระราชสัญจกรตราสำหรับแผ่นดินฝรั่งเสศ แลพระราชหัตถเลขาแลลายมือเสนาบดีผู้ใหญ่ลงไว้ด้วยเปนสำคัญ ให้เปนที่พึ่งเชื่อถือโดยยิ่ง จึงได้รับสั่งให้ดิโปลมานั้น เปนอันทำสำเร็จแล้วส่งมายังมือกอมแมนดันออยาเรศกงสุลของกรุงฝรั่งเสศ เพื่อนำมายื่นนำแก่กรุงสยาม แลพระเจ้าน้องยาเธอผู้เปนที่สองของกรุงสยาม ตามกำหนดราชอิศริยยศซึ่งได้รับแล้วแต่ก่อน กรุงสยามกับพระเจ้าน้องยาเธอผู้ที่สองของกรุงสยามได้ทราบแล้ว ก็มีความชื่นชมยินดี ได้นัดประชุมแลจัดการกระบวนแห่ไปรับสัญญาบัตรในที่ประชุม โดยการเคารพย์นับถือ อย่างเช่นการรับพระราชสาสนกรุงฝรั่งเสศทั้งสองแห่ง คือในพระบรมมหาราชวังแลพระบวรราชวัง ดังกล่าวมาข้างต้น กรุงสยามได้รับดิโปลมาสัญญาบัตรนั้นในวันเสาร์ ดิถีที่ ๕ ข้างขึ้นของจันทรมาศชื่อพิศาข เปนที่ ๖ แต่ต้นรดูหนาวในปีฉลู สัปตศก ศักราชสยาม ๑๒๒๗ ตรงกันกับวันที่ ๒๘ ของเดือนเอปริลในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๕ ดิโปลมาสัญญาบัตรนั้นลงวัน ๒๗ เดือนดิเซมเบอร์ ในปีมีคฤสตศักราช ๑๘๖๔ ในประชุมอันนี้ พระราชวงษานุวงษผู้ใหญ่ผู้น้อย แลเสนาบดีซึ่งประชุมในที่ว่าราชการชื่ออนันตสมาคม เมื่อเวลากรุงสยามรับสัญญาบัตรนั้นพร้อมใจกันสำแดงความชื่นชมยินดีอวยชัยถวายพร ขอบพระเดชพระคุณแก่กรุงฝรั่งเสศเปนอันมาก เพราะกรุงฝรั่งเสศได้โปรดให้ผู้เปนบันทัดฐานใหญ่ในแผ่นดินสยามทั้งสอง มีลำดับอันรุ่งเรืองของสิงหราชคือยศตามพระราชอาณาจักรแผ่นดินแอมเปเรอ ถ้าจะให้มีสลักสำคัญขอบพระเดชพระคุณแก่กรุงฝรั่งเสศในเหตุอันนี้แล้ว พระราช

วงษานุวงษกับเสนาบดีฝ่ายสยามจะลงตราลงชื่อทุกองค์ทุกนายแล้ว ส่งไปถวายกรุงฝรั่งเสศทอดพระเนตรสำคัญ ถ้ามิธรรมเนียมในกรุงฝรั่งเสศที่จะทรงรับหนังสืออย่างนี้ได้ พระราชวงษานุวงษและเสนาบดีฝ่ายสยามมากด้วยกัน ก็จะพร้อมใจกันทำด้วยความยินดี

พระเจ้าน้องยาเธอของกรุงสยาม ซึ่งเปนผู้ใหญ่ที่สองในสยาม ได้รับดิโปลมาสัญญาบัตร ในวันอังคารขึ้น ๘ ค่ำของเดือนนี้ ตรงกับวันที่ ๒ ของเดือนเม ฯ ครั้งนี้กรุงสยามมีความคิดขอบพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศเปนอันมาก จึงเกิดความอยากยิ่งนัก ในที่จะแสดงความทตนเปนผู้กตัญญูรู้พระเดชพระคุณของกรุงฝรั่งเสศให้ยิ่งขึ้นไป จึงจัดได้ธำมรงประดับพลอยเก้าอย่าง ซึ่งเปนเครื่องยศฝ่ายสยามตามธรรมเนียมเก่าโบราณ แลประคตเปนเครื่องยศฝ่ายสยามสำหรับกันกับธำมรงนั้นสำรับหนึ่ง กับได้คิดให้ช่างทำเครื่องประดับสำหรับยศอย่างใหม่ มีรูปช้างเผือกแลมงกุฎ แลเครื่องสูงแลธงสำคัญอย่างสยาม แวดล้อมเปนเครื่องลงยาแลฝังเพชรพลอยต่างสี เพื่อจะแสดงสำคัญของแผ่นดินสยาม เปนสำหรับกับดวงดาวห้อยแขวน ซึ่งได้ส่งไปแต่ครั้งก่อนนั้นด้วย การพรรณาอธิบายด้วยธำมรงอย่างเก่ากับประคต แลเครื่องที่มีรูปช้างเผือก เปนของดำริห์ขึ้นใหม่ในครั้งนี้ ได้มีในคำประกาศเขียนคำอธิบายอีกแผ่นหนึ่ง เข้าหีบกับสิ่งของทั้งนั้นส่งมากับราชสาสนนี้แล้ว การจะควรอย่างไรด้วยเครื่องที่ส่งมาครั้งนี้แลครั้งก่อน ก็จงเปนอันสุดลงแต่ตามพระราชดำริห์ของกรุงฝรั่งเสศจะทรงเหนควรนั้นเถิด

อนึ่งขอพระเดชพระคุณกรุงฝรั่งเสศได้ โปรดแก่มองซิเออดิเครแหน พระสยามธุรานุรักษกงสุลของกรุงสยาม ซึ่งอยู่ในกรุงปาริศให้ได้ประพฤติธระของกงสลโดยสมควรแก่ทางพระราชไมตรี กรงสยามขออาราธนาแต่สิ่งซึ่งเปนใหญ่เปนประธานในสกลโลกย์ จงอนุเคราะห์รักษาสมเดจพระเจ้ากรุงฝรั่งเสศ ให้ได้ดำรงในความศุขความเจริญ แลติดต่อพร้อมยาวไปของชนมชีพแลราชสมบัติทั่วทั้งสกลอาณาจักร แลขอให้ทางพระราชไมตรีทั้งสองพระนครติดพันธ์อยู่เยน เปนศุขสืบไป ภายน่าชั่วฟ้าแลดิน เทอญ

พระราชสาสนนี้ได้ส่งไปแต่พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระราชฐานชื่อพระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ในกรงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานี อันมีในประเทศบางกอกแว่นแควันแผ่นดินสยาม ในวันศุกรเปนดิถีที่ ๑๐ ข้างแรมของจันทรมาศชื่อพิศาข เปนเดือนที่ ๖ นับแต่ต้นรดูหนาว ในปีฉลูสัปตศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๗ ตรงกันกับวันสุริยคติกาลฝ่ายยุโรปเปนวันที่ ๑๙ ของเดือนเม ในปีมคฤสตศักราช ๑๘๖๕ เปนปีที่ ๑๕ ฤๅวันที่ ๕๑๑๙ ในรัชกาลประจุบันนี้

ฉบับที่ ๒๐

พระราชสาสนถึงประธานาธิบดีอเมริกา

เมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙

พระราชสาสนสมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนใหญ่ได้ครอบครองพระราชอาณาจักรสยามรายฎร แวดล้อมด้วยนานาประเทศราชซนยทต่าง ๆ ทุกทิศ คือลาวโยนลาวเฉียงในทิศพายัพแลอุดร ลาวกาวแต่ทิศอิสาณจนบูรพ์ กำโพชาเขมรแต่บูรพ์จนอาคเนย์ เมืองมลายูเปนอันมาก แต่ทิศทักษิณจนทิศหรดีแลบ้านเมืองกะเหรี่ยงบางเหล่าแต่ทิศประจิมจนพายัพ แลข่าชองแลชาติต่าง ๆ อื่น ๆ อิกเปนอันมาก แลเปนผู้ประจักษ์ในภาษามคธแลคัมภีร์ในพระพุทธสาศนา ขอเจริญทางพระราชไมตรี มายังแผ่นกลินเปียศปริศเดน ผู้บังคับการแผ่นดินยุไนติศเตศอเมริกา แสดงความให้แจ้ง ด้วยมิศตะโตนเซนฮาริด ซึ่งปริศเดนของยุไนติศเตศทวิปอเมริกา ได้ตั้งให้เปนผู้มาเจรจาความไมตรี ขอทำสัญญาใหม่นั้น ได้นำเอาหนังสือแลเครื่องบรรณาการของปริศเดน มาถึงท่าทะเลเมืองสยามด้วยกำปั่นรบกลไฟ ชื่อแซนแยกซินโต ได้มาทอดอยู่นอกหลังเต่า ตรงปากน้ำเจ้าพระยาออกไป ณวันเสาร์เดือน ๕ ขึ้น ๗ ค่ำ ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก เปนปีที่หกในแผ่นดินประจุบันนี้ ให้เชียนยอกข่าวขึ้นมาแจ้งความแก่ขุนนางเจ้าท่าว่าการต่างประเทศ ขอเรืออกไป

รับข้ามหลังเต่ามาให้ถึงกรุงเทพ ฯ นี้ ขุนนางเจ้าท่าฝ่ายสยาม ก็ได้ยินดีทำตาม ได้ส่งเรือกลไฟอย่างเล็กลำหนึ่งของกรุงสยาม ออกไปรับมิศตะโตนเซนฮาริด กับพวกพ้องแลหีบสิ่งของเปนอันมาก ข้ามหลังเต่าเข้าปากน้ำเจ้าพระยามาแล้ว ได้พักอยู่คร่หนึ่งรับเสียงปืนยิงคำนับแก่อักษรสาสนของท่าน ๒๑ นัด แลเลี้ยงดูเสร็จแล้วก็พามาด้วยเรือกลไฟลำนั้นจนถึงพระนครนี้ แล้วก็ได้จัดแจงที่พักที่อยู่อันสมควรแก่ทูตของท่าน ให้อาไศรยพักอยู่โดยสมควร พร้อมเพรียงกับพวกที่มาด้วยกัน ครั้นณวันศุกรเดือน ๕ แรม ๑๑ ค่ำ ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก เปนปีที่ ๖ ในรัชกาลประจุบันนี้ ฝ่ายกรุงสยามได้นัดชุมนุมราชตระกูลแลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย พร้อมกันตกแต่งตัวแลเครื่องยศทุกสิ่งมาคอยรับณพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวังนี้ แล้วให้จัดแจงกระบวนเรือลงไปรับอักษรสาสน แลเครื่องมงคลบรรณาการของท่านกับตัวทูตของท่านขึ้นมาจากที่พัก ตามอย่างเกณฑ์แห่ที่ได้รับอักษรสาสนมาแต่ยุโรปทิศเหนือเมริกาแต่ครั้งก่อน เมื่อมิศเตอแอดแมนรอเบิดถือเข้ามาขอทำไมตรีแลความสัญญาแต่ณปีมะเส็งเบญจศก เปนปีที่ ๑๐ ในรัชกาลแห่งพระบาทสมเดจพระปรมาธิวรเสรฐมหาเจษฎาธิบดินทร์ พระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นทุกประการ ครั้นมาถึงท่าพระได้ยิงปืนคำนับรับ ๒๑ นัด แล้วแห่มาโดยกระบวนบกจนถึงที่ชุมนุมโตนเซน ฮาริด อิศเกวได้ ถือ อักษรสาสน ของ ท่าน มาวาง กลาง ประชุมแล้ว ในขณะนั้นทูตของท่าน จึงได้ประกาศความที่เปนผู้ได้รับใช้ตั้งมาเปนผู้เจรจาความเมือง แต่ยุโรปทิศเหนือเมริกา จะขอแก้สัญญา

เก่าในทางไมตรี แลการค้าขายในแผ่นดินสยามนี้ แลจะขอยื่นอักษร
สาสนของท่านให้แก่กรุงสยามต่อราชหัตถ์เปนสำคัญความจริงแท้ ครั้น
ประกาศดังนี้แล้ว โตนเซนฮาริศส่งอักษรสาสนของท่านทั้งดวงตรา
ที่ผูกมา อยู่ในหีบส่งให้ในราชหัตถ์ของกรุงสยาม ๆ ได้รับแล้ว ก็ได้
เบิดออกอ่านในทันใดนั้น โดยตามอักษรแลภาษาที่เขียนมานั้น เพื่อ
จะให้คนอเมริกันทั้งปวงในประชุมนั้นเชื่อว่าเข้าใจแจ้งในเนื้อความ
แห่งอักษรสาสนของท่านแล้ว จึงได้แปลเนื้อความตามสยามภาษา
ประกาศแก่พระราชวงษานุวงษ์แลเสนาบดีในที่ประชุมนั้นให้ทราบทั่วกัน
แล้วจึงได้ปฤกษาข้อความยอมพร้อมใจแก่ผู้ใหญ่ทั้งปวง ซึ่งเปนที่
ปฤกษาราชการแผ่นดิน เห็นชอบด้วยพร้อมกันแล้ว กรุงสยามจึง
ได้แต่งตั้งผู้รับสั่งฝ่ายสยาม เพื่อจะให้ไปปฤกษาทำสัญญาในส่วนฝ่าย
สยาม กับด้วยทูตของท่านตามประสงค์นั้น แลในผู้รับสั่งที่ตั้งไปนั้น
คือท่านทั้ง ๔ เปนผู้ได้ชุมนุมปฤกษากับด้วยทูตอังกฤษ ซึ่งมาทำ
สัญญาในปีหลัง แต่ท่านผู้หนึ่งนั้นพึ่งใส่เข้ามาใหม่ในปีนี้ เมื่อ
แต่งตั้งเปนผู้รับสั่งไปปฤกษาเจรจากับด้วยคนอังกฤษผู้หนึ่งซึ่งนำเอา
หนังสือสัญญามาเปลี่ยนแล้ว แลขอไถ่ถามหาความยอมแลความ
อธิบายต่าง ๆ แก้ไขข้อสัญญา ซึ่งทำในปีหลังนั้นให้ชัดออกไปตาม
ประสงค์ แลการที่ทำหนังสืออธิบายแลข้อสัญญากับคนอังกฤษผู้นั้น
ยังค้างอยู่ไม่เสร็จ จนทูตของท่านมาถึง อนึ่งในวันนั้น โตนเซนฮาริศ
ทูตของท่านได้ยื่นหางว่าวยาญีสิ่งของเครื่องราชบรรณาการ เปนของ
ประหลาดมีประโยชน์ คือรูปเขียนซึ่งเหมือนกับตัวท่านแลสิ่งของอื่น ๆ

หลายสิ่ง ขอกความว่าท่านได้มีน้ำใจมอยฝากมาให้ถึงกรุงสยามโดย
ทางไมตรี กรุงสยามก็ได้รับหางว่าวบาญชีสิ่งของทั้งปวง ต้องเต็ม
ตามบาญชี แลนำมาด้วยดีพร้อมทกประการ กรงสยามมีความยินดี
ขอขอบคุณมาด้วยความซื่อสัตย เพราะความเมตตาจิตรคิดแสวงหา
ไมตรีมีในจิตรของท่าน แลขอให้ปฏิญาณแก่ท่านว่าของเหล่านี้จะ
ได้เก็บรักษาไว้ให้ดี ในกรุงเทพมหานครนี้ เพื่อจะให้เปนเครื่องรฦก
ถึงท่าน แลเปนที่สำคัญของการไมตรี ที่ได้มีได้เปนแก่พระราช
อาณาจักรกรุงสยามแลยุไนติศเตศอเมริกา สืบไปในภายน่า ดังหนึ่ง
ว่าพระแสงกระบี่ฝักแลดั้มทำด้วยทองคำ มีรูปช้างแลนกอินทรีย์เปน
สำคัญ ซึ่งผู้ครองเมืองยไนติศเตศอเมริกาแต่ก่อนได้ส่งมาถวาย
ในพระบาทสมเดจพระปรมาอิวรเสรฐ มหาเษฎาธิบดินทร์ พระนั่งเกล้า
เจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งมิศเตอแอดแมนรอเบิดเป่นทูตเข้ามาทำสัญญาเก่า
ในปีมีศักราชคฤสต์ ๑๘๓๓ นั้น พระแสงคู่นั้นก็ยังเก็บไว้อยู่ต่อมาจน
บัดนี้ ในครั้งนี้กรุงสยามก็ได้นำออกสำแดงให้พวกอเมริกันที่มา
ประชุมในเวลาวันนั้นเห็นทุกคน เมื่อเวลารับอักษรสาสนของท่านนั้น
แลในวันนั้นก็ได้มีการเลี้ยงดูแก่พวกอเมริกันทุกคน ซึ่งมาส่งอักษร
สาสนของท่าน เพื่อจะให้เปนยศศักดิ์แก่ผู้ครองยุไนติศเตศอเมริกา
ครั้นมาเมื่อวันศุกรเดือน ๕ แรม ๑๒ ค่ำ โตนเซนฮาริศอิศเกวทตของ
ท่านกับพวกอเมริกันทุกคน ก็ได้ขึ้นไปในพระบวรราชวัง เข้าเฝ้า
สมเดจพระปวเรนทราเมศวรมหิศเรศรังสรรค พระบิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ซึ่งเปนพระเจ้าน้องของกรุงสยาม แลเปนพระเจ้าประเทศสยามที่สองรอง

กรุงสยามอยู่ในบัดนี้ จึงได้ถวายเครื่องราชบรรณาการบางสิ่ง แล้ว
ได้รับราชปฏิสันถารในพระบวรราชวังนั้นโดยการอันสมควร คล้าย
กับการที่ในพระบรมมหาราชวังนี้เมื่อวันหลัง ครั้นมาวันภายหลัง แต่
วันชุมนุมใหญ่รับอักษรสาสนของท่าน กรุงสยามก็ได้พร้อมกันกับ
พระเจ้าน้องของกรุงสยาม ซึ่งเปนพระเจ้าประเทศสยามที่สองรอง
กรุงสยาม บังคับพนักงานให้เขียนใบบังคับรับสั่ง ตั้งผู้สำเร็จราชการ
ทั้ง ๕ ที่ได้มีชื่อแลพนักงานแจ้งในหนังสือสัญญาแล้วนั้น ให้ได้รับ
อำนาจอันเต็มทุกประการเพื่อจะทำสัญญา จึงกรุงสยามทั้งสองได้ลง
ลายราชหัตถ์แลราชลัญจกร ทั้งพระบรมมหาราชวัง พระบวรราชวัง
เสร็จแล้ว ได้มอบใบบังคับรับสั่งนั้นแก่ท่านผู้รับสั่งทั้ง ๕ ซึ่งได้มีอำนาจ
ในการทำสัญญาฝ่ายสยาม แต่ในวันจันทร์ เดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำ แต่
เพราะเหตุที่ท่านทั้ง ๕ นั้นยังไม่ว่าง มิกิจธุระที่จะต้องเจรจาปฤกษากับ
ด้วย คน อังกฤษ ที่ นำ หนังสือ สัญญา ลง ตรา กรุง อังกฤษ แล้ว เข้า มา
เปลี่ยนนั้น ได้ขอทำหนังสืออธิบายชี้แจงตามสัญญาให้ชัด แลได้
เริ่มการค้างอยู่แต่ก่อนทูตของท่านเข้ามาถึง เพราะฉนั้นจึงจะงดการ
นั้นเสีย มารับการทำสัญญาด้วยทูตของท่าน ซึ่งมาภายหลังนั้น
ไม่ได้ การจะเจรจาปฤกษากับทูตของท่าน จึงได้ร้อช้าอยู่ในค่างขึ้น
เดือน ๖ จนทำหนังสืออธิบายสัญญากับอังกฤษนั้นเสร็จแล้ว ต่อข้าง
แรมเดือน ๖ จึงได้มาชุมนุมกับทูตของท่าน อ่านหนังสือใบบังคับตั้งผู้
รับสั่งของผู้ครองแผ่นดินทั้งสองฝ่าย ให้ฟังรู้ความแจ้งพร้อมกันแล้ว
ก็ได้เจรจาปฤกษากับทูตของท่าน แล้วยอมพร้อมเปนใจเดียวกัน

เขียนหนังสือสัญญาใหม่ สำหรับแผ่นดินสยามแลยุในติศเตศ มี
ข้อความคล้ายกันกับหนังสือสัญญาใหม่ที่ได้ทำกับอังกฤษนั้น ครั้น
เสร็จแล้วจึงได้คัดเขียนสามฉบับ คำไทยคำอังกฤษกำกับกันทุกฉบับ
แล้วพวกทูตของท่านกับผู้รับสั่งกรุงสยาม ได้พร้อมกันหมาย
ลงลายมือแลดวงตราทุกคนเปนสำคัญทุกฉบับเปนเสร็จกัน ในวัน
พฤหัศบดี เดือน ๖ แรม ๑๐ ค่ำ ปีมะโรงนักษัตรอัฐศก เปนปีที่ ๗
ในรัชกาลประจุบันนี้ เวลานั้นได้ยิงปืนคำนับ ๒๑ นัดเปนยศแก่เมือง
ใหญ่ทั้งสองฝ่าย พอการหนังสือสัญญาเสร็จแล้ว ทูตของท่านด่วนนัก
อำลาว่าจะกลับไปในวันเสาร์ เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำให้จงได้ ในเพียง
สองวันเท่านี้ กรุงสยามไม่ทันจะจัดแจงพระราชสาสน ตอบอักษร
สาสนของท่านให้สมควรแก่เนื้อความซึ่งมีมา แลแจ้งการทั้งปวงให้
ถ้วนถี่ แลจะจัดแจงเครื่องมงคลราชบรรณาการบางสิ่งไปเจริญทาง
พระราชไมตรี ให้สมควรแก่ท่านก็ไม่ทัน กรุงสยามได้อ้อนวอนแก่ทูต
ของท่านให้รออยู่อีกสามวัน พอให้กรุงสยามได้ทันเพื่อจัดแจงพระราช
สาสน แลเครื่องมงคลราชบรรณาการ มอบให้ไปโดยสมควร
ทูตของท่านก็ไม่ยอมอยู่ช้า เข้ามาลาเมื่อเวลาจะลงเรือไฟเพลาเช้า
วันเสาร์เดือน ๖ แรม ๑๒ ค่ำ กรุงสยามจึงได้ให้หนังสือ ๒ ฉบับ ลง
พระราชลัญจกรสำหรับพระราชอาณาจักรนี้เปนสำคัญ ในมือทูตของ
ท่านไป ใน ๒ ฉบับนั้น ฉบับ ๑ เปนใบเสร็จสำแดงความรับอักษรสาสน
แลเครื่องราชบรรณาการของท่าน ซึ่งทูตของท่านได้นำมาส่งถึงด้วย

ดีแล้วนั้น ฉบับ ๑ กล่าวความยินดี ตามเหนชอบด้วยในหนังสือ
สัญญาใหม่ ที่ทูตของท่านได้เข้ามาปฤกษาขอแก้ไขได้ตกลงกันแล้ว
แลได้ลงตราพร้อมกับผู้รับสั่งทั้ง ๕ ของกรงสยามนั้น แลอนึ่งเปนใบ
ผัดสัญญาไว้เพื่อจะให้พระราช สาสน ตอบ อักษรสาสน ของท่านใน เวลา
ครั้งคราวอื่น หนังสือสำคัญ ๒ ฉบับนี้ ทูตของท่านได้รับไปแล้วจาก
กรุงสยาม อนึ่งทูตของท่านในวันนั้นได้ทำหนังสือยืนชีตัวตั้งแต่งครูมตูน
คนหนึ่งอยู่ในครูสอนสาศนา พวกอเมริกันซึ่งเข้ามาอยู่ณกรุงเทพ ฯ
กว่า ๑๐ ปีแล้ว ให้ได้รับยศเปนที่กงสุลอเมริกัน อยู่พระมหานครนี้
ครูมตูนนั้นก็ได้ รับเพื่อจะปฏิบัติผู้ ครอบครองเมืองฝ่ายท่านด้วยดีเต็มตาม
การทุกอย่าง บันดาซึ่งได้ ยินยอมกันแล้วในหนังสือสัญญาว่าให้เปน
ธระของกงสุลอเมริกันนั้น อนึ่งครูมตนได้สัญญากับกรงสยาม
รับเปนธุระทำแทนทูตของท่าน เพื่อจะส่งพระราชสาสนแลเครื่องมงคล
ราชบรรณาการของกรุงสยามไปให้ถึงท่านให้ท่านได้รับในเวลาเมื่อพระ
ราชสาสนแลเครื่องมงคลราชบรรณาการนั้นจัดแจงสำเร็จภายหลัง แล
ในวันนั้นทูตของท่านก็มิได้รับรั้งรอเลยล่องลงไปทเลขึ้นกำปั่นกลไฟเซน
แยกซินโตแล้วก็ใช้จักรไปในเวลาเช้าวัน ๑ ๑๓ ๖ ค่ำ ยังมิกรุงสยาม
ได้มีเวลาว่างจึงได้ จัดแจง พระราช สาสนฉบับนี้เขียนใน ลำดับ ภาษาไทย
แลภาษาอังกฤษความต้องกัน เพื่อจะเปนพระราชสาสนตอบอักษรสาส์น
ของท่านโดยคำรพมีเนื้อความเปนที่ชอบใจ แลได้ จัดแจงเครื่องราช
บรรณาการบางสิ่งโดยสมควร ล้วนเปนฝีมือช่างเหล็ก ช่างทอง ช่างไม้
ชาวสยามทำทั้งสิ้น สมควรเพื่อจะเปนเครื่องดูเล่นของชาวเมืองของท่าน

แลเพื่อจะเปนสำคัญที่จะรฦกทางไมตริอันตรงกับกรุงสยาม แลจะเปน
ที่เหนความฉลาดแลคิดอ่านเล็กน้อยของช่างในพระราชอาณาจักรนี้ ที่มี
อำนาจทำการดีได้แต่เพียงหยาย ๆ ไม่สู้เลอียดนัก กรุงสยามขอมอบ
หมายเครื่องบรรณาการเหล่านี้ บันดาที่มีจำนวนนับออกชื่ออยู่ในหางว่าว
ที่มาด้วยพระราชสาสนนี้ ที่ให้มาถึงท่าน แลกรุงสยามลงลายราชหัตถ
แลราชลัญจกรสำหรับแผ่นดินสยามโดยเสมอ แลสำหรับรัชกาลบ่จจุบัน
นี้เปนสำคัญแล้ว มอบให้ครูมตูนกงสุลอเมริกันใหม่เปนธุระรับส่งไป
กรุงสยามมีความยินดีนักด้วยได้พบครั้งคราวอันดี เพื่อจะได้เจรจาปราไสย
กับด้วยเมืองใหญ่อันมีอานุภาพมาก คืออยู่ในทิศเตศอเมริกา แลมี
ความแน่ใจ ว่าพระราชสาสนแลเครื่องบรรณาการที่ไปด้วยกันท่านจะ
ได้รับด้วยความเห็นแก่ไมตริ แล้วจะเปิดเผยแก่คนทั้งปวง ที่ควร
จะได้เหนในบ้านเมืองของท่าน เพื่อจะให้เปนเกียรติยศแก่กรุงสยาม
แลตัวท่านทั้งสองฝ่าย แลจะได้เก็บไว้ในความเปนของท่าน ฤๅในที่ผู้
ครอบครองบ้านเมืองต่อไปเปนเครื่องหมายของความรักใคร่ โดยไมตรี
ที่มีในระวางของแผ่นดินสยามแลยุไนติศเตศอเมริกา บัดนี้กรุงสยาม
ขอปฏิญาณทำให้แน่ใจมาแก่ท่านแลผู้อื่นที่จะได้อ่านพระราชสาสนนี้ว่า
ทางไมตรีอันตรงแลสัญญาการค้าขายที่แก้ไขให้ดีขึ้นในครั้งนี้ ที่จะ
ให้เปนไปด้วยดีในระวางยไนติศเตศอเมริกาแลแผ่นดินสยามนั้น แต่นี้
จะตีกพันธ์สงบระงับเรียบร้อย ตลอดเวลาสิ้นพระบรมวงษานุวงษ์ แล
ท่านผู้ที่จะมาสืบพระราชอิศริยศในแผ่นดินสยาม แต่ขอให้ผู้ครอง

ยุไนติศเตศอเมริกาซึ่งเปนบ้านเมืองใหญ่มีอำนาจมาก แลเปนเมืองตั้ง
อยู่ในยุติธรรมยั่งยืนมั่นคง จงเปนที่พึ่งอันดีแก่แผ่นดินสยาม ซึ่งมี
อำนาจเล็กน้อยพอประมาณนี้ ด้วยความที่มีไมตรีปรานีเอาใจใส่ไถ่ถาม
หาความที่จริงที่แท้ เมื่อเวลาไร ๆ ลางทีหากจะมีถ้อยความเกี่ยวข้อง
ต้องข่มขู่แต่อำนาจในทเลใหญ่อันใดอันหนึ่ง ที่จะมีมาแต่บ้านเมืองใหญ่ ๆ
อันอื่นที่มีอำนาจมาก ขออย่าได้เพิกเฉยละเลยเสียไม่เอาเปนธุระ ฤๅ
อย่างหนึ่งเมื่อใดมีผู้ไปฟ้องกล่าวโทษผู้ครองข้างสยามอย่างใดอย่างหนึ่ง
ก็ขอให้ไถ่ถามแลพิจารณาพิพากษาโดยยุติธรรมที่เที่ยงถ่องแท้ อนึ่ง
ชาวสยามประเทศนี้ ย่อมเปนคนดีกึ่งร้ายกึ่งตลอดมาหลายชั่วอายุ
โง่เขลามากมายด้วยกัน ไม่รู้จักอย่างธรรมเนียมที่ดี เมื่อมาสมคบ
ค้าขายกับชาวอเมกาแลชาวประเทศอื่นที่มีขนบธรรมเนียมบ้านเมืองผิดกัน
เกลือกบางจำพวกจะเข้าใจผิดแล้ว จะพูดผิด ๆ ทำผิด ๆ ไปบ้าง ก็ถ้า
การอันนั้นไม่เปนการอันใหญ่โตสำคัญนัก กรุงสยามปราถนาขอให้ผู้
ครองเมืองท่านจงอดโทษเสียบ้างโดยสมควร ด้วยปรกติธรรมดาของคน
เปนอันมากในพื้นบ้านพื้นเมืองสองฝ่ายผิดอย่างกันนัก ยังดีกรุงสยามขอ
แก่ท่านมาเสียแต่เดิม ให้ช่วยมีกรุณาคิดอ่านในการเช่นนี้ ให้เปนฉบับ
แบบแผนแก่ผู้ครองเมืองของท่านสืบไปในภายหน้า ยังดีแผ่นดินสยาม
ก็พึงเบิดเผยแก่บ้านเมืองที่มีอำนาจในทเลหลายเมือง เพราะความเล่าฦๅ
สิ่งซึ่งเปนสินค้าที่เกิดขึ้นในแผ่นดินสยามนี้ แต่คนในสยามทั้งไพร่ทั้งผู้ดี
โดยมากยังตั้งอยู่ในความเขลาไม่ฉลาดนัก ไม่รู้จักทางการค้าขายแล
ทนุบำรุงรักษาบ้านเมืองให้ดี ยังดีกรุงสยามขอแสดงความขอบคุณมา

โดยความซื่อสัตย์สุจริต เพราะอักษรสาสนของท่านมีถ้อยคำอันอ่อนหวาน
แลเครื่องมงคลราชบรรณาการที่เป็นของมีราคาที่ท่านส่งมาให้กรุงสยาม
ได้รับไว้ครั้งนี้ พระราชสาสน์นี้ได้จัดแจงสำเร็จณพระที่นั่งอมรินทร
วินิจฉัยมหัยสุริยพิมาน ในพระราชฐานชื่อบรมมหาราชวังตั้งอยู่ใน
กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมมราชธานีอันมีใน
ประเทศบางกอกแว่นแคว้นแดนสยาม ในวันพุธเป็นวัน ๘ ค่ำข้างขึ้นของ
จันทรมาศชื่อเชฐนับเป็นเดือนที่ ๗ แต่ต้นระดูหนาว ในปีมะโรงนักษัตร
อัฐศก มีศักราชสยาม ๑๒๑๘ ตรงกันกับสุริยกาลสังเกต ซึ่งรู้ทั่ว
พร้อมในประเทศยุโรป เป็นวันที่ ๑๐ เดือนยูนในปีมีศักราชคฤสต์ ๑๘๕๖
คิดเป็นปีที่ ๖ ในรัชกาลปัจจุบันของแผ่นดินสยามนี้

ฉบับที่ ๒๑

พระราชสาสนถึงประธานาธิบดีอเมริกา

เมื่อปีมะแม พ.ศ. ๒๔๐๒

สมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนใหญ่ได้ครอบครองพระราชอาณาจักรสยามรายฎร แวดล้อมด้วยนานาประเทศราชชนบทต่าง ๆ ทุกทิศ คือลาวโยนลาวเฉียงในทิศพายัพแลอุดร ลาวกาวแต่ทิศอิสาณจนบูรพ กำโพชาเขมรแต่บูรพจนพายัพ เมืองมลายูเปนอันมากแต่ทิศทักษิณจนหรดี แลบ้านเมืองเกรียงบางเหล่าแต่ทิศประจิม จนพายัพแลข่าซองแลชาติต่าง ๆ อื่น ๆ อีกเปนอันมาก แลเปนผู้ประจักษในภาษามคธแลคัมภีร์ในพระพุทธสาศนา ขอเจริญทางพระราชไมตริมายังเยมบุขแนนปริไสเดนต์ ผู้บังคับการแผ่นดินยุไนติศเตศอเมริกาแสดงความให้ทราบ เมื่อเดือน ๑๐ ปีมะแมเอกศก เปนเดือนเสบเตมเบอร์ คฤสตศักราช ๑๘๕๙ นี้ มิศเตอร์จันเดลอร์ว่าการแทนกงสุลสำหรับยุไนติศเตศอเมริกาในกรุงเทพ ฯ นี้มาแจ้งความแก่กรงสยาม ว่าท่านผู้เปนปริไสเดนต์ผู้ใหญ่ในยุไนติศเตศอเมริกา ได้ฝากอักษรสาสนส่งต่อ ๆ มา เพื่อจะให้ถึงกรุงสยามแลอักษรสาสนนั้นได้มาถึงมือมิศเตอร์จันเดลอร์แล้ว จึงบอกให้กรุงสยามทรายก่อน กรุงสยามได้ทรายแล้วก็มีความยินดี จึงได้นัดประชุมพระราชวงษานุวงษ ซึ่งเปนผู้ใหญ่ที่ปฤกษาราชการ แลเสนาบดีให้พร้อม

ในที่ว่าราชการแผ่นดิน ในวัน ๖ ๆ ๑๐ ค่ำ ปีมะแมเอกศกเปนวันที่ ๙ แห่งเดือนเสบเตมเบอร์ คฤสตศักราช ๑๘๕๙ แลวให้พนักงานไปแห่รับอักษรสาสนของท่านกับตัวมิศเตอร์จันเดลอร์ผู้ได้อำนาจเพื่อจะนำอักษรสาสนของท่านมา ด้วยปริวารยศอันสมควรแก่อักษรสาสนมาแต่เมืองใหญ่ทั้งทางบกทางเรือ จนถึงที่ประชุมนั้นแล้ว มิศเตอร์จันเดลอร์ก็ได้ยื่นอักษรสาสนนั้น ถึงมือกรุงสยามต่อหน้าผู้ใหญ่ทั้งปวงในที่ประชุมครั้นกรุงสยามได้รับแล้ว ก็ได้เบิดออกอ่านทรายความแล้ว ก็ได้แปลให้ผู้ใหญ่ในประชุมนั้น ได้สดับฟังพร้อมกันแล้วก็พร้อมกันมีความยินดี ว่ากรุงสยามนี้ได้รับราชไมตรีอันสนิท ติดต่อกับยุไนติศเตศอเมริกาเปนประเทศอันใหญ่ แลว่าของเครื่องราชบรรณาการที่กรุงสยามได้สั่งไปแล้วแต่ครั้งก่อนนั้น ได้เปนของตั้งไว้ให้ปรากฏแก่คนเปนอันมาก แลปรากฏเปนเกียรติยศแสดงนาม แลการไมตรีของกรุงสยามสืบไปภายน่า กรุงสยามขอแสดงความยินดีมาให้ผู้ครองฝ่ายยุไนติศเตศทราบ แลชื่อสมุดว่าด้วยราชการไนยุไนติศเตศ ดังในบาญชีที่ฝากมาด้วยนั้น กรุงสยามเหนว่าจะเปนประโยชน์แบบแผนมีคุณแก่ผู้ครองแผ่นดินมาก แต่หีบทั้งสองซึ่งกล่าวออกชื่อมาในอักษรสาสนของท่านนั้นยังหามาถึงไม่ แต่ขอแสดงความยินดีขอบคุณมาให้ทราบก่อน ด้วยความเชื่อแท้แต่อักษรสาสน ของท่านแลไว้ใจว่าหีบทั้งสองนั้นคงจะถึงไม่ช้าโดยไม่มีอันตราย

อนึ่งตั้งแต่ได้ทำหนังสือสัญญายุไนติศเตศอเมริกากับกรุงสยามใหม่ในครั้งนี้แล้ว แลมีตำแหน่งกงสุลอเมริกามาตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานคร

นี้แล้ว พวกลูกค้าข้างครูสอนสาศนาข้าง ชาวประเทศอเมริกาข้าง ดูกริยาเหนเปนสบายใจมากกว่าแต่ก่อน ไม่ได้ให้มีผลประโยชน์ปรากฏแก่กรุงเทพมหานครแปลกขึ้นข้าง มีลูกค้าชาวอเมริกาพวกหนึ่ง ได้เอาเครื่องจักรสีเข้ามาตั้งทำโรงสีเข้าอยู่ในแขวงกรุงเทพมหานครนี้แห่งหนึ่ง พวกหนึ่งได้เอาเรือกลไฟเหล็กมารับข้างลากเรือลำเลียงอยู่พวกหนึ่งได้เอาเครื่องจักรเรือกลไฟใหญ่น้อยต่าง ๆ มาขายแก่ชาวสยามในพระมหานครนี้หลายสำรับ แลมีคนอเมริกันหลายคนเข้ามารับข้างเปนเอนยิเนียสอนไทยให้ตั้งเครื่องจักรข้าง เปนคนกำกับใช้เครื่องจักรเดินเรือของไทยข้าง ครูสอนคฤสตสาศนามีหลายคนตั้งตีพิมพ์หนังสือแจกมากกว่าชาวยุโรป แต่ลูกค้าค้าขายนั้นยังน้อยกว่าคนชาวยุโรปอยู่ กรุงสยามมีความยินดีนัก ว่าได้เปนผู้คันเคยได้ส่งได้รับพระราชสาสนอักษรสาสน กับผู้ครองแผ่นดินยุไนติศเตศอเมริกา เปนประเทศใหญ่ในทวีปใหญ่ฝ่ายตวันตก จะขอรักษาทางพระราชไมตรีดังนี้สืบ ๆ ไป

พระราชสาสนนี้ ได้ส่งมาแต่พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระราชฐานชื่อพระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานี อันมีในประเทศยางกอกแว่นแคว้นแผ่นดินสยาม ในวัน ๕ ๑๑ ๑๐ ค่ำปีมะแมเอกศก ศักราช ๑๒๒๑ ตรงกันกับวันคืนอย่างยุโรปแลอเมริกา เปนวันที่ ๒๒ ในเดือนเสบเตมเบอ คฤสตศักราช ๑๘๕๙ เปนปีที่ ๙ ในรัชกาลประจุบันนี้

ฉบับที่ ๒๒

พระราชสาสนถึงประธานาธิบดีอเมริกา

ส. ป.

เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๐๓

สมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยาม เปนใหญ่ได้ครอบครอง พระราช อาณาจักร สยามราษฎร แวด ล้อม ด้วย นานาประเทศราชชนบทต่าง ๆ ทุกทิศ คือลาวโยนลาวเฉียงในทิศพายัพแลอุดร ลาวกาวแต่ทิศอิสานจนบูรพ์ กำโพชาเขมรแต่บูรพาจนอาคเนย์เมืองมลายูเปนอันมากแต่ทิศทักษิณจนหรดี แลบ้านเมืองกะเหรี่ยงบางเหล่า แต่ ทิศ ปจิม จน พายัพแล ข่า ซอง แล ชาติ ต่าง ๆ อื่น ๆ อีก เปนอันมาก แลเปนผู้ประจักษในภาษามคธแลคัมภีร์ในพระพุทธสาศนา ขอเจริญทางพระราชไมตรีมายังท่านผู้อันมหาชนชาวยุไนติศเตศได้เลือกสันว่าล้ำเลิศแล้ว ให้เปนใหญ่รักษาแผ่นดินยุในติศเตศ เปนผู้ชี้ขาดบังคับการแผ่นดินอยู่ในกาลเวลามีกำหนด คือท่านบุขแนนซึ่งได้ ให้อักษรสาสนซึ่งมีกำหนดว่าเขียนที่เมืองวัดชิงทัน ลงวันที่ ๑๐ แห่งเดือนเมษในคฤสตศักราช ๑๒๒๑ นั้น กับหีบใส่สมุดหนังสือสมุดตีพิมพ์ ๑๙๒ เล่ม เข้ามาถึงเมื่อปีหลังนั้น ฤๅท่านผู้อื่นซึ่งมหาชนได้เลือกแล้วใหม่ ตั้งเปลี่ยนไว้ในที่ผู้บังคับชี้ขาดการแผ่นดินต่อมา ให้ทราบว่า เมื่อเดือนภัทรบทที่ ๑๐ ในปีมแมเอกศก ศักราช ๑๒๒๑ เปนปลายเดือน ออคูสต์ คฤสตศักราช ๑๘๕๙ มิศเตอเหดเสดขันเดลอร์ ผู้ว่าการกงสุลอเมริกัน

ในกรุงเทพมหานครนี้ มาแจ้งความว่าทานบุขแนน ผู้เปนผู้ใหญ่ได้
บังคับชี้ขาดการแผ่นดินยุไนติศเตศอเมริกัน ฝากอักษรสาสนกับ
ทั้งสมุดตีพิมพ์เปนอันมาก มาถึงเราเจ้ากรุงสยาม ๆ ได้ทรายแล้ว
จึ่งได้สั่งเจ้าพนักงานไปแห่รับมาด้วยยศตามอย่างธรรมเนียมฝ่ายสยามซึ่ง
เคยในการรับอักษรสาสน ซึ่งมาแต่ประเทศแผ่นดินอันใหญ่ แล้วก็
ได้นั่งในชุมนุมพร้อมกับพระราชวงษานุวงษ แลเสนาบดีที่มียศ
บันดาศักดิ์ใหญ่ ๆ ได้ว่าราชการแผ่นดินอยู่ในพนักงานนั้น ๆ ได้แต่งตัว
ตามยศ ออกรับโดยเคารพนับถือเหมือนดังว่าเมื่อปริไสเดนยุไนติศเตศ
ได้มาเยี่ยมเยียนพระมหานครนี้ แล้วได้รับอักษรสาสนนั้น แล้วได้
แปลอ่านในที่ประชุมนั้นแล้ว แต่ณวัน ๗ ๗ ๑๐ ค่ำ ปีมแมเอกศก
ศักราช ๑๒๒๑ ตรงกับวันคืนซึ่งคิดในทางพระอาทิตย์เปนวันที่ ๑๐ ในเดือน
เสบเตมเบอร ในคฤสตศักราช ๑๘๕๘ วันนั้นเปนวันที่ ๓๐๕๑ ในรัชกาล
ประจุบันนี้

แต่สมุดที่มีชื่อแลจำนวนเปนขาญชีมีมากับอักษรสาสนนั้น ยังหา
มาถึงพร้อมกันไม่ เพราะฝากต่อ ๆ มาในเรือต่าง ๆ ต่อคอยอยู่
หลายวันเวลา มาภายหลังก็ได้มาถึงพร้อมเสร็จแล้ว เราพระเจ้า
กรุงสยามขอแสดงความยินดียิ่งนัก ขอบคุณความไมตรีซึ่งผู้ครอง
แผ่นดินยุไนติศเตศ มีอารีรักต่อเราพระเจ้ากรุงสยาม คิดจะให้เจริญ
รุ่งเรืองด้วยความรู้ต่าง ๆ จึงฝากมานั้น ๆ อนึ่งเราเจ้ากรุงสยามมีความ
ยินดี เพื่อจะได้พึ่งว่าสิ่งของเครื่องราชบรรณาการต่าง ๆ ซึ่งเราเจ้ากรุง
สยามได้ฝากไปพร้อมกันกับพระราชสาสน โดยการที่ตั้งใจแลกำหนด

ไปว่า ให้ถึงท่านผู้ใหญ่ที่ได้บังคับบัญชาชี้ขาดการทั้งปวงในยุไนติศเตศ
ซึ่งมีนามว่า แฝรงกลินเบี๋ยศ ซึ่งได้ให้อักษรสาสนมาถึงเราเจ้ากรุง
สยาม ส่งโตนเซนอิศแกวร์เข้ามาขอแก้ไขทำสัญญาใหม่นั้น ได้ไป
ถึงนครวัดชิงทันเปนที่ตั้งผู้ครองผู้ใหญ่ของยุไนติศเตศอเมริกาแล้ว แล
การปรกติของชนทั้งปวงในประเทศต่าง ๆ บันดาที่ได้ควบคุมกันเปนอำนาจ
บ้านเมืองแต่ละแห่ง ๆ ในโลกนี้ ตามซึ่งเห็นอยู่โดยมาก เมือง
หนึ่ง ๆ ประเทศหนึ่ง ๆ นั้น ๆ เมืองใดปรกติธรรมดาของมนุษย์ยัง
เปนเถื่อนฤาใกล้เถื่อนอยู่ ผู้ใดมีกำลังด้วยการกล้าหาญเรี่ยวแรง
ของตน ฤาพึ่งพิงอิงกำลังกล้าหาญเรี่ยวแรงของพวกพ้องเพื่อนฝูงมาก
ผู้ที่มีกำลังกว่าชนทั้งปวงนั้น จะเปนที่ชอบใจก็ดี มิเปนที่ชอบใจก็ดีของ
ท่านทั้งปวงเปนอันมาก ก็ได้เปนใหญ่ในแผ่นดิน แต่ในบ้านเมืองที่มนุษย์
ใกล้จะเชื่องรายฤาเชื่องรายแล้ว ด้วยรู้จักแลสอ้องเสพยกฎหมายแล
อย่างธรรมเนียมอันดี ๆ ในบ้านเมืองเช่นนี้โดยมาก ท่านผู้ใดเปนที่นับถือ
เปนที่สรเสริญแลเปนที่ไว้ใจมากที่สุด ของผู้ที่ควรนับถือควรสรเสริญ
ควรไว้ใจทั้งปวงเปนอันมาก ซึ่งมีความดีแลความสนัดต่าง ๆ ในกิจ
นั้น ๆ การนั้น ๆ พร้อมใจกันเลือกสันขึ้นตั้งไว้เปนที่พึ่งพิงอิงอ้างแล้ว
ท่านผู้นั้นก็ได้เปนใหญ่ในแผ่นดิน ก็ผู้ที่ได้เปนใหญ่ได้ครองแผ่นดินแล้ว
ในประเทศนั้นๆ เมื่อยังไม่มีเขนไข้ภัยอันมรณันตรายยังมีกำลังว่าราชการ
แผ่นดินไปได้อยู่ ผู้ที่อยู่ในอำนาจทั้งปวงด้วยความยำเยงเกรงกลัวก็ดี
ด้วยความจำใจต้องถือความสัตย์ซื่อให้ปรากฎอยู่ก็ดี ก็ย่อมช่วยประคับ

ประคองทำนุบำรุงให้ได้ครองแผ่นดินไปได้จนสิ้นอายุไปเองนั้นโดยมาก เพราะเหตุฉนั้นก็ย่อมมีธรรมเนียมของเมืองต่าง ๆ ซึ่งมีปรกติเช่นนั้น แลเมื่อติดต่อกันเข้าด้วยทางพระราชไมตรีแล้วแลจะสื่อราชสาสนไปมา แลจะส่งเครื่องมงคลราชบรรณาการไปทรงยินดีต่อกัน ก็ย่อมออกนามชื่อมาว่าให้ราชสาสนถึงก็ดี แลเครื่องมงคลราชบรรณาการทรงยินดีไปเฉภาะก็ดี แก่พระเจ้าแผ่นดินซึ่งครองแผ่นดินอยู่ในเวลานั้น ฤๅพระเจ้าแผ่นดินที่ส่งพระราชสาสนแลเครื่องราชบรรณาการมาก่อนนั้น ตามเหตุอันควรแก่พระราชสาสนแลเครื่องราชบรรณาการอันเปนของก่อนแลของตอบ แลเครื่องราชบรรณาการที่ส่งไปมาถึงกันเช่นนี้ พระเจ้าแผ่นดินองค์ใดได้รับก็ขาดเปนสิทธิของท่านผู้นั้นตามแต่ประสงค์จะเก็บไว้ฤๅจะให้จะขั้นแก่ผู้ใดก็ได้ ที่เปนของสลักสำคัญมาก ไม่ควรจะเปนเครื่องใช้ของผู้ใดนอกจากเปนของพระเจ้าแผ่นดินแล้ว ก็ต้องเก็บไว้ใช้เองจนเวลาจะใกล้สิ้นชนมชีพ แล้วจึงมอบให้เจ้าพนักงานเก็บรักษาไว้สำหรับเปนเครื่องใช้ของพระเจ้าแผ่นดินองค์อื่นซึ่งจะสืบต่อไปณภายน่า

แลซึ่งในแผ่นดินยุโรปทวีปเศศอเมริกา มีขนบธรรมเนียมตั้งไว้แลสืบมาแต่ครั้งปรีไสเดนต์ยอดวัดชิงทัน ให้ราษฎรทั้งแผ่นดินพร้อมใจกันเลือกสันยคคลที่ควรจัดไว้เปนชั้นแล้วตั้งให้เปนปรีไสเดนต์ใหญ่แลปรีไสเดนต์รอง ครอบครองแผ่นดินผู้ชี้ขาดว่าราชการบ้านเมืองเปนวาระเปนคราวมีกำหนดเพียง ๔ ปีแล ๘ ปี แลให้ธรรมเนียมนี้ยั่งยืนอยู่ได้ ไม่มีการขัดขวางแก่งแย่งแก่กัน ด้วยผู้นั้น ๆ จะช่วงชิงอิศริยยศกันเปนใหญ่ในแผ่นดิน ดังเมืองอื่น ๆ ซึ่งเปนอยู่เนือง ๆ นั้นได้ ก็เห็นว่าเปน

การอัศจรรย์ยิ่งนัก เปนขนบธรรมเนียมที่ควรจะสรเสริญอยู่แล้ว แลเมื่อปีมโรงอัฐศก ศักราช ๑๒๑๘ ตรงกันกับคฤสตศักราช ๑๘๕๖ นั้นเปนความของปริไสเดนต์แฝรงกลินเยียศ ๆ ได้ลงชื่อในอักษรสาสนมอบให้โตนเซนอิศแกวร์คมเข้ามาพร้อมกับเครื่องราชบรรณาการมาเจริญทางไมตริแลขอทำสัญญา ในอักษรสาสนก็มีกำหนดมาถึงเราเข้ากรุงสยามผู้ครองแผ่นดินประจุบันนี้อยู่โดยเฉภาะ เพราะฉนั้นเราเพื่อจะรักษาทางราชไมตรี จึงได้มีราชสาสนกับเครื่องราชบรรณาการทรงยินดีไปโดยเฉภาะปริไสเดนต์แฝรงกลินเยียศตามอย่างธรรมเนียมฝ่ายข้างสยาม แลครั้งนี้ได้ทราบความตามอักษรสาสนซึ่งมีมาว่าเครื่องราชบรรณาการทั้งหลายนั้น ได้เก็บรวบรวมเรียบเรียงไว้ในห้องอันหนึ่งเปนของกลางแผ่นดินเพื่อจะให้ชนทั้งปวงไปมาดูแล แลรู้เห็นมากด้วยกัน เปนเกียรติยศแก่แผ่นดินยุไนติศเตศแลแผ่นดินสยามทั้งสองฝ่ายนั้น เราพระเจ้ากรุงสยามก็มีความยินดีด้วยยิ่งนัก ขอแสดงความยินดีมา

ครั้งนี้เราพระเจ้ากรุงสยามขอฝากดาบเหล็กลายทำที่เมืองสยามตามรูปอย่างดาบยี่ปุ่น มีฝักเงินถมยาดำกาไหล่ทอง แลมีเครื่องประดับทองคำเล่มหนึ่ง กับรูปถ่ายคล้ายเงาของเราพระเจ้ากรุงสยามรูปหนึ่งออกมากับราชสาสนนี้ เจริญทางพระราชไมตริกับแผ่นดินยุไนติศเตศ ของสองสิ่งนี้ตามแต่ปริไสเดนต์กับเสเนตทั้งปวงผู้ว่าราชการแผ่นดินเห็นจะควรประการใด ควรจะยกให้เปนของปริไสเดนต์บุขแนนซึ่งให้อักษรสาสนมาในครั้งหลังนั้น ฤๅจะไว้เปนของกลางอย่างเก่าก็ตามแต่ธรรมเนียมในยุไนติศเตศนั้นเทอญ

พระราชสาสน์นี้ได้มอบส่งณพระที่นั่งอนันตสมาคมในพระราชฐาน
ชื่อพระบรมมหาราชวัง ตั้งอยู่ในกรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร
มหินทรายุทธยาบรมราชธานี อันมีในประเทศบางกอกแว่นแคว้นแผ่นดิน
สยามในวัน ๕ ๅ ๔ ค่ำ ปีวอกโทศกศักราช ๑๒๒๒ ตรงกับวันคืนอย่าง
ยุโรปแลอเมริกา เปนวันที่ ๑๔ ในเดือนเฟบรุวารี คฤสตศักราช ๑๘๖๑
เปนปีที่ ๑๑ ฤๅเปนวันที่ ๑๕๖๔ ในรัชกาลประจุบันนี้.

ฉบับที่ ๒๓

พระราชสาสนถึงพระราชาธิบดีเดนมาร์ก

ณ ๙
เมอยมะแม พ.ศ. ๒๔๐๒

สมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ พระจอมเกล้าเจ้ากรุงสยามผู้เปนใหญ่ได้ครอบครองพระราชอาณาจักรสยามราษฎร แวดล้อมด้วยนานาประเทศราชชนต่าง ๆ ทุกทิศ คือลาวโยนลาวเฉียงในทิศพายัพแลอุดร ลาวกาวแต่ทิศอิสานจนบูรพ กำโพชาเขมรแต่บูรพจนอาคเนย์ เมืองมลายูเปนอันมากแต่ทิศทักษิณจนหรดี แลบ้านเมืองเกรี่ยงบางเหล่าแต่ทิศปจิมพายัพ แลข่าซองแลชาวต่าง ๆ อื่น ๆ อีกเปนอันมาก แลเปนผู้ประจักษ์ในภาษามคธ แลคัมภีร์ในพระพุทธสาศนา ขอเจริญทางพระราชไมตรีมายังสมเด็จพระเจ้าเฝรเดอริคที่ ๗ เปนพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก แลคนแวนดาล แลโคช แลเปนอธิบดีในประเทศเสลศวิคโหลเสตน แลประเทศสตอมาร์น แลประเทศดิศมารเฉค แลเมืองลอนเบิค แลเมืองโอลเดนเบิค ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ควรการพระราชไมตรีอันสนิทแลเสมอกับกรงสยาม ให้ทราบว่า เมื่อปีมะเมียนักษัตรสัมฤทธิศก เปนปีที่ ๙ ในรัชกาลประจุบันของแผ่นดินสยาม ในปีมิคฤสตศักราช ๑๘๕๙ ยอนยาเวอิศเกวร์กงสุลเดนมาร์ก ที่ตั้งอยู่เมืองสิงคโปร์ได้ โดยสารเรือกลไฟเข้ามาถึงพระนครนี้แล้ว ได้สำแดงหนังสือสำคัญสำหรับตัวที่ได้ รับมาจากกรุงเดนมาร์ก เขียนในอักษรอังกฤษ

มิมหาราชลัญจกรสำหรับพระนครนั้น ประทับเปนสำคัญควรเชื่อได้
มั่นคงว่า เปนผู้รับสั่งยังคับมา มีอำนาจอันเตมเพื่อจะได้ทำสัญญา
ในรวางชาวประเทศสยามแลคนชั้นแก่ประเทศเดนมาร์ก แลยอนยา
เวอิศเกวร์นั้นเปนคนคุ้นเคยกับกรุงสยามมาแต่ก่อน เคยเข้ามาใน
กรุงเทพฯ นี้ถึงสามครั้ง ครั้งนี้ได้ขอให้กรุงสยามแต่งตั้งผู้รับสั่ง
คนหนึ่ง ฤๅพวกหนึ่งออกไปเจรจาปฤกษาในการแลสิ่งที่ควรที่ต้องการ
จะทำสัญญา ฝ่ายกรุงสยามเหนชอบด้วยแล้วก็ได้ยินดียอมทำตาม
ทุกประการ จึงผู้มีชื่อซึ่งเปนผู้รับสั่งสำเรจกิจการฝ่ายกรุงสยาม
กับยอนยาเวอิศเกวร์ได้พร้อมใจกันปฤกษาหาฤๅการทั้งปวงนั้น ๆ ตาม
ประสงค์ในข้อความสัญญาต่าง ๆ ตกลงเปนอันสำเรจแล้วในวันศุกรเปน
วันเก้าค่ำข้างขึ้นของจันทรมาศชื่อเชฐ นับเปนเดือนที่ ๗ แต่ต้นรดูหนาว
มา ในปีมเมียนักษัตรสัมฤทธิศกศักราชโหรสยาม ๑๒๒๐ ตรงกันกับ
สุริยกาลสังเกตซึ่งรู้ทั่วพร้อมกันในประเทศยุโรป เปนวันที่ ๑๐ แห่งเดือน
เมในปีมิคฤสตศักราช๑๘๕๘ เปนปีที่ ๘ ในรัชกาลประจุบันของกรุงสยาม
นี้ ครั้นมาครั้งนี้ ด. ก. แมสอนอิศเกวร์ผู้ว่าการแทนกงสุลเดนมาร์ก อยู่ที่
กรุงเทพมหานครนี้ มาแจ้งความแก่กรุงสยาม ว่ากรุงเดนมาร์ก
ได้ส่งพระราชสาสนมาเพื่อจะให้ถึงกรุงสยาม แลว่าพระราชสาสนนั้น
ได้มาถึงมือ ด. ก. แมสอนอิศเกวร์แล้ว จึงบอกให้กรุงสยามทรายก่อา
เพื่อกำหนดการรับ โดยสมควรตามอย่างเคยเปนยศแลพระราชสาสนมา
แต่เจ้าแผ่นดินประเทศใหญ่ ฝ่ายกรุงสยามได้ทรายแล้วก็มีความยินดี
จึงได้นัดประชุมพระราชวงษานุวงษ ซึ่งเปนผู้ใหญ่ที่ปฤกษาราชการ

แลเสนายดีให้มาพร้อมกันในที่ว่าราชการแผ่นดินในวัน ๕ ฯ ๑๐ ค่ำ ปีมแม
๔
เอกศก เปนวันที่ ๑๕ แห่งเดือนเสบเตมเบอร์คฤสตศักราช ๑๘๕๘ แล้ว
ให้พนักงานไปแห่รับพระราชสาสน กับตัว ค. ก. แมสอนอิศเกวร์ผู้ได้
อำนาจเพื่อจะได้นำพระราชสาสนของกรุงเดนมาร์ก ด้วยบริวารยศ
อันสมควรแก่พระราชสาสนมาแต่เมืองใหญ่ ทั้งทางเรือทางบกจนถึงที่
ประชุมนั้นแล้ว ค. ก. แมสอนอิศเกวร์ ได้ส่งพระราชสาสนนั้น ให้ถึง
ราชหัตถกรุงสยาม ต่อหน้าผู้ใหญ่ทั้งปวงในที่ประชุม กรุงสยาม
ได้อ่านแล้วแปลความออกแล้ว แสดงให้แจ้งแก่พระราชวงษานุวงษ แล
เสนายดีผู้ใหญ่ในที่ประชุมนั้นทราบความด้วย ท่านทั้งปวงนั้นได้ทราบแล้ว
ก็มีความยินดีพร้อมกันกับกรุงสยามด้วยได้เจริญราชอิศริยยศเกียรติคุณ
ในที่ได้รับพระราชสาสนเจริญทางพระราชไมตรีมาตรงเฉภาะแต่สำนักนี้
กรุงเดนมาร์ก เปนพระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่สมควรเปนทองแผ่นเดียวโดย
พระราชไมตรี กับกรุงสยามดังเมืองฝรั่งเสศ เมืองอังกฤษ เมือง
โปรตุคอลแลอื่น ๆ นั้น กรุงสยามขอแสดงความมาให้กรุงเดนมาร์ก
ทราบว่ามิศเตอวิลโสนซึ่งยอนยาเวอิศเกวร์ ได้มอบหมายให้รับธุระทำ
ราชการแทนที่กงสุล ของกรุงเดนมาร์กอยู่ในพระนครนี้ ตั้งแต่การ
ทำสัญญาสันนิฐานตกลงกันแล้วมาหลายเดือน มิศเตอวิลโสนได้
ประฏิบัติถูกต้องตามอย่างกงสุล ซึ่งรักษาทางพระราชไมตรี แลข้อ
สัญญาทั้งปวงโดยสุจริต ทุกที่ทุกทางไม่มีที่จะติเตียนได้เลย ครั้นมา
เมื่อเดือนอาสาธเปนที่ ๙ นับแต่ต้นรดูหนาวในปีนี้ คือเปนเดือนยุไล

มิศเตอวิลโสนเข้ามาอำลากรุงสยาม ว่าตัวมิศเตอวิลโสนอยู่ในพระนครนี้มานานแล้วรดูอากาศหาเปนที่สบายแก่กายของมิศเตอวิลโสนไม่ มิศเตอวลโสนจะขอลากลับไปอยู่เมืองสิงคโปร แลขอมอบธุระราชการกงสุลของกรุงเดนมาร์กนั้นให้ มิศเตอ ค. ก. แมสอน ลูกค้าอังกฤษคนหนึ่งซึ่งอยู่ในพระนครนี้มานานแล้ว เปนคนสมควรให้ทำแทนที่กงสุลเดนมาร์กไป ขอให้กรุงสยามรับยินดีตาม ฝ่ายกรุงสยามก็เห็นว่า มิศเตอ ค. ก. แมสอนนั้นเปนคนสมควรอยู่ ด้วยเปนคนได้อยู่ในพระนครนี้ แลคุ้นเคยกับกรุงสยามมานานเหมือนมิศเตอวิลโสน แล้วก็เปนคนซื่อสัตย์เที่ยงธรรมมีกิริยาเรียบร้อยดีอย่ ถ้าแม้นกรงเดนมาร์กโปรดพระราชทานให้มีอำนาจตั้งให้เปนกงสุลเพื่อเมืองเดนมาร์กแล้ว กรุงสยามก็จะมีความยินดีด้วย ฤๅอย่างหนึ่งถ้ากรุงเดนมาร์กจะโปรดตั้งกงสุลที่เปนคนดานิศคือชาวเดนมาร์กแท้ แต่รู้เจรจาอังกฤษได้ชัดเจนดี มาเปนกงสุลได้ กรุงสยามก็จะมีความยินดีด้วย เพราะในพระนครนี้ถึงมีลูกค้าเปนคนมีเพศภาษาต่าง ๆ มาก คนที่รู้ภาษาดานิศ ฤๅอักษรภาษาดานิศได้ก็ยังไม่มีตัว แม้นได้หนังสือเขียนฤๅหนังสือพิมพ์อย่างดานิศมา จะหาผู้แปลฤๅผู้อ่านแต่สักคนหนึ่งก็ยังไม่มี ครั้งนี้กรุงสยามมีความยินดีที่ได้รับพระราชสาสนมาแต่กรงเดนมาร์กเฉภาะตรงมา แลได้ช่องครั้งคราวอันดีที่ได้ตอบพระราชสาสน เฉภาะตรงไปยังกรุงเดนมาร์กแต่กรุงสยามด้วย แลมีความแน่ใจว่าทางพระราชไมตรีจะถาวรวัฒนาการสืบต่อยืดยาวไปภายน่า แลการทลูกค้าไปมาค้าขาย ก็จะสบาย

สควกเปนคุณด้วยกันทั้งสองฝ่าย . ครั้นกรุงสยามก็ได้ทำหนังสือฉบับหนึ่งเปนคำรับทำให้หมั้นแก่ข้อสัญญาแลกฎหมายผ่อนปรนให้เสมอแก่ลูกค้า แลพิกัดขังกอยภาษี ซึ่งผู้รับสั่งทั้งสองฝ่าย ได้ทำแล้วแต่ก่อนนั้น แล้วประทับพระราชลัญจกรสำหรับพระราชอาณาจักรกรุงสยาม แลสำหรับนามแผ่นดินประจุบันนี้เปนสำคัญแล้ว ได้มอบให้แก่ ค. ก. แมสอน แลเปลี่ยนหนังสือซึ่งเปนคำรับแลทำให้หมั้นแก่ข้อสัญญา แลกฎหมายผ่อนปรนให้เสมอแก่ลูกค้าแลพิกัดขังกอยภาษีทั้งปวงนั้น ประทับตราสำหรับพระราชอาณาจักรกรุงเดนมาร์ก แล้วส่งมาในครั้งนั้น แต่เมื่อ ค. ก. แมสอน ในวันเมื่อรับพระราชสาสนกรุงเดนมาร์กเปนเสรจแล้ว ครั้นกรุงสยามคิดเหนเปนหนึ่งแน่ว่าการที่ได้เริ่มแรกทำสัญญาในครั้งนี้จะได้เปนเกียรติยศกิติคุณของกรุงเดนมาร์ก แลกรุงสยามในประจุบันนี้ ซึ่งเปนผู้ได้ริเริ่มแลรับยอมพร้อมใจทำสัญญากัน แลเบิดทางค้าขายเปนเดิมเปนต้นในครั้งนี้ เปนที่ได้ยินได้รู้แก่คนทั้งปวงในโลกย์สิบไปภายน่าสิ้นกาลนาน

แลพระนามเกียรติยศคุณของกรุงเดนมาร์กในประจุบันนี้ กรุงสยามก็ได้ฟังได้ทราบแต่คำสรเสริญของคนที่ควรเชื่อถือเปนอันมากมาก่อนนานแล้ว แลได้ทราบว่ากรงเดนมาร์กก็ได้ทราบนามแลปรกติของกรุงสยามนี้ด้วย เพราะได้รับหนังสือของพนักงานพวกรอยาลซอไซอิติ นอเติน อันติไกวเรศ ในกรุงโกเปนหาเยนราชธานีเดนมาร์กซึ่งได้มีฝากมาถึงกรุงสยามกับดิโปลมา จดหมายสำคัญมีราชลัญจกรของ

กรุงเดนมาร์กลงด้วยนั้นหลายปีมาแล้ว ยังคงกรุงสยามไว้ใจว่าเมื่อใด ๆ กรุงสยามจะมีความประโยชน์ประสงค์ใด ๆ ต้องการจะให้กรุงเดนมาร์กทราบประการใด ๆ เมื่อกรุงสยามจะส่งพระราชสาสนมาถวายกรุงเดนมาร์กโดยตรง เฉภาะด้วยมอบให้กงสุลเมืองเดนมาร์ส่งมาณกรุงโกเปนหาเยน เมื่อนั้นกรุงเดนมาร์กก็จะทรงยินดีรับแลตอบโดยทางพระราชไมตรีอันสนิทไม่มีความรังเกียจประการใดเลยเปนแน่แท้

พระราชสาสนนี้ ลงราชลัญจกรของกรุงสยามณพระที่นั่งอนันตสมาคม พระบรมมหาราชวัง กรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานี ตั้งอยู่ในประเทศบางกอก ในวันพฤหัศบดีเปนดิถีที่สองในแรมเดือนกฤติกมาศนับเปนที่ ๑๒ ปีมแมนักสัตรเอกศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๑ ตรงกันกับกำหนดสริยทินอย่างยโรปเปนวันที่ ๑๑ ในเดือนนอเวมเบอ คฤสตศักราช ๑๘๕๙ เปนปีที่ ๙ แลวันที่ ๓๑๐๓ ในรัชกาลประจุบันนี้

ฉบับที่ ๒๔

พระราชสาสนถึงสมเด็จพระราชาธิบดีเยอรมัน

เมื่อระกา พ. ศ. ๒๔๐๕

พระราชสาสนในสมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ พระเจ้ากรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยา ผู้เปนใหญ่ในสยามแลประเทศราชที่ใกล้เคียงต่าง ๆ คือเมืองลาวกาว ลาวเฉียง เมืองกำโพชา เมืองมลายู หลายเมืองแลอื่น ๆ ขอคำนับเจริญทางพระราชไมตรีมายังสมเด็จพระเจ้ากรุงปรุสเสีย ซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ควรการพระราชไมตรีให้ทราบว่า กอนเอวเลนเบิคราชทูตของกรุงปรุสเสีย เปนผู้ถือรับสั่งเข้ามาขอทำสัญญาทางพระราชไมตรีแลทางค้าขายในพระนครนี้นั้น ได้เข้ามาด้วยเรือกลไฟ ๓ ลำของกรุงปรุสเสียถึงปากน้ำเจ้าพระยาแล้ว ก็ได้แจ้งความมายังเสนาบดีผู้ว่าการต่างประเทศให้ทราบก่อน ว่าเปนราชทูตเชิญพระราชสาสนของกรุงปรุสเสีย แลเครื่องราชบรรณาการบางสิ่งเปนของทรงยินดีมาถึงกรุงสยาม ๆ ได้ทราบแล้วมีความยินดี ได้สั่งให้เจ้าพนักงานจัดเรือกลไฟ ๒ ลำลงไปรับกอนเอวเลนเบิคราชทูตกับขุนนางผู้น้อยเปนลำดับซึ่งมาด้วยราชทูตนั้น ขึ้นมาให้อยู่ที่สมควรแล้ว กรุงสยามได้รับพระราชสาสนแลราชทูตของกรุงปรุสเสีย โดยเคารพย่อย่างเช่นรับพระราชสาสนแลราชทูตซึ่งมาแต่ประเทศใหญ่ แลการรับรองทั้งปวงนั้น ก็แจ้งประจักษ์อยู่แก่ตาแก่ใจของราชทูตแลขุนนางปรุสเสียที่มานั้นแล้ว กรุงสยามได้ทราบความถ้วนถี่ทุกประการแล้วมีความยินดียิ่งนัก

ด้วยความพระราชไมตริอาริย์รักอ่อนน้อมแต่กรุงปรุสเสียมายังกรุงสยาม แลได้เหนชอบตามความประสงค์ของกรุงปรุสเสีย ซึ่งกล่าวในพระราชสาสน กรุงสยามจึงได้แต่งตั้งผู้ถือรับสั่งฝ่ายกรุงสยามทั้ง ๕ มีนาม ปรากฏในหนังสือสัญญานั้นแล้ว ให้มีอำนาจอันเตมเพื่อจะได้เจรจาปฤกษากับกอนเอวเลนเยิคราชทูตฝ่ายกรุงปรุสเสีย ท่านทั้ง ๕ กับทูตก็ได้ตั้งข้อสัญญาต่าง ๆ ตามที่เหนพร้อมกันทั้งสองฝ่าย โดยประสงค์ว่าควรนั้นทุกประการ การทำสัญญานั้นก็เปนอันเสร็จแล้ว

แลในระว่างเวลาเมื่อทำสัญญาค้างอยู่นั้น กอนเอวเลนเยิคได้นำสิ่งของเครื่องราชบรรณาการบางสิ่ง คือราชสาทิศฉายาลักษณของกรุงปรุสเสีย แลอื่น ๆ เปนของทรงยินดีมาถึงกรุงสยาม ๆ ได้รับไว้โดยทางไมตริแลยินดีชอบใจด้วยสิ่งของเหล่านั้นเปนอันมาก ขอแสดงความขอบใจยินดีมาถึงกรุงปรุสเสียให้ทราบด้วย

ก็บัดนี้กอนเอวเลนเยิคราชทูตจะกลับคืนไป กรุงสยามจะสงบจิตรเสียไม่ตอบพระราชสาสนไม่ได้ เพราะมีความยินดียิ่งนัก ด้วยความไมตริอาริย์รักอ่อนน้อมซึ่งมีมาในพระราชสาสนกรุงปรุสเสียนั้น จึงขอแสดงยืนยันให้กรุงปรุสเสียทราบว่า กรุงสยามมีความยินดีดังนี้ จะขอรักษาทางพระราชไมตริอันสนิทกับกรุงปรุสเสียสืบ ๆ ไปในภายน่า ตลอดวันคืนเดือนปีซึ่งจะเปนเวลาชนมายุของกรุงสยาม แลลำดับพระราชวงษานุวงษซึ่งจะสืบไปภายน่า

พระราชสาสนนี้ ลงราชรัญจกรของกรุงสยาม ส่งมาแต่ท้องพระโรงหลวงมีนามว่า พระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง

กรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุธยายรมราชธานี ตั้งอยู่ในประเทศบางกอก
ในติถีที่.....ของจันทรมาศชื่อมาฆ นับเปนเดือนที่สามในฤดูหนาว
ในปีรกานักษัตรตรีศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๓ ตรงกันกับกำหนดกาล
ตามคำเนินพระอาทิตย์อย่างยุโรปเปนวันที่....ในเดือนเฝบรุวารี คฤสตศัก
ราช ๑๘๖๒ เปนปีที่ ๑๑ แลวันที่ ๓๙๓๒ ในรัชกาลประจุบันนี้

กรุงสยามจึงได้แต่งพระราชสาสนฉบับนี้ ในภาษาเองคลิสห์ซึ่ง
เปนภาษากรุงสยามเข้าใจพอแต่งได้ ครั้นให้เขียนขึ้นกระดาษแล้วประทับ
ราชลัญจกร แลลงลายราชหัตถ์เลขาของกรุงสยามตามตำแหน่ง แล
เฉภาะพิเสศมาเปนสำคัญ แลได้มอบให้กอนเอวเลนเยิคกับทั้งเครื่อง
ราชยรรณาการบางสิ่ง เปนของกรงสยามขอแสดงยินดีมาถึง กรง
ปรุสเสีย เพื่อจะได้เปนที่รฤกทางพระราชไมตรีสืบไป เครื่องราช
บรรณาการเหล่านั้นมีจำนวนนับในหางว่าว ซึ่งมากับพระราชสาสนนี้ด้วย
แล้ว กรุงสยามขอทำให้ปรุสเสียแน่พระไทยว่ากรุงสยามจะขอรักษา
ทางพระราชไมตรีอันสนิทสืบ ๆ ไปในภายน่า ตลอดวันคืนเดือนปีซึ่ง
จะเปนเวลาชนมายุของกรุงสยาม แลมีความหวังว่าลำดับพระราช
วงษานุวงษ แลผู้ซึ่งจะมาในราชอิศริยยศของกรุงสยาม แล กรุง
ปรสเสียทั้งสองฝ่ายสืบไปภายน่า

อนึ่งเพราะเหตุที่พระราชเทวีของกรุงสยามสิ้นพระชนมชีพในวัน
จันทร์ สิบห้าคำแห่งเดือนสาวันเปนเดือนที่ ๙ ซึ่งล่วงมาแล้ว ตรงกัน
กับวันที่ ๙ ในเดือนเสบเตมเบอร์ปีหลัง จึงต้องเขียนพระราชสาสนลง
ในกระดาษขอบดำเปนธรรมเนียมสำแดงความเศร้าโศก เพราะความ

สันพระชนมชีพของพระเชษฐาธิราช ซึ่งเปนสมเด็จพระเจ้ากรุงปรุสเสีย พระองค์ก่อนนั้น

อนึ่งกรงสยามขออำนวยความสวัสดิ์ด้วยความยินดีในการราชาภิเศกของกรุงปรุสเสีย แลพระราชเทวีกรุงปรุสเสียในราชอิศริยยศเปนเจ้าแผ่นดินใหญ่ เพราะกรุงสยามได้ทราบมาแต่พวกทูตของกรุงปรุสเสียที่เข้ามาในกรุงเทพมหานครนี้ แลได้ทราบมาแต่ความในหนังสือข่าวดิติพิมพ์มาแต่ยุโรปหลายฉบับ กรุงสยามขออาราธนาแก่สิ่งซึ่งเปนประธานในสกลโลกย์ ให้มีทิพยานุเคราะห์ของกรุงปรุสเสียให้ได้สิ้นพระชนม์ชีพเปนศุขเจริญอยู่ในศิริราชสมบัติวัฒนาถาวรณ์ไปสิ้นกาลนาน

พระราชสาสนนี้ลงราชลัญจกรของกรุงสยามส่งมาแต่ท้องพระโรงหลวง มีนามว่าพระที่นั่งอนันตสมาคม ในพระบรมมหาราชวัง กรุงรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบรมราชธานี ตั้งอยู่ในประเทศบางกอก ในวันจันทร์เปนดิถีที่ ๓ ในข้างแรมของจันทรมาศชื่อมาฆะ นับเปนเดือนที่สามในรดูหนาว ในปีรกานักษัตรตรีศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๓ ตรงกับกำหนดการตามดำเนินอาทิตย์อย่างยุโรปเปนวันที่ ๑๗ ในเดือนเฝยรุวารี คฤสตศักราช ๑๘๖๒ เปนปีที่ ๗๑ แลเปนวันที่ ๓๙๓๒ ในรัชกาลประจุบันนี้(๑)

---

(๑) พระราชสาสนฉบับนี้ลงสถานที่แลวันเดือนปีซ้ำ ๒ ครั้ง ๆ แรกมีรอยละเว้นเลขไว้บ้าง เข้าใจว่าทรงร่างไว้แล้วแทรกความข้างท้ายลงทีหลังลงวันเดือนปีบริบูรณ์ อาลักษณผู้คัดๆ ลงไปทั้ง ๒ แห่ง

ฉบับที่ ๒๕

พระราชสาสนถึงพระราชาธิบดีฮอลันดา

เมื่อปีกุญ พ.ศ. ๒๔๐๖

พระราชสาสนสมเดจพระปรเมนทรมหามกุฎ เจริญทางพระราชไมตรี คำนับมายังสมเดจพระเจ้าวิเลียมที่สามในพระนามอย่างเดียวกันซึ่งเปนพระเจ้าแผ่นดินกรุงนิเทอแลนด์ แลเปนเจ้าเปนใหญ่ในเมืองออเรญเมืองนอแลนด์แลเมืองอื่น แลเปนใหญ่อธิบดีในเมืองลุกเยนเบิคแลอื่น ๆ อีกให้ทราบความดังนี้

คอเวอเนอเยเนราล์นิเทอแลนด์ในอินเดีย ผู้รับสั่งของกรงนิเทอแลนด์ เมื่อได้บังคับรับสั่งมาแต่กรุงนิเทอแลนด์ แล้วได้จัดให้กับแตนยิบีเซมอศเสล์ เชิญพระราชสาสนคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการของกรุงนิเทอแลนด์ ทรงยินดีมาถึงกรุงสยามนั้น มาด้วยเรือรบของกรุงนิเทอแลนด์ ชื่อ ซิตาเดลแวนอันตะเวอนเปล ถึงที่ทอดสมอตรงปากแม่น้ำเจ้าพระยาวันเพญ วันจันทรเดือนเชฐที่เจ็ดแต่ต้นรดูหนาวในปีกุญเบญจศก ศักราชสยาม ๑๒๒๕ ตรงกันกับสุริยคติกาลนิยม อย่างยุโรปเปนวันต้นในเดือนยูน คฤสตศักราช ๑๘๖๓ แล้วได้บอกข่าวเข้ามาให้ผู้ว่าการแทนกงสุลของกรงนิเทอแลนด์ ซึ่งตั้งอยู่ในกรงเทพมหานครนี้ให้ทราบ กงสุลนั้นจึงแจ้งความแก่เจ้าพนักงานฝ่ายสยามให้ทราบ เจ้าพนักงานการแผ่นดินก็ได้พร้อมกันจัดเรือกลไฟน้อยที่สมควรลงไปรับพระราชสาสนแลเครื่องราชบรรณาการ ทั้งตัวทูตานุทูตของกรุงนิเทอแลนด์

ขึ้นมาถึงกรุงเทพ ฯ นี้แล้ว ได้จัดที่อยู่อาไศรยให้สบายสมควรแล้ว ครั้นณวัน ๔ ๗ ๗ ค่ำ เปนวันที่ ๙ นับแต่วันเพญนั้นมา กรุงสยามกับเสนาบดี แลเจ้าพนักงานได้จัดการเคารพย์รับพระราชสาสนแลทูตานุทูต โดยอย่างที่สมควรแก่ราชอิศริยยศของกรงนิเทอแลนด์ เหมือนเช่นรับพระราชสาสนที่มาแต่พระเจ้าแผ่นดินใหญ่เมืองอื่น ๆ ในยุโรป การทั้งปวงแจ้งอยู่แก่มิศเตอ ยิปี้เซมอศเส์ล์ราชทูตของกรุงนิเทอแลนด์ แล้วราชทูตนั้นได้ยื่นราชสาสน แลมอบเครื่องราชบรรณาการของกรุงนิเทอแลนด์ ให้กรุงสยามได้รับด้วยความชอบใยินดี ในที่ประชุมพระราชวงษานุวงษแลขุนนางผู้ใหญ่ผู้น้อย น่าที่นั่งเสวตรฉัตรของกรุงสยาม ก็ราชสาสนของกรงนิเทอแลนด์นั้น ลงกำหนดว่าเขียนที่เมืองเฮก วันที่ ๒๗ ของเดือนนอเวมเบอร์ ในคฤสตศักราช ๑๘๖๒ ได้ให้ล่ามแปลเปนภาษาอังกฤษทรายความแล้วด้วยความยินดี รูปภาพของกรุงนิเทอแลนด์แลพระมเหษีนั้น ก็ได้ให้ติดไว้ในฝาผนังที่ประชุม ว่าราชการเปนที่เห็นแก่ท่านทั้งปวง กระบี่ราชบรรณาการนั้น ก็เปนที่ชอบใจมาก เพราะมีสำคัญตราแผ่นดินเมืองทั้งสองฝ่าย เปนเครื่องแสดงทางพระราชไมตรีสองพระนคร กรุงสยามขอแสดงคิดเหนชอบขอบพระคุณกรงนิเทอแลนด์มาให้ทราบ กรงสยามมีความไว้ใจเปนแน่ว่าทางพระราชไมตรีสองพระนครยั่งยืนสืบไปนาน คนซึ่งขึ้นทั้งสองฝ่ายจะค้าขายต่อกันโดยศุขสวัสดิ์ เรือลูกค้าเล็กน้อยฝ่ายสยามก็ย่อมแต่งบันทุกสินค้าไปค้าขายอยู่ที่เมืองบตาเวียทุกปีมิได้ขาด ตั้งแต่ก่อนทำหนังสือสัญญามา ครั้นลูกค้าวานิชทั้งปวงเมื่อได้ทราบว่า กรุงสยาม

กับกรุงนิเทอแลนด์รู้จักคุ้นเคยสนิทกัน ราชสาสนไปมาว่ากล่าวถึงกัน โดยสดวก ก็เห็นจะมีความยินดีมาก

ในครั้งนี้มิศเตอ ยิยีเซอมอศเสล์ราชทูตกับพวกขุนนางที่มียศเปนลำดับมาด้วยกัน เมื่อมาแรมอยู่แลได้เที่ยวไปมาหาสู่ผู้มีบันดาศักดิ์ในพระนครนี้ประมาณกึ่งเดือน ก็มีกิริยาปรากฏเปนอันประพฤติชอบทุกที่ทุกทาง จะมีที่ติเตียนแก่ชาวพระนครนี้ประการใดหามิได้เลย ขอพระเดชพระคุณกรุงนิเทอแลนด์จงโปรดแก่พวกนั้นด้วย

พระราชสาสนนี้ส่งมาแต่พระที่นั่งอนันตสมาคม ณบรมมหาราชวัง ณกรุงเทพพระมหานครอมรรัตนโกสินทรมหินทรายุทธยาบางกอก ในวันศุกรเปนดิถีที่ ๔ ของเดือนอธิกมาศแทรกนับเปนที่ ๘ แต่ต้นฤดูหนาวมา ในปีกุญนักษัตรเบญจศก ศักราชโหรสยาม ๑๒๒๕ ตรงกันกับสุริยคติกาลกำหนดอย่างยุโรปเปนวันที่ ๑๙ เดือนยูน คฤสตศักราช ๑๘๖๓ เปนปีที่ ๗๑ เปนวันที่ ๕๔๑๙ ในรัชกาลประจุบันนี้

ห้องสมุดพุทธสมาคม
จังหวัดนครราชสีมา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ตำบลถนนราชพิธ จังหวัดพระนคร
วันที่ ๒๖ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๗๐